

JOHN PLØGER

PBL-RELATERT
PLANFORSKNING
1993-2001

En annotert oversikt

NOTAT
2002:104

Tittel: **PBL-relatert planforskning 1993-2001**
En annotert oversikt

Forfatter: John Pløger

NIBR-notat: 2002:104

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-353-8

Prosjektnummer: O-115G
Prosjektnavn: Annotert oversikt over PBL-relatert planforskning

Oppdragsgiver: Miljøverndepartementet

Prosjektleder: John Pløger

Referat: Notatet er en annotert oversikt over planforskning i Norge. Første utgave ble publisert i november 1998 som NIBR-notat 1998:125

Dato: Februar 2002

Antall sider: 69

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2002

Forord

I regi av plansenteret publiserte NIBR i 1998 en annotert oversikt over PBL-relatert planforskning i Norge rapportert i perioden 1993 – 1998. Dette notatet er en oppfølging, og hovedvekten er fortsatt på publikasjoner som presenterer PBL-relatert planforskning. Vi presenterer i kapittel 1 en alfabetisk oversikt av publikasjoner. Kapittel 2 er tematisk referanseliste over publikasjoner. Kapittel 3 er et sammendrag av utvalgte publikasjoner i perioden. Vi har tatt utgangspunkt i rapportens sammendrag.

Oversikten er basert på henvendelser til fagmiljøene, søk i BIBSYS, en gjennomgang av hva universiteter, høyskoler, regionale høyskoler og forskningsinstitusjoner har presentert på sine hjemmesider, og hva vi ellers kjenner til fra dem. Det er likevel grunn til å anta at vi mangler noen publikasjoner. Ved å utarbeide en tilsvarende oversikt hvert andre år vil vi etter hvert forhåpentligvis fange opp manglende publikasjoner.

For å hjelpe oss i oppdateringen, og gi en mulighet for å bekjentgjøre egen og andres PBL-relaterte planforskning, håper vi personer og institusjoner kan sende publikasjoner eller referanser til plansenteret. Det gjelder også eldre publikasjoner som ikke er registrert. Vi ønsker dessuten oversikt over pågående forskning på feltet. På denne måten kan en oversikt hvert andre år bli et bidrag til oppdatering av hva som skjer på forskningsfronten. Plansenteret kan nås via en link fra NIBRs hjemmeside (<http://www.nibr.no>).

Oslo, februar 2002

Arvid Strand
Forskningsjef

Innhold

Forord	1
1 Alfabetisk oversikt	3
2 Tematisk oversikt.....	16
2.1 Studier med hovedfokus på fylkesnivået.....	16
2.2 Studier med hovedfokus på kommunal planlegging og arealplanlegging.....	17
2.3 Studier med hovedfokus på KU	21
2.4 Studier om plansystemet	22
2.5 Vern, miljø og planlegging – virkemidler	25
2.6 Sammenlignende studier av norsk og utenlandsk arealplanlegging og plansystemer	27
3 Resymé av utvalgte forskningsrapporter	28

1 Alfabetisk oversikt

Amdam, J. & Veggeland, N(1991): *Teorier om samfunnsplanlegging*, Oslo, Universitetsforlaget.

Amdam, Jørgen & Amdam, Roar (1993): *Handbok for kommuneplanlegging etter dugnadsmetoden*, Arbeidsrapport V 9314, Møreforskningen, Volda.

Amdam, Jørgen & Roar Amdam (2000): *Kommunikativ planlegging: regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling*, Oslo, Samlaget.

Amdam, Jørgen (1999): *Does the physical planning in Norway work?*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Notat 10/99.

Amdam, Jørgen (2001): *Kommuneplanlegging: erfaringer fra strategisk og mobiliserende planlegging*, Høgskulen i Volda, Avd. for samfunnsfag.

Amdam, Jørgen et.al. (1993): *Gjør det noen forskjell? Evaluering av forsøk i 6 kommuner med kommuneplanlegging på kvinners vilkår*, Volda, Møreforskningen Rapport 9312.

Amdam, Jørgen, Randi Bergem & Geir Tangen (2000): *Vurdering av regionale samordningsmidlar; kortversjon av forskningsrapport nr.42*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Arbeidsrapport nr.93.

Amdam, Roar (1994): *The Planning Community. An example of a voluntary communal planning approach to strategic development in small communities in Norway*, Rapport 9404, Møreforskningen, Volda.

Amdam, Roar (1995): *Development planning in local communities. Some arguments in favour of combining a democratical and instrumental strategic planning approach to self-reliant development processes in rural communities*, Notat 12/95, Møreforskning, Volda.

Amdam, Roar (1997a): *Plan- og utviklingsarbeid i Ålesund-regionen*, Notat 5/97, Møreforskningen, Volda.

Amdam, Roar (1997b): *Strategies for rural development*, Notat 10/97, Møreforskningen, Volda.

Amdam, Roar (2000): *Changed regional policy and new political institutions in Norway: Towards a two parallel territorial planning system*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Notat 2000:9.

Amdam, Roar (2000): *Legitimierung av nye regionalpolitiske institusjonar og prosessar*, Høgskulen i volda-Møreforskningen, Notat 2000:8.

Amdam, Roar (2001): *Empowering Regional Institutions: A Norwegian Case*, Planning Theory & Practice, Vol.2, No.2, August 2001 (169-87).

Amdam, Roar et.al. (1998): A samordne gjennom samtale. Prinsipielle og praktiske kommentarer til rundskriv om fylkesplanlegging for perioden 2000-2003, Arbeidsrapport nr.46, Møreforskningen, Volda.

Andersen, Torhild & Stig Atle Rugset (2000): *Hvordan kan medvirkning organiseres? Eksempler på medvirkning til bærekraftig utvikling*, KS' FOU-satsning "Demokrati, deltakelse og styring", Oslo.

Andreassen, Lasse (1999): *Næringslivet regulerer ...Steinkjer kommunes behandling av næringslivet sine reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven*, NTF-notat 1999:9, Nord-Trøndelagsforskning.

Arnesen, Odd Eirik (1999): *Medvirkning og konsekvensutredninger. Fase 1*, NIBR-notat 1999:125.

Arnesen, Odd Eirik (2000): *Partners in conservation? Participation in natural resource mangagement*, NIBR Report 2000:2.

Asplan Viak (1999): *Arealbruk i Bodø, Bærum* Asplan Viak.

Asplan Viak (1999): *Evaluering av næringsplan for Hordaland*, Bærum, Asplan Viak.

Asplan Viak (1999): *Nasjonal Transportplan (NTP)*, Bærum, Asplan Viak.

Asplan Viak (2000): *Arealanvendelse – Kristiansand Havn*, Bærum, Asplan Viak.

Asplan Viak (2001): *Arealdokumentasjonsprogrammet*, Bærum, Asplan Viak.

Asplan Viak (2001): *Nettverkssamarbeid mellom syv fylkeshovedsteder*, Bærum, Asplan Viak.

Baklien, Bjergljot (2000): *Helse og kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsing på kultur og helsefremmende virkemiddel*, NIBR prosjektrapport 2000:11.

Baldersheim Harald & Lawrence E. Rose (red)(2000): *Det kommunale laboratorium: teoretiske perspektiver på lokal politikk og organisering*, Bergen, Fakkbokforlaget.

Bergsjø, TorilFinnstrand (1995): *KU og kommunal planlegging.*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1995:2)

Bergsjø, Torild Finnstrand og Plathe, Erik (1996): *Miljøkonsekvensvurderinger og fysisk planlegging på kommunenivå*, København, Nordisk Ministerråd (TemaNord 1996: 581).

Bjarnadottir, Holdfridur (ed) (2001): *A comparative study of Nordic EIA systems: similarities and difference in national implementation*, Nordregio Report R2001:1.

Bjergsjø, Toril Finnstrand (red) (1999): *Årbok for konsekvensutredninger 1997/98*, Miljøverndepartementet & NIBR.

Bjørnsen, Hild-Marte (1999): *Ressursinnsats på ulike forvaltningsnivå. Utgifts utvikling i stat og fylkeskommune i perioden 1987 til 1997*, NIBR prosjektrapport 1999:1

Bjørnsen, Hild-Marte m.fl. (2000): *SND i Disrikt-Norge. Evaluering av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene*, NF-Rapport, Nr.21, 2000, Nordlandsforskning/NIBR.

Bjørnå, Hilde & Synnøve Jenssen (2001): *Fylkesmannens rolle i arealkonflikter – dommer, forhandlingsleder og konsensussøker*, Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift, Årgang 17, Nr.3 (291-322).

- Blomquist, Synne (1993): Kulturlandskapet i kommuneplanen: Oppsummering og resultatkontroll av forsøksprosjektet, Bø, Telemarksforskning (Arbeidsrapport 17/1993).
- Boe, Randi (1999): *Konsekvensutredning av større verneprojekt: erfaringer fra Stabbursdalen nasjonalpark*, Vestlandsforskningen, VF-rapport 7/99.
- Bonevie-Svendsen, Morten (2000): *Dagboksprosjekt: tilbakeskuende del: evaluering av plan- og bygningsloven*, Norges byggforskningsinstitutt, Prosjektrapport 281-2000.
- Bonnevie-Svendsen, Morten (1999): *Evaluering av plan- og bygningsloven. Første kartlegging. Case-undersøkelse i ti kommuner*, Byggforsk, Prosjektrapport 257.
- Bonnevie-Svendsen, Morten (2000): *Forutsigbar og effektiv plan- og byggesaksbehandling i Grenland*, Byggforsk, Prosjektrapport 277.
- Bratland, Tone Gerd (2001): *Barn, ungdom og kommunal planlegging*, i serien "Verktøyskasse for medvirkning fra barn og ungdom", bind nr.3.
- Bratt, Christopher (1993): «*Den slags vurderinger overlater vi til utbyggerne....*», Oslo (NIBR-rapport 1993:21).
- Brevik, Ivar & Agnes Aall Ritland (1999): *Funksjonshemmede og boligpolitikken. Gjennomgang av boligpolitiske dokumenter 1970-98*, NIBR prosjektrapport 1999:6.
- Bruce, Erik & Jon Vatnaland (2000): *Reguleringsplaner og boligbygging i hovedstaden*, ECON-rapport nr.37.
- Bråtå, Hans Olav (1994): Naturforvaltning og kommunal arealplanlegging. En litteraturstudie, Oslo, NIBR (NIBR notat 1994: 109).
- Bråtå, Hans Olav (1994): Vegplanlegging etter plan- og bygningsloven. Evaluering av forsøksordning, NIBR, Desember 1994.
- Bråtå, Hans Olav (1994b)- Vegplanlegging etter plan- og bygningsloven. Evaluering av en forsøksordning, Oslo, NIBR (Oppdragsrapport)
- Bråtå, Hans Olav (1996): Regional arealplanlegging: planlegging der naturressursene dominerer, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 129)
- Bråtå, Hans Olav (1997): *Evaluering av fylkesdelplan for Rondane*, Oslo, NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997: 18)
- Bråtå, Hans Olav (1997): *Kulturlandskap, kunnskap og planlegging*, Oslo, NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997:3)
- Bråtå, Hans Olav (1999): *PBL-relatert planforskning 1993-99*, NIBR-notat 1999:122.
- Bråtå, Hans Olav (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for biologisk mangfold. Vurdering av et forslag*, NIBR-notat 1999:123.
- Bråtå, Hans Olav og Røe, Per Gunnar (1994): Friarealer i byer og tettsteder: En studie av kriterier og normer i arealplanleggingen, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 18)
- Bråtå, Hans Olav og Røe, Per Gunnar (1996): Friluftsliv trenger mer enn arealer: En studie av kriterier og normer for friarealer i kommunal planlegging, København, Nordisk Ministerråd (TemaNord 1996: 591)
- Bukve, Oddbjørn (1997): *Handlingsrom og grenser i kommunal miljøvernforvaltning*, Sogndal, Vestlandsforskning (Notat 8/1997).

- Buljo, Tor-Henrik & Inge Marie Holm-Olsen (1999): *Planlagt golfbane på Breivikeidet, Tromsø kommune: konsekvenser for samisk kulturminner og kulturmiljø*, NIKU oppdragsmelding 086.
- Danielsen, Marie-Agnés (1999): *Arealplanlegging i Norge og Frankrike*, Hovedoppgave i planfag, Norges landbrukshøgskole, Ås.
- Dimmen, S. & Magerøy, N.M. (1996): *Kommunane sine erfaringar med fylkesnivået si handsaming av plansaker*, Notat 8/1996, Møreforskningen, Volda.
- Dimmen, Sveinung (1996): *Plan og miljø - meiningar om fylkesnivået si handsaming av kommunale plansaker*, Notat 16/1996, Møreforskningen, Volda.
- ECON (1999): *Byggesaksbehandling og boligbygging – en analyse av to storbyer*, Oslo, R 67/99.
- ECON (1999): *Byggesaksreformen og strukturen i bygg- og anleggsnæringen*, Oslo, R 7/99.
- ECON (1999): *Environmental assessment of the SWAN label system – a prestudy*, Oslo, R 24/99.
- ECON (1999): *Kunnskap for optimal arealpolitikk i byer*, Oslo, R 74/99.
- ECON (1999): *Miljøvurderinger av planer og programmer*, Oslo, R 22/99.
- ECON (1999): *Offentlig-privat samarbeid ved veiutbygging*, Oslo, R 64/99.
- ECON (1999): *Rammebetingelser i samferdssektoren*, Oslo, R 65/99.
- ECON (1999): *Statlige bindinger og lokalt effektivitetstap*, Oslo, R 28/99.
- ECON (2000): *Forskningsutfordringer for Nasjonal transportplan*, Oslo, R 46/2000.
- ECON (2000): *Nasjonal transportplan som beslutningsverktøy og plandokument*, Oslo, R. 88/2000.
- ECON (2000): *Nye organisasjons- og eieformer i kommuner og fylkeskommuner*, Oslo, R 78/2000.
- ECON (2000): *Reguleringsplaner og boligbygging i hovedstaden*, Oslo, R.37/2000.
- ECON (2001): *Økonomiske virkemidler for fortetting i byer og tettsteder*, Oslo. R 17/2000.
- ECON-Senter for økonomisk analyse: *Gardemoprojektets planprosess etter Stortingets utbyggingsvedtak*, ECON-rapport nr.59/97.
- ECON-Senter for økonomisk analyse: *Om arealknapphet og boligbygging i hovedstadsområdet*, ECON-rapport nr.66/97.
- Egeland, Solveig A. (2000): *Arealplanlegging og byggesaksbehandling i Longyearbyen: en analyse av lovsystemer og virkemidler*, Norges landbrukshøgskole, Ås.
- Falleth, Eva Irene - *Kommuneinndeling og arealplanlegging: en studie av arealdisponering og planprosesser i Oslo og omegnskommunene 1960-1990*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 115)

Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2000): *Planlegging i Ringsaker kommune. En undersøkelse av planlegging etter plan- og bygningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2000:103.

Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2001): *Kommune- og økonomiplanlegging. Hva gjør kommunene?*, NIBR Prosjektrapport 2001:20.

Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2001): *Planlegging i Vågan kommune. En undersøkelse av planlegging etter plan- og bygningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2001:110.

Falleth, Eva Irene (1994): *Bruk av Plan- og bygningsloven i vannressursforvaltningen*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1994: 107)

Falleth, Eva Irene (1995): *Arealutvikling langs omkjøringsveier: en undersøkelse av arealbruksendringer og fysisk planlegging*, , NIBR (NIBR-rapport 1995: 12) (MILKOM).

Falleth, Eva Irene (1995): *Plansaksbehandlingen II: en oppfølgingsundersøkelse av tidsbruk for behandling av plansaker i Miljøverndepartementet*, , Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 138).

Falleth, Eva Irene (1997): *Utfyllende planbestemmelser: hjemmelsgrunnlag og faktisk bruk*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1997: 109)

Falleth, Eva Irene (2001): *Kommune- og økonomiplanlegging: Hva gjør kommunene?*, Norges Forskningsråd, Området for kultur og samfunn, Konferanserapport 27.mars 2001 "Lokaldemokrati og statleg styring. Kommunelovsprogrammet".

Falleth, Eva Irene og Johnsen, Vibeke (1996): *Samordning eller retorikk: evaluering av fylkesplanene 1996-99*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 20)

Fimreite, Anne Lise & Monica Lund (red)(2000): *Kommunal monitor 2000: søkelys på tjenesteproduksjon, ressursbruk og prioriteringer i norske primærkommuner*, Bergen, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.

Fiskaa, Helge (2000): *Planlegging og bærekraftig utvikling*, Trondheim, Tapir.

Flo, Yngve (2000): *Kommunen og konstitusjonen. Om statusen til det kommunale selvstyret i det norske styringsverket*, Bergen, LOS-senteret N0032.

Foss, Loav & Jan Mønnesland (red) (2000): *Evaluering av offentlig virksomhet. Metoder og vurdering*, NIBR Pliss-serie 4-2000.

Gjertsen, Arild & Birta Kleivan (1999): *Kommuneplanlegging og planveiledning i Nordland: en kartlegging av planaktiviteter og veiledningsbehov*, Nordlandsforskningen, NF-rapport 12/99.

Glosvik, Øyvind og Olsen, Alf jr. (1996): *Mellom bruken og vernet. Statleg naturvernpolitikk og kommunenes rolle*, Sogndal, Vestlandsforskning (Rapport 2/1996) (Trolig MILKOM)

Gotaas, Nora (1999): *Med støv på hjernen? Trekk ved problemforståelse og risikovurdering i utformingen av en ny piggedekkepolitikk*, NIBR-notat 1999:127.

Grande, Jan (2000): *Det standardiserte miljøet? Kunnskapsteoretiske perspektiver på konsekvensutredninger*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Vol.41. No.3 (324-51).

- Gustavsen, Torstein (1996): Politisk forutberegnelighet selvmotsigelse eller mulighet? Et forprosjekt med fokus på politisk medproduksjon i plan- og byggesaksbehandling, Steinkjer, Nord-Trøndelagsforskning, NTF-rapport 1996:3.
- Hagen, Aksel (1999): *The Norwegian Planned Municipality*, Arbeidsnotater nr.87, Høgskolen i Lillehammer.
- Hagen, Aksel (2001): *Can planning theory help to tone down the planning ambitions Norwegian municipalities must satisfy?* Arbeidsnotater nr.123, Høgskolen i Lillehammer.
- Hagen, Aksel (2001): *Writing and reading, talking and listening in planning*, Arbeidsnotater nr.111, Høgskolen i Lillehammer.
- Hansen, Tore, Sissel Hovik & Jan Erling Klausen (2000): *Stortinget som lokalpolitisk aktør*, NIBR Pluss-serie 3-2000.
- Hanssen, Marin A. (1999): *Årbok for konsekvensutredninger 1999*, NIBR/Miljøverndepartementet.
- Hanssen, Martin A. & Knut Bjørn Stokke (2000): *Funksjonshemmedes interesser i planleggingen. Kartlegging av kommunal og fylkeskommunal praksis når det gjelder medvirkning og tilgjengelighet for funksjonshemmede*, NIBR-notat 2000:109.
- Hanssen, Martin A. (1999): *Miljøvurdering av planer og programmer. EU-kommisjonens forslag til direktiv sett i en norsk kontekst*, NIBR prosjektrapport 1999:2.
- Hanssen, Martin A. (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag. En undersøkelse av bruken av kommunenes og fylkenes planlegging*, NIBR-notat 1999:130.
- Hanssen, Martin A. (2001): *Årbok for konsekvensutredninger 2000*, NIBR.
- Heiberg, Eli (1995): *Økologisk basert kommuneplanlegging*, Sogndal, Vestlandsforskning (Notat 1/1995).
- Heiberg, Eli (1997): *Kommuneplanlegging med et økologisk utgangspunkt. Eksempler hentet fra kommuneplanlegging i ti norske kommuner*, Dokumentasjonsrapport, Sogndal: Vestlandsforskning (Notat 4/1997).
- Heiberg, Eli (1999): *Planlegging i kulturlandskapet: når bruk og vern skal kombineres*, Oslo, Landbruksforlaget.
- Hilding-Rydevik, Tuija (ed)(2001): *EIA, large development projects and decision-making in the Nordic Countries*, Nordregio Report 2001:6.
- Holck, Karin E. (1999): *Planlegging for forvaltning – fra planlegging av tiltak til utvikling av betingelser*, Arbeidsnotater nr.84, Høgskolen i Lillehammer.
- Holm-Hansen, Jørn, Svetlana Gulobova & Ingvild S.H. Swensen (2001): *EIA in Russia and Norway: report from the working group for the description of the EIA system in Russia and Norway*, Miljøverndepartementet.
- Holsen, Terje & Martin A. Hanssen (2000): *En sammenligning av planbestemmelsene i plan- og bygningsloven med regler og anbefalinger om konsekvensutredninger*, Norges landbrukshøgskole/NIBR.
- Holsen, Terje (1996): *Innsigelser som virkemiddel i arealplanlegging*, Oslo: NIBR (NIBR-rapport 1996: 13) (MILKOM)

- Holsen, Terje (1996): *Kjøpesentre: historikk, trender, problemstillinger, forskning*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 104)
- Holsen, Terje (1996): *Medvirkning i planlegging: en komparativ studie av medvirkning i en del europeiske land*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 114).
- Holsen, Terje (1996): *Medvirkning i planlegging: planleggingsteoretisk analyse av lovgrunnlaget for medvirkning etter plan- og bygningsloven*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 4).
- Holsen, Terje (1997): *Klager og dispensasjoner: tall fra fylkesmannsembetenes og kommunenes behandling av plansaker*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1997: 108)
- Holsen, Terje (2000): *Medvirkning som begrep i plan- og bygningsloven*, Notater for Planlovsutvalget 3/2000, NIBR.
- Holsen, Terje, Pløger, John og Skjeggedal, Terje (1998): *Den vanskelige samordningen. Om regionale myndigheter og kommunale plan- og byggesaker*, Oslo, NIBR-prosjektrapport 1998:5.
- Hompland, Andreas (red) (2001): *Byens veier: lokal transport- og arealpolitikk*, Bergen, Fagboksforlaget.
- Horgen, Bjørn Casper (1996): *Evaluering av planprosessen rundt OL'94. Erfaringer med plan- og bygningsloven som verktøy for konfliktløsning og offentlig styring. Del 1 & Del 2*, Lillehammer, Oppland fylkeskommune, Regionale tjenester og utvikling. Februar 1996.
- Husby, Stig Roar (1996): *Kartlegging av antall tiltak som vil kunne omfattes av Vedlegg II til forskrifter om konsekvensutredninger*, Oslo: NIBR (Oppdragsrapport 1996)
- Husby, Stig Roar m.fl. (1997): *Seks år med konsekvensutredninger: erfaringer med praktisering av plan og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger 1990-1996*, Oslo, NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997: 20)
- Haavi, Siri (2000): *Kartlegging av grøntområder i Oslos byggesone: en etterprøvende analyse av argumenter, kunnskapsgrunnlag og verdivurderinger*, Occasional paper #34, Institutt for sosiologi & samfunnsgeografi, Universitet i Oslo.
- Johannesen, Jon-Arild, Johan Olaisen & Bjørn Olsen (1999): *The Philosophy of Science, Planning and Decision Theories*, Built Environment Vol.24, No.2/3 1998 (særtrykk), Høgskolen i Lillehammer.
- Johansen, Ragnhild, Kristoffersen, Harald & Pløger, John (1998): *Estetiske hensyn i kommunal arealplanlegging og konsekvensutredning*, Oslo, NIBR-arbeidsnotat 1998.
- Johansen, Steinar (2000): *Sektorpolitikk som regionalpolitikk. Oppsummering av noen utredninger*, NIBR-notat 2000:125.
- Johnsen, Vibeke, Klausen, Jan Erik og Røe, Per Gunnar (1996): *«Du må ikke komme her og bygge der»: evaluering av rikspolitiske retningslinjer for planlegging*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 9). (MILKOM)
- Johnsen, Åge, Lars A. Loe & Signy Irene Vabo (red)(2000): *Styring og medvirkning i lokalforvaltningen*, Oslo, Cappelen akademisk forlag.
- Joranger, Pål (1993): *Konsekvensutredninger: evaluering av fire rapporter*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1993: 113).

- Juvkam, Dag (2000): *Funksjonelle regioner. Domstolsinndeling og politidistrikt*, NIBR-notat 2000:127.
- Karlstad, Stig & Vigdis Nygaard (1999): *Samfunn, miljø og marked på Svalbard. Nye forvalgnings- og kunnskapsutfordringer*, NIBR prosjektrapport 1999:11.
- Kasa, Sjur & Henrik Malvik (2000): *Makt, miljøpolitikk, organiserte industriinteresser og partistrategier. En analyse av de politiske barrierene mot en utvidelse av CO2-avgiften i Norge*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr. 3, 2000, Særtrykk 4/2000.
- Klausen, Jan Erling & Helge Strand Østtveiten (1999): *Det fylkeskommunale demokrati. Valgdeltakelse, brukermedvirkning og holdninger til det fylkeskommunale styringssystemet*, NIBR prosjektrapport 1999:8.
- Kleven, Terje (1990): "...det rullerer og det går..." Studie av et forsøk med resultatorientert kommunal planlegging, Oslo, NIBR-rapport 1990:23.
- Kleven, Terje (2000): *Tvil og tro i norsk miljøforvaltning. Om miljøeksperters verdensbilde og tankestil*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr.3/2000,
- Kleven, Terje (red)(1999): *En dagsorden for norsk planlegging. Åtte artikler og et program*, NIBR Pluss-serie 1-99.
- Kleven, Terje, Toni Floris, Mikael Granberg, Stig Montin, Olaf Rieper & Signy Irene Vabo (2000): *Renewal of local government in Scandinavia. Effects for local politicians*, Local Government Studies, No.2, 2000.
- Kollbotn, Kjersti (1995): *Plandelen av Plan og bygningslova*, Oslo, NIBR (NIBR notat 1995: 109)
- Kaarhus, Randi (1999): *Conceiving environmental problems: A comparative study of scientific knowledge constructions and policy discourses in Ecuador*, NIBR Pluss-serie 2-99.
- Larsen, Odd. I, Gunnar Lindberg & Jan Owen Jansson (2000): *Optimal transport- og arealpolitikk*, LOKTRA Synteserapport nr.2.
- Laudal, Thomas & Freddy Hansen (2000): *Godkjenning av Fylkesplaner? Vurdering av gjeldende godkjenningsordning for fylkesplaner og forslag til forbedringer og alternativer*, Statskonsult Rapport 2000:13.
- Lerstang, T., Stuvøy, K. & Leknes, T. (1993): *Behandling av konsekvensutredning og arealplaner etter plan- og bygningsloven. Modeller og eksempler på samordning*, Oslo/Stavanger, TØI rapport 147/92, RF rapport 98/1993.
- Lervåg, Henning (1999): *ATP-modellen: bruk av tilgjengelighetsanalyser i areal- og transportplanlegging*, AsplanViak Trondheim, LOKTRA.
- Lie, Ivar & Stig Karlstad (1999): *Forskning i reindriften. Evaluering av forskning, formidling og bruk av forskning*, NIBR prosjektrapport 1999:18.
- Lie, Ivar & Vigdis Nygaard (2000): *Reindriftforvaltning. En evaluering av organisasjon og virksomhet*, NIBR prosjektrapport 2000:16.
- Loberg Holm, Brita (1997): *Forvaltning av kulturminner og landskap. Kragerø, Nome og Hjartdal kommune*, Bø, Telemarksforskning (Arbeidsrapport nr. 3/1997).

- Lotherington, Ann Therese & bente Thomassen (1998): *Kjønnsperspektiv med kvinnefokus: innspill til fylkesplan for Troms 2000-2003*, Tromsø, NORUT samfunnsforskning, SN 1998-10.
- Løvik, Petter (1996): Planlegging for etablering. Kommunen si rolle i arbeidet med nyetableringer, Notat 11/1996, Møreforskningen, Volda.
- Mariussen, Åge (ed): *Cluster Policies – cluster development?*, Nordregio R2001:2.
- Medalen, Tor (red) (2000): *Forhandlinger i fysisk planlegging*, Oslo, Tapir.
- Miljøverndepartementet (1999): *Kommuneplanstatus: status i arbeidet med kommuneplanen i alle kommuner i Norge pr 15.2.99*, Miljøverndepartementet, T-1276.
- Moen, Bjørn & Arvid Strand (2000): "Når kapasitetsproblemer i vegsystemet oppstår, skal andre ..." (RPR-Sat. pkt.3.4), NIBR prosjektrapport 2000:1.
- Myrvold, Trine (2001): *Smått og godt? Om de minste kommunenes evne til å imøtekomme generalistkommunekravet. En kunnskapsoversikt og indikatordiskusjon*, NIBR Prosjektrapport 2001:1.
- Mønnesland, Jan & Moen, Bjørn (1999): *Nordiske grenseregioner og interreg. Forholdet mellom Nordisk ministerråds grenseregionale samarbeidsområder og EU-initiativene under interreglia*, NIBR prosjektrapport 1999:18.
- Naustdalsslid, Jon and Tombre, Egil (ed) (1997): *Compendium of Spatial Planning Systems and Policies, Norway*, Oslo, NIBR (Report 1997: 24)
- Nebben, Eivor Bremer (1994): Mellom stat og kommune. En studie av hvordan barns interesser ivaretas i kommunal planlegging, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-Rapport 11/1994).
- Nenseth, Vibeke (1995): *Mellom kunnskap og politikk i miljøvernplanleggingen*, Oslo, NIBR, MILKOM notat 5/1995.
- Nenseth, Vibeke (1996): Kunnskap og miljøvern. En undersøkelse av kunnskapssyn og arbeidsformer i miljøvernforvaltningen, Oslo, NIBR Rapport 1996:10.
- Nenseth, Vibeke (1999): *KU-aktørenes praksis og vurderinger*, NIBR-notat:108.
- Nielsen, Gustav et.al. (red): *Mer effektive institusjoner og bedre planlegging. Synteserapport nr. 3. Program for lokal transport- og arealpolitikk (LOKTRA)*, Oslo, Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn.
- Nordahl, Berit (2000): *Evaluering av byggesaksreformen: faglig overbygning*, Byggforsk, Prosjektrapport 274.
- Nordahl, Berit (2000): *Private planer – offentlige utfordringer. Behandling av kompliserte byggesaker og private planforslag*, Byggforsk, Prosjektrapport 290.
- Nyborg, J. & Veie, J.O. (1993): *Hva mener næringslivet om norsk plan- og byggesaksbehandling*, Steinkjer, NFT-rapport 1993:13.
- Nyhus, S. & Thorén, K.H. (1996): Grønnstrukturens vilkår i kommunal planlegging 1965-1995. Endringer i grønnstrukturen i noen utvalgte by- og tettstedsområder fra 50-tallet til idag Oslo, NIBR, MILKOM-notat 15/1996.

- Næss, Petter & Saglie, Inger-Lise (1997): *Environmental considerations in physical planning in Norway and Poland*, Oslo, NIBR (NIBR report 1997: 6)
- Offerdal, Audun (2000): *Deltakelse og deliberasjon: Rapport fra en deliberativ høring i Nordland fylke*, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Bergen.
- Opedahl, Ståle og Halvorsen-Thorén, Anne-Karine (1996): Fylkesdelplaner for Glomma: evaluering av fylkesdelplanene for Glomma i Hedmark, Akershus og Østfold, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 119)
- Opedal, Ståle & Helge Strand Østtveiten (2000): *"Full kontroll?" En studie av kontroll- og tilsynsordningene i kommuner og fylkeskommuner*, NIBR-prosjektrapport 2000:10.
- Opsahl, Trine (1999): *Medvirkning i den kommunale planprosess: om sstedsutvikling og et miniprojekt i Løten kommune*, Høskolen i Hedmark, KØ 017.
- Ovesen, Hege (2000): *Kartlegging av kvaliteter og variasjoner i søknadsdokumentasjon til tiltak: evaluering av plan- og bygningsloven*, Norges byggforskningsinstitutt, Prosjektrapport 279-2000.
- Pedersen, Odd Jarle (2000): *Plan- og bygningsrett*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Plathe, Erik & Sissel Mjøltnes (2001): *Virkemidler for bedre arealutnyttelse i byer og tettsteder: sluttrapport*, Miljøverndepartementet (T-1355).
- Reitan, Jorunn (1993): Vassdragsplanlegging. En evaluering av tilskuddsordningen fra Direktoratet for naturforvaltning, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1993: 116).
- Reitan, Jorunn (1994): Naturvern - friluftsliv - turisme: konflikter i planlegging og forvaltning. En litteraturstudie, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 19).
- Risbøl, Ole (1999): *Fornyelse av reguleringskonsesjon for Møsvatn og Tinn kommuner i Telemark: konsekvenser for automatisk fredete kulturminner*, NIKU oppdragsmelding 087.
- Rogstad, Daniel (1999): *Reguleringsplaner – innhold og virkninger: særlig om rammer for formål og bestemmelser, om tolkning og om rettsvirkning for tiltak i planområdet og for naboettslige og servituttslige forhold*, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Røe, Per Gunnar (1999): *Hytter til besvær? Kommunal arealplanlegging og fritidsboliger i pressområder langs kysten*, NIBR-notat 1999:101
- Saglie, Inger-Lise & Per Arild Aarestad (1999): *Biologisk mangfold i kommunal arealplanlegging. Erfaringer basert på kommunene Alta, Åfjord, Molde, Karmøy, Hole og Spydeberg*, Samarbeidsrapport NIBR/NINA-NIKU 1999.
- Saglie, Inger-Lise (1995): *Bruk av innsigelser etter plan- og bygningsloven: en kunnskapsoversikt*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 115).
- Saglie, Inger-Lise (1995): *Plansaksbehandlingen: Tidsbruk for behandling av plansaker i Miljøverndepartementet*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 108)
- Saglie, Inger-Lise (1999): *Medvirkning for funksjonshemmede. Deltakelse i planprosesser etter plan- og bygningsloven*, NIBR-notat 1999:111.
- Saglie, Inger-Lise og Lyssand Larsen, Synnøve (1996): *«Vi holder oss til planen»: Sandefjord tettsted 1961-1993*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 14) (MILKOM).

- Saglie, Inger-Lise og Lyssand Larsen, Synnøve (1996): *Elverum tettsted 1964-1990: planer og arealutvikling*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 7) (MILKOM).
- Saglie, Inger-Lise og Tombre, Egil (1994): *Fylkesdelplaner som omhandler arealbruk: en evaluering av 11 plandokumenter*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 7)
- Salomonsen, Brynhild (2000): *Rettslig vern mot miljø- og helseskadelige produkter*, UiT, Det juridiske fakultet, Særavhandling nr. 103.
- Schönfelder, Walter (1999): *Fra problem til potensiale: En sammenliknende studie av beboerdeltakelse ved kommunal planlegging i Tyskland og Norge*, Hovedoppgave i sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, UiT.
- Skivenes, Marit (2001): *Forvaltningspolitikk og borgermedvirkning i politisk viljesdannelse*, Bergen, LOS-senter notat 0111.
- Skivenes, Marit I. & Erik O. Eriksen (2000): *Nye deltakelsesformer og demokratisk medvirkning*, Bergen, Los-senteret R0010.
- Skjeggedal, T. & Huseth, R. (1993): *Plan og prosjekt. Erfaringer fra forsøk innen plan- og byggesaksbehandling*, Steinkjer, NTF-rapport 1993:16.
- Skjeggedal, Terje & Thorsen, Hans W.E. (1996): *Kampen om LNF. Forvaltning av utmarksressurser - etter særlover eller plan- og bygningsloven? Et forprosjekt*, Nord-Trøndelagsforskning, NTF-notat 1996:8.
- Skjeggedal, Terje, Tor Arnesen, Guri Markhus, Inger-Lise Saglie & Per Gustav Tingstad (2001): *Regimenes slagmark. Om arealutnytting og forvaltningsregimer i LNF-områder*, Nord-Trøndelagsforskning, NTF-rapport 2001:3.
- Skogheim, Ragnhild (1999): *Forbruk, livsstil og miljøkonsekvenser. En kunnskapsoversikt*, NIBR-notat 1999:119.
- Skogstad, Hans Petter & Kjell Werner Johansen (2000): *Areal- og transportmarkeder i byer*, Norges forskningsråd.
- Solgård, Jan (red) (2001): *Fra Hokksund til Barcelona: Eksempler på utvikling av steds kvaliteten i noen norske og utenlandske byer* Riksantikvarens rapporter:28.
- Sommerfelt, May & Knudtson, Lillin Cathrine (1997): *Medvirkning i planlegging. Kartlegging av kommunenes praksis iht. plan- og bygningsloven*, Oslo, Byggforsk, Byggeforsknnotat 21, 1997, Bygd miljø og samfunn.
- Stabæk, Terje m.fl.: *Næringsplanlegging og næringsplanprosesser*, Sandvika, Asplan Viak.
- Stigen, Inger Marie & Marit Reitan (2000): *Kampen om miljøet – fra politikk til administrasjon?*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr.3, 2000, Særtrykk 5/2000.
- Stokke, Knut Bjørn & Eva Irene Falleth (2001): *Planlegging i Frogn kommune. En undersøgelse av planlegging etter plan- og bygningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2001:109.
- Stokke, Knut Bjørn (1999): *Arealtilgang og lokal transport – og miljøproblemer. Status over plansituasjon for utvalgte havner i Oslofjorden*, NIBR-notat 1999:114.
- Stokke, Knut Bjørn (1999): *Desentralisert avgjørelsesmyndighet i innsigelsaker. Før-evaluering av forskningsforsøk i Akershus*, NIBR-notat 1999:124.

- Strand, Arvid & Bjørn Moen (2000): *Lokal samordning – finnes den? Studier av forsøk på lokal areal- og transportplanlegging i tre regioner*, NIBR prosjektrapport 2000:20.
- Strand, Arvid (1996): Samarbeid, offentlighet og informasjon. Plan og bygningslovens ånd i praksis, Oslo, NIBR, MILKOM-notat 7/1996.
- Swensen, Ingvild S. H. (1995): Hvordan praktiseres konsekvensutredningsbestemmelsen i plan- og bygningsloven? Leca Rælingen, en eksempelstudie, Oslo, NFR/NIBR (MILKOM notat 3/1995).
- Swensen, Ingvild S. H. (1995): Konsekvensutredning i praksis: etablering av Ringnes i Nittedal kommune, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 139).
- Swensen, Ingvild S. H. (1996): *Mellom fag og forhandling: KU-bestemmelsene i plan- og bygningsloven*, Oslo, NFR/NIBR (MILKOM notat 14/1996)
- Sæther, Bjørnar (2000): *Miljøarbeid i norsk treforedlingsindustri 1974-1998*, NIBR Pluss-serie 1-2000.
- Söderlind, Steven (1999): *The ascent of regional policy in Norway*, NIBR Working Paper 1999:114.
- Tangstad, Jan Kristian (1999): *Innsigelser etter Plan- og bygningsloven: i teori og praksis*, Norges landbrukshøgskole, Hovedoppgave i planfag.
- Tema Nord (1999): *Kulturmiljøet i miljøkonsekvensvurderinger: en eksempelsamling, København*, Nordisk Ministerråd, TemaNord 1999:553.
- Tennøy, Aud & Inger-Lise Saglie (2000): *Stedsanalyser i planlegging*, NIBR prosjektrapport 2000:19.
- Tennøy, Aud (2000): *Allmenhetens tilgjengelighet i strandsonen*, NIBR-notat 2000:131.
- Tesli, Arne & Stig Roar Husby (1999): *EIA in a transboundary context: Principles and challenges for a coordinated Nordic application of the Espoo convention*, From "Environmental Impact Assessment Review", Vol.19, No.1, 1999.
- Thorbjørnsen, Erling Ingolf: Villrein i kommuneplanprosessen: en undersøkelse av aktørers medvirkning i planprosessen i Valle kommune, (Hovedoppgave i planfag.), Ås, Norges Landbrukshøgskole.
- Thorén, Anne-Karine Halvorsen (1997): Grønnstrukturen i byer og tettsteder: evaluering av grønnplanlegging i norske kommuner, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1997: 104).
- Thorén, Anne-Karine Halvorsen (1999): *Friluftsliv i bystrøk. Evaluering av friluftspakkeprosjektet" til Direktoratet for naturforvaltning*, NIBR prosjektrapport 1999:7
- Thorén, Anne-Karine Halvorsen, Jon Guttu & John Pløger (2000): *Arealnormer. Virkemiddel for livskvalitet i fysisk planlegging*, NIBR prosjektrapport 2000:3.
- Tyrén, Carl W. (2000): *Plan- og bygningsloven og forskriftene i praksis med kommentarer*, Oslo, Tano.
- Unstad, Marit & Whist, Erik (1997): *Miljøbyen Gamle Oslo. Evaluering av måloppnåelse og samarbeid*, Oslo, Byggforsk Prosjektrapport 213/1997.

Vabo, Signy Irene (2000): *New organisational solutions in Norwegian local councils: Leaving a puzzling role for local politicians?* Scandinavian Political Studies, No.4, 2000.

Vike, Halvard (1995): Evaluering av fylkesplanen for Telemark 1994-97. En vurdering av plan og prosess, Bø, Telemarksforskning, Rapport nr.102-1995,

Østdahl, Torbjørn (1994): *Nasjonale miljømål anvendt i kommunene*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-rapport nr. 22/1994).

Østdahl, Torbjørn og Dervo, Børre (1996): Lokal forvaltning av de utnyttbare vilt- og fiskeressursene: 2. Status for driftsplanarbeid og lokal forvaltning, Lillehammer: Østlandsforskning (ØF-Notat nr. 16/1996)

Østdahl, Torbjørn og Vabo, Signy Irene (1993): *ER DET NOEN SAK! Om kommunal behandling av inngrep i og langs vassdrag*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-rapport 16/1993).

Aall, Cato (1998): *Innspill til evaluering av kapittel 5: Strategier for areal, transport, miljø og ressursforvaltning i fylkesplan 1996-99 for Hordaland*, Vestlandsforskning, VF-notat 16/98.

2 Tematisk oversikt

2.1 Studier med hovedfokus på fylkesnivået

Amdam, Jørgen & Roar Amdam (2000): Kommunikativ planlegging: regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling, Oslo, Samlaget.

Amdam, Jørgen, Randi Bergem & Geir Tangen (2000): *Vurdering av regionale samordningsmidlar*, Høgskulen i Volda-;øreforskningen, Forskningsrapport nr.42.

Amdam, Jørgen, Randi Bergem & Geir Tangen (2000): *Vurdering av regionale samordningsmidlar; kortversjon av forskningsrapport nr.42*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Arbeidsrapport nr.93.

Amdam, Roar (2000): *Changed regional policy and new political institutions in Norway: Towards a two parallel territorial planning system*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Notat 2000:9.

Amdam, Roar (2000): *Legitimering av nye regionalpolitiske institusjonar og prosessar*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Notat 2000:8.

Amdam, Roar (2001): *Empowering Regional Institutions: A Norwegian Case*, Planning Theory & Practice, Vol.2, No.2, August 2001 (169-87).

Arvid Strand & Bjørn Moen (2000): *Lokal samordning finnes den? Studier av forsøk på lokal areal- og transportplanlegging i tre regioner*, NIBR prosjektrapport 2000:20.

Asplan Viak (1999): *Evaluering av næringsplan for Hordaland*, Bærum, Asplan Viak.

Asplan Viak (2001): *Nettverkssamarbeid mellom syv fylkeshovedsteder*, Bærum, Asplan Viak.

Bjørnå, Hilde & Synnøve Jenssen (2001): *Fylkesmannens rolle i arealkonflikter – dommer, forhandlingsleder og konsensussøker*, Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift, Årgang 17, Nr.3 (291-322).

Bråtå, Hans Olav (1997): *Evaluering av fylkesdelplan for Rondane*; Oslo, NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997: 18)

Bråtå, Hans Olav (1997):- *Regional arealplanlegging: planlegging der naturressursene dominerer*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 129)

Falleth, Eva Irene og Johnsen, Vibeke (1996): *Samordning eller retorikk: evaluering av fylkesplanene 1996-99*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 20)

- Hanssen, Martin A. & Stokke, Knut Bjørn (2000): *Funksjonshemmedes interesser i planleggingen. Kartlegging av kommunal og fylkeskommunal praksis når det gjelder medvirkning og tilgjengelighet for funksjonshemmede*, NIBR-notat 2000:109.
- Johansen, Steinar (2000): *Sektorpolitikk som regionalpolitikk. Oppsummering av noen utredninger*, NIBR-notat 2000:125.
- Juvkam, Dag (2000): *Funksjonelle regioner. Domstolsinndeling og politidistrikt*, NIBR-notat 2000:127.
- Klausen, Jan Erlling & Helge Strand Østtveiten (1999): *Det fylkeskommunale demokrati. Valgdeltakelse, brukermedvirkning og holdninger til det fylkeskommunale styringssystemet*, NIBR prosjektrapport 1999:8.
- Laudal, Thomas & Freddy Hansen (2000): *Godkjenning av Fylkesplaner? Vurdering av gjeldende godkjenningsordning for fylkesplaner og forslag til forbedringer og alternativer*, Statskonsult Rapport 2000:13.
- Lotherington, Ann Therese & bente Thomassen (1998): *Kjønnsperspektiv med kvinnefokus: innspill til fylkesplan for Troms 2000-2003*, Tromsø, NORUT samfunnsforskning, SN 1998-10.
- Opedahl, Ståle og Halvorsen-Thoren, Anne-Karine (1996): *Fylksdelplaner for Glomma: evaluering av fylkesdelplanene for Glomma i Hedmark, Akershus og Østfold*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 119)
- Saglie, Inger-Lise & Tombre, Egil (1994): *Fylkesdelplaner som omhandler arealbruk: en evaluering av 11 plandokumenter*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 7)
- Stokke, Knut Bjørn (1999): *Desentralisert avgjørelsesmyndighet i innsigelsaker. Før-evaluering av forskningsforsøk i Akershus*, NIBR-notat 1999:124.
- Aall, Cato (1998): *Innspill til evaluering av kapittel 5: Strategier for areal, transport, miljø og ressursforvaltning i fylkesplan 1996-99 for Hordaland*, Vestlandsforskning, VF-notat 16/98.

2.2 Studier med hovedfokus på kommunal planlegging og arealplanlegging

- Amdam, Jørgen (1999): *Does the physical planning in Norway work?*, Høgskulen i Volda-Møreforskningen, Notat 10/99.
- Amdam, Jørgen (2001): *Kommuneplanlegging: erfaringer fra strategisk og mobiliserende planlegging*, Høgskulen i Volda, Avd. for samfunnsfag.
- Andreassen, Lasse (1999): *Næringslivet regulerer ...Steinkjer kommunes behandling av næringslivet sine reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven*, NTF-notat 1999:9, Nord-Trøndelagsforskning.
- Asplan Viak (1999): *Arealbruk i Bodø*, Bærum Asplan Viak.
- Asplan Viak (2000): *Arealanvendelse – Kristiansand Havn*, Bærum, Asplan Viak.
- Asplan Viak (2001): *Arealdokumentasjonsprogrammet*, Bærum, Asplan Viak.

- Baldersheim Harald & Lawrence E. Rose (red)(2000): *Det kommunale laboratorium: teoretiske perspektiver på lokal politikk og organisering*, Bergen, Fakkbokforlaget.
- Blomquist, Synne (1993): Kulturlandskapet i kommuneplanen: Oppsummering og resultatkontroll av forsøksprosjektet. Bø, Telemarksforskning (Arbeidsrapport 17/1993).
- Bonnevie-Svendsen, Morten (1999): *Evaluering av plan- og bygningsloven. Første kartlegging. Case-undersøkelse i ti kommuner*, Byggforsk, Prosjektrapport 257.
- Bonnevie-Svendsen, Morten (2000): *Forutsigbar og effektiv plan- og byggesaksbehandling i Grenland*, Byggforsk, Prosjektrapport 277.
- Bratland, Tone Gerd (2001): *Barn, ungdom og kommunal planlegging*, i serien "Verktøyskasse for medvirkning fra barn og ungdom", bind nr.3.
- Bratt, Christopher (1993): «*Den slags vurderinger overlater vi til utbyggerne....*», Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1993:21)
- Bruce, Erik & Jon Vatnaland (2000): *Reguleringsplaner og boligbygging i hovedstaden*, ECON-rapport nr.37.
- Bråtå, Hans Olav (1994): Naturforvaltning og kommunal arealplanlegging. En litteraturstudie, Oslo, NIBR (NIBR notat 1994: 109).
- Bråtå, Hans Olav og Røe, Per Gunnar (1994): Friarealer i byer og tettsteder: En studie av kriterier og normer i arealplanleggingen, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 18)
- Bråtå, Hans Olav og Røe, Per Gunnar (1996): Friluftsliv trenger mer enn arealer: En studie av kriterier og normer for friarealer i kommunal planlegging, København, Nordisk Ministerråd (TemaNord 1996: 591)
- Bråtå, Hans Olav: - Kulturlandskap, kunnskap og planlegging, Oslo, NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997:3)
- Bråtå, Hans Olav (1994): Vegplanlegging etter plan- og bygningsloven. Evaluering av en forsøksordning, Oslo, NIBR 1994 (Oppdragsrapport).
- ECON (1999): *Kunnskap for optimal arealpolitikk i byer*, Oslo, R 74/99.
- ECON (1999): *Byggesaksbehandling og boligbygging – en analyse av to storbyer*, Oslo, R 67/99.
- ECON (1999): *Byggesaksreformen og strukturen i bygg- og anleggsnæringen*, Oslo, R 7/99.
- ECON (2000): *Reguleringsplaner og boligbygging i hovedstaden*, Oslo, R.37/2000.
- Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2001): *Kommune- og økonomiplanlegging. Hva gjør kommunene?* NIBR Prosjektrapport 2001:20.
- Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2000): *Planlegging i Ringsaker kommune. En undersøkelse av planlegging etter plan- og bygningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2000:103.
- Falleth, Eva Irene & Knut Bjørn Stokke (2001): *Planlegging i Vågan kommune. En undersøkelse av planlegging etter plan- og byningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2001:110.

- Falleth, Eva Irene (1994): *Bruk av Plan- og bygningsloven i vannressursforvaltningen*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1994: 107)
- Falleth, Eva Irene (1995): *Arealutvikling langs omkjøringsveier: en undersøkelse av arealbruksendringer og fysisk planlegging*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1995: 12) (MILKOM).
- Falleth, Eva Irene (1996): *Kommuneinndeling og arealplanlegging: en studie av arealdisponering og planprosesser i Oslo og omegnskommunene 1960-1990*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 115)
- Falleth, Eva Irene (2001): *Kommune- og økonomiplanlegging: Hva gjør kommunene?*, Norges Forskningsråd, Området for kultur og samfunn, Konferanserapport 27.mars 2001 "Lokaldemokrati og statleg styring. Kommunelovsprogrammet".
- Fimreite, Anne Lise & Monica Lund (red)(2000): *Kommunal monitor 2000: søkelys på tjenesteproduksjon, ressursbruk og prioriteringer i norske primærkommuner*, Bergen, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.
- Flo, Yngve (2000): *Kommunen og konstitusjonen. Om statusen til det kommunale selvstyret i det norske styringsverket*, Bergen, LOS-senteret N0032.
- Gjertsen, Arild & Birta Kleivan (1999): *Kommuneplanlegging og planveiledning i Nordland: en kartlegging av planaktiviteter og veiledningsbehov*, Nordlandsforskningen, NF-rapport 12/99.
- Hagen, Aksel (1999): *The Norwegian Planned Municipality*, Arbeidsnotater nr.87, Høgskolen i Lillehammer.
- Hagen, Aksel (2001): *Can planning theory help to tone down the planning ambitions Norwegian municipalities must satisfy?* Arbeidsnotater nr.123, Høgskolen i Lillehammer.
- Hanssen, Martin A. & Knut Bjørn Stokke (2000): *Funksjonshemmedes interesser i planleggingen. Kartlegging av kommunal og fylkeskommunal praksis når det gjelder medvirkning og tilgjengelighet for funksjonshemmede*, NIBR-notat 2000:109.
- Heiberg, Eli (1995): *Økologisk basert kommuneplanlegging*, Sogndal: Vestlandsforskning (Notat 1/1995).
- Heiberg, Eli (1996): *Med reguleringsplan i kulturlandskapet. Reguleringsplan som virkemiddel for å styre utviklingen i særlig verdifulle kulturlandskap*, Sogndal, Vestlandsforskning (Rapport 14/1996).
- Heiberg, Eli (1997): *Kommuneplanlegging med et økologisk utgangspunkt. Eksempler hentet fra kommuneplanlegging i ti norske kommuner*, Dokumentasjonsrapport, Sogndal, Vestlandsforskning (Notat 4/1997)
- Miljøverndepartementet (1999): *Kommuneplanstatus: status i arbeidet med kommuneplanen i alle kommuner i Norge pr 15.2.99*, Miljøverndepartementet, T-1276.
- Larsen, Odd. I, Gunnar Lindberg & Jan Owen Jansson (2000): *Optimal transport- og arealpolitikk*, LOKTRA Synteserapport nr.2.
- Lervåg, Henning (1999): *ATP-modellen: bruk av tilgjengelighetsanalyser i areal- og transportplanlegging*, AsplanViak Trondheim, LOKTRA.

- Myrvold, Trine (2001): *Smått og godt? Om de minste kommunenes evne til å imøtekomme generalistkommunekravet. En kunnskapsoversikt og indikatordiskusjon*, NIBR Prosjektrapport 2001:1.
- Nielsen, Gustav, Njål Arge, Tor Lerstang, Bjørn Moen & Arvid Strand (2000): *Mer effektive institusjoner og bedre planlegging*, LOKTRA Synteserapport nr.3.
- Nordahl, Berit (2000): *Evaluering av byggesaksreformen: faglig overbygning*, Byggforsk, Prosjektrapport 274.
- Nordahl, Berit (2000): *Private planer – offentlige utfordringer. Behandling av kompliserte byggesaker og private planforslag*, Byggforsk, Prosjektrapport 290.
- Næss, Petter & Saglie, Inger-Lise (1997): *Environmental considerations in physical planning in Norway and Poland*, Oslo: NIBR (NIBR report 1997: 6).
- Ovesen, Hege (2000): *Kartlegging av kvaliteter og variasjoner i søknadsdokumentasjon til tiltak. Evaluering av plan- og bygningsloven*, Byggforsk, Prosjektrapport 279.
- Plathe, Erik & Sissel Mjøltnes (2001): *Virkemidler for bedre arealutnyttelse i byer og tettsteder: sluttrapport*, Miljøverndepartementet (T-1355).
- Reitan, Jorunn (1993): *Vassdragsplanlegging. En evaluering av tilskuddsordningen fra Direktoratet for naturforvaltning*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1993: 116).
- Reitan, Jorunn (1994): *Naturvern - friluftsliv - turisme: konflikter i planlegging og forvaltning. En litteraturstudie*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1994: 19).
- Rogstad, Daniel (1999): *Reguleringsplaner – innhold og virkninger: særlig om rammer for formål og bestemmelser, om tolkning og om rettsvirkning for tiltak i planområdet og for naborettslige og servitutrettslige forhold*, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Røe, Per Gunnar (1999): *Hytter til besvær? Kommunal arealplanlegging og fritidsboliger i pressområder langs kysten*, NIBR-notat 1999:101
- Saglie, Inger-Lise & Per Arild Aarestad (1999): *Biologisk mangfold i kommunal arealplanlegging. Erfaringer basert på kommunene Alta, Åfjord, Molde, Karmøy, Hole og Spydeberg*, Samarbeidsrapport NIBR/NINA-NIKU 1999.
- Saglie, Inger-Lise (1999): *Medvirkning for funksjonshemmede. Deltakelse i planprosesser etter plan- og bygningsloven*, NIBR-notat 1999:111.
- Saglie, Inger-Lise og Lyssand Larsen, Synnøve (1996): *«Vi holder oss til planen»: Sandefjord tettsted 1961-1993*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 14) (MILKOM).
- Saglie, Inger-Lise og Lyssand Larsen, Synnøve (1996): *Elverum tettsted 1964-1990: planer og arealutvikling*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 7) (MILKOM).
- Skogstad, Hans Petter & Kjell Werner Johansen (2000): *Areal- og transportmarkeder i byer*, Norges forskningsråd.
- Stokke, Knut Bjørn (1999): *Arealtilgang og lokale transport- og miljøproblemer. Status i plansituasjonen for utvalgte havner i Oslofjorden*, NIBR-notat 1999:114.
- Stokke, Knut Bjørn & Falleth, Eva Irene (2001): *Planlegging i Frogn kommune. En undersøgelse av planlegging etter plan- og bygningsloven og kommuneloven*, NIBR-notat 2001:109.

Stokke, Knut Bjørn (1999): *Desentralisert avgjørelsesmyndighet i innsigelsaker. Før- evaluering av forvaltningsforsøk i Akershus*, NIBR-notat 1999:124.

Strand, Arvid & Bjørn Moen (2000): *Lokal samordning – finnes den? Studier av forsøk på lokal areal- og transportplanlegging i tre regioner*, NIBR prosjektrapport 2000:20.

Tennøy, Aud & Inger-Lise Saglie (2000): *Stedsanalyser i planlegging*, NIBR prosjektrapport 2000:19.

Thorbjørnsen, Erling Ingolf (1995): *Villrein i kommuneplanprosessen: en undersøkelse av aktørers medvirkning i planprosessen i Valle kommune*, Hovedoppgave i planfag. Norges Landbrukshøgskole 1995.

Thorén, Anne-Karine Halvorsen (1997): *Grønnstrukturen i byer og tettsteder: evaluering av grønnplanlegging i norske kommuner*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1997: 104).

Thorén, Anne-Karine Halvorsen, Jon Guttu & John Pløger (2000): *Arealnormer. Virkemiddel for livskvalitet i fysisk planlegging*, NIBR prosjektrapport 2000:3.

Vabo, Signy Irene (2000): *New organisational solutions in Norwegian local councils: Leaving a puzzling role for local politicians?* Scandinavian Political Studies, No.4, 2000, Særtrykk/Reprint 8/2000.

Østdahl, Torbjørn og Vabo, Signy Irene (1993): *ER DET NOEN SAK! Om kommunal behandling av inngrep i og langs vassdrag*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-rapport 16/1993).

2.3 Studier med hovedfokus på KU

Arnesen, Odd Eirik (1999): *Medvirkning og konsekvensutredninger. Fase I*, NIBR-notat 1999:125.

Bergsjø, Toril Finnstrand (1995): *KU og kommunal planlegging*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1995:2)

Bergsjø, Torild Finnstrand og Plathe, Erik (1996): *Miljøkonsekvensvurderinger og fysisk planlegging på kommunenivå*, København, Nordisk Ministerråd (TemaNord 1996: 581).

Bjergsjø, Toril Finnstrand (red): (1999): *Årbok for konsekvensutredninger 1997/98*, Miljøverndepartementet & NIBR.

Boe, Randi (1999): *Konsekvensutredning av større verneprosjekt: erfaringer fra Stabbursdalen nasjonalpark*, Vestlandsforskningen, VF-rapport 7/99.

ECON (1999): *Miljøvurderinger av planer og programmer*, Oslo, R 22/99.

Egeland, Solveig A. (2000): *Arealplanlegging og byggesaksbehandling i Longyearbyen: en analyse av lovsystemer og virkemidler*, Norges landbrukshøgskole, Ås.

Grande, Jan (2000): *Det standardiserte miljøet? Kunnskapsteoretiske perspektiver på konsekvensutredninger*, Tidsskrift for smafunnforskning, Vol.41. No.3 (324-51).

Hanssen, Martin A. (1999): *Miljøvurdering av planer og programmer. EU-kommisjonens forslag til direktiv sett i en norsk kontekst*, NIBR prosjektrapport 1999:2.

Hanssen, Marin A. (1999): *Årbok for konsekvensutredninger 1999*, NIBR/Miljøverndepartementet.

- Hanssen, Martin A. (2001): *Årbok for konsekvensutredninger 2000*, NIBR.
- Holsen, Terje & Martin A. Hanssen (2000): *En sammenligning av planbestemmelsene i plan- og bygningsloven med regler og anbefalinger om konsekvensutredninger*, Norges landbrukshøgskole/NIBR.
- Husby, Stig Roar m.fl. (1997): Seks år med konsekvensutredninger: erfaringer med praktisering av plan og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger 1990-1996, Oslo, NIBR (NIBR prosjektrapport 1997: 20).
- Joranger, Pål (1993): *Konsekvensutredninger: evaluering av fire rapporter*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1993: 113).
- Nenseth, Vibeke (1999): *KU-aktørenes praksis og vurderinger*, NIBR-notat:108.
- Risbøl, Ole (1999): *Fornyelse av reguleringskonsesjon for Møsvatn og Tinn kommuner i Telemark: konsekvenser for automatisk fredete kulturminner*, NIKU oppdragsmelding 087.
- Swensen, Ingvild S. H. (1995): *Konsekvensutredning i praksis: etablering av Ringnes i Nittedal kommune*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 139).
- Swensen, Ingvild S. H. (1996): *Hvordan praktiseres konsekvensutredningsbestemmelsen i plan- og bygningsloven? Leca Rælingen, en eksempelstudie*. Oslo, NFR/NIBR 1996 (MILKOM notat 3/95).
- Swensen, Ingvild S. H. (1996): *Mellom fag og forhandling: KU-bestemmelsene i plan- og bygningsloven*, Oslo, NFR/NIBR (MILKOM notat 14/1996).
- Tesli, Arne & Stig Roar Husby (1999): *EIA in a transboundary context: Principles and challenges for a coordinated Nordic application of the Espoo convention*, From "Environmental Impact Assessment Review", Vol.19, No.1, 1999.

2.4 Studier om plansystemet

- Andersen, Torhild & Stig Atle Rugset (2000): *Hvordan kan medvirkning organiseres? Eksempler på medvirkning til bærekraftig utvikling*, KS' FOU-satsning "Demokrati, deltakelse og styring", Oslo.
- Asplan Viak (1999): *Nasjonal Transportplan (NTP)*, Bærum, Asplan Viak.
- Baklien, Bjergljot (2000): *Helse og kultur. Prosessevaluering av en nasjonal satsing på kultur og helsefremmende virkemiddel*, NIBR prosjektrapport 2000:11.
- Bjørnsen, Hild-Marte (1999): *Ressursinnsats på ulike forvaltningsnivå. Utgifts utvikling i stat og fylkeskommune i perioden 1987 til 1997*, NIBR prosjektrapport 1999:1
- Bjørnsen, Hild-Marte m.fl. (2000): *SND i Distrikt-Norge. Evaluering av de bedriftsrettede distriktpolitiske virkemidlene*, NF-Rapport, Nr.21, 2000, Nordlandsforskning/NIBR.
- Bonevie-Svendsen, Morten (2000): *Dagboksprosjekt: tilbakeskuende del: evaluering av plan- og bygningsloven*, Norges byggforskningsinstitutt, Porsjektrapport 281-2000.
- Brevik, Ivar & Agnes Aall Ritland (1999): *Funksjonshemmede og boligpolitikken. Gjennomgang av boligpolitiske dokumenter 1970-98*, NIBR prosjektrapport 1999:6.

- Bråtå, Hans Olav (1999): *PBL-relatert planforskning 1993-99*, NIBR-notat 1999:122.
- Bråtå, Hans Olav (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for biologisk mangfold. Vurdering av et forslag*, NIBR-notat 1999:123.
- Bråtå, Hans Olav (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for biologisk mangfold. Vurdering av et forslag*, NIBR-notat 1999:123.
- ECON (1999): *Offentlig-privat samarbeid ved veiutbygging*, Oslo, R 64/99.
- ECON (1999): *Rammebetingelser i samferdssektoren*, Oslo, R 65/99.
- ECON (1999): *Statlige bindinger og lokalt effektivitetstap*, Oslo, R 28/99.
- ECON (2000): *Forskningsutfordringer for Nasjonal transportplan*, Oslo, R 46/2000.
- ECON (2000): *Nasjonal transportplan som beslutningsverktøy og plandokument*, Oslo, R. 88/2000.
- ECON (2000): *Nye organisasjons- og eieformer i kommuner og fylkeskommuner*, Oslo, R 78/2000.
- ECON (2001): *Økonomiske virkemidler for fortetting i byer og tettsteder*, Oslo. R 17/2000.
- Falleth, Eva Irene (1995): *Plansaksbehandlingen II: en oppfølgingsundersøkelse av tidsbruk for behandling av plansaker i Miljøverndepartementet*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 138).
- Falleth, Eva Irene (1997): *Oslo - Utfyllende planbestemmelser: hjemmelsgrunnlag og faktisk bruk*, NIBR (NIBR-notat 1997: 109).
- Hagen, Aksel (2001): *Writing and reading, talking and listening in planning*, Arbeidsnotater nr.111, Høgskolen i Lillehammer.
- Hansen, Tore, Sissel Hovik & Jan Erling Klausen (2000): *Stortinget som lokalpolitisk aktør*, NIBR Pluss-serie 3-2000.
- Hanssen, Martin A. & Knut Bjørn Stokke (2000): *Funksjonshemmedes interesser i planleggingen. Kartlegging av kommunal og fylkeskommunal praksis når det gjelder medvirkning og tilgjengelighet for funksjonshemmede*, NIBR-notat 2000:109.
- Hanssen, Martin A. (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag. En undersøkelse av bruken av kommunenes og fylkenes planlegging*, NIBR-notat 1999:130.
- Holck, Karin E. (1999): *Planlegging for forvaltning – fra planlegging av tiltak til utvikling av betingelser*, Arbeidsnotater nr.84, Høgskolen i Lillehammer.
- Holsen, Terje (1996): *Innsigelser som virkemiddel i arealplanlegging*, Oslo: NIBR (NIBR-rapport 1996: 13) (MILKOM).
- Holsen, Terje (1996): *Medvirkning i planlegging: en komparativ studie av medvirkning i en del europeiske land*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 114).
- Holsen, Terje (1996): *Medvirkning i planlegging: planleggingsteoretiske analyse av lovgrunnlaget for medvirkning etter plan- og bygningsloven*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1996: 4).

- Holsen, Terje (1997): Klager og dispensasjoner: tall fra fylkesmannsembetenes og kommunenes behandling av plansaker, Oslo, NIBR (NIBR- notat 1997: 108)
- Holsen, Terje (2000): *Medvirkning som begrep i plan- og bygningsloven*, Notater for Planlovsutvalget 3/2000, NIBR.
- Hompland, Andreas (red) (2001): *Byens veier: lokal transport- og arealpolitikk*, Bergen, Fagboksforlaget.
- Johannesen, Jon-Arild, Johan Olaisen & Bjørn Olsen (1999): *The Philosophy of Science, Planning and Decision Theories*, Built Environment Vol.24, No.2/3 1998, Høgskolen i Lillehammer.
- Johansen, Steinar (2000): *Sektorpolitikk som regionalpolitikk. Oppsummering av noen utredninger*, NIBR-notat 2000:125.
- Johnsen, Vibeke, Klausen, Jan Erik og Røe, Per Gunnar (1996): «Du må ikke komme her og bygge der»: *evaluering av rikspolitiske retningslinjer for planlegging*, Oslo, NIBR (NIBR-rapport 1996: 9) (MILKOM).
- Johnsen, Åge, Lars A. Loe & Signy Irene Vabo (red)(2000): *Styring og medvirkning i lokalforvaltningen*, Oslo, Cappelen akademisk forlag.
- Kleven, Terje (red)(1999): *En dagsorden for norsk planlegging. Åtte artikler og et program*, NIBR Pluss-serie 1-99.
- Kollbotn, Kjersti (1995): *Plandelen av Plan og bygningslova*, Oslo, NIBR (NIBR notat 1995: 109).
- Medalen, Tor (red) (2000): *Forhandlinger i fysisk planlegging*, Oslo, Tapir.
- Moen, Bjørn & Arvid Strand (2000): "Når kapasitetsproblemer i vegsystemet oppstår, skal andre ..." (RPR-Sat. pkt.3.4), NIBR prosjektrapport 2000:1.
- Naustdalslid, Jon and Tombre, Egil (1997): *Compendium of Spatial Planning Systems and Policies, Norway*, Oslo: Oslo, NIBR (Report 1997: 24).
- Nielsen, Gustav (2000): *Mer effektive institusjoner og bedre planlegging*, Synteserapport, LOKTRA-programmet.
- Offerdal, Audun (2000): *Deltakelse og deliberasjon: Rapport fra en deliberativ høring i Nordland fylke*, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Bergen.
- Opedal, Ståle & Helge Strand Østtveiten (2000): "Full kontroll?" *En studie av kontroll- og tilsynsordningene i kommuner og fylkeskommuner*, NIBR-prosjektrapport 2000:10.
- Opsahl, Trine (1999): *Medvirkning i den kommunale planprosess: om sstedsutvikling og et miniprojekt i Løten kommune*, Høskolen i Hedmark, KØ 017.
- Ovesen, Hege (2000): *Kartlegging av kvaliteter og variasjoner i søknadsdokumentasjon til tiltak: evaluering av plan- og bygningsloven*, Norges byggforskningsinstitutt, Prosjektrapport 279-2000.
- Pedersen, Odd Jarle (2000): *Plan- og bygningsrett*, Oslo, Universitetsforlaget.
- Saglie, Inger-Lise (1995): *Bruk av innsigelser etter plan- og bygningsloven: en kunnskapsoversikt*, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 115).

- Saglie, Inger-Lise (1995): Plansaksbehandlingen: Tidsbruk for behandling av plansaker i Miljøverndepartementet, Oslo, NIBR (NIBR-notat 1995: 108).
- Saglie, Inger-Lise (1999): *Medvirkning for funksjonshemmede. Deltakelse i planprosesser etter plan- og bygningsloven*, NIBR-notat 1999:111.
- Schönfelder, Walter (1999): *Fra problem til potensiale: En sammenliknende studie av beboerdeltakelse ved kommunal planlegging i Tyskland og Norge*, Hovedoppgave i sosiologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, UiT.
- Skivenes, Marit (2001): *Forvaltningspolitikk og borgermedvirkning i politisk viljesdannelse*, Bergen, LOS-senter notat 0111.
- Skivenes, Marit I. & Erik O. Eriksen (2000): *Nye deltakelsesformer og demokratisk medvirkning*, Bergen, Los-senteret R0010.
- Andreassen, Lasse (1999): *Næringslivet regulerer: Steinkjer kommunes behandling av næringslivet sine reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven*, Nord-Trøndelagsforskning, NTF-notat 1999:9.
- Söderlind, Steven (1999): *The ascent of regional policy in Norway*, NIBR Working Paper 1999:114.
- Tangstad, Jan Kristian (1999): *Innsigelser etter Plan- og bygningsloven: i teori og praksis*, Norges landbrukshøgskole, Hovedoppgave i planfag.
- Tyrén, Carl W. (2000): *Plan- og bygningsloven og forskriftene i praksis med kommentarer*, Oslo, Tano.

2.5 Vern, miljø og planlegging – virkemidler

- Arnesen, Odd Eirik (2000): *Partners in conservation? Participation in natural resource mangagement*, NIBR Report 2000:2.
- Bråtå, Hans Olav (1999): *Rikspolitiske retningslinjer for biologisk mangfold. Vurdering av et forslag*, NIBR-notat 1999:123.
- Bukve, Oddbjørn (1997): *Handlingsrom og grenser i kommunal miljøvernforvaltning*, Sogndal, Vestlandsforskning (Notat 8/1997).
- Buljo, Tor-Henrik & Inge Marie Holm-Olsen (1999): *Planlagt golfbane på Breivikeidet, Tromsø kommune: konsekvenser for samisk kulturminner og kulturmiljø*, NIKU oppdragsmelding 086.
- ECON (1999): *Environmental assessment of the SWAN label system – a prestudy*, Oslo, R 24/99.
- Fiskaa, Helge (2000): *Planlegging og bærekraftig utvikling*, Trondheim, Tapir.
- Glosvik, Øyvind og Olsen, Alf jr. (1996): *Mellom bruken og vernet. Statleg naturvernpolitikk og kommunanes rolle*, Sogndal, Vestlandsforskning (Rapport 2/1996). (Trolig MILKOM)
- Gotaas, Nora (1999): *Med støv på hjernen? Trekk ved problemforståelse og risikovurdering i utformingen av en ny piggdekkpolitikk*, NIBR-notat 1999:127.
- Heiberg, Eli (1999): *Planlegging i kulturlandskapet: når bruk og vern skal kombineres*, Oslo, Landbruksforlaget.

- Haavi, Siri (2000): *Kartlegging av grøntområder i Oslos byggesone: en etterprøvende analyse av argumenter, kunnskapsgrunnlag og verdivurderinger*, Occasional paper #34, Institutt for sosiologi & samfunnsgeografi, Universitet i Oslo.
- Karlstad, Stig & Vigdis Nygaard (1999): *Samfunn, miljø og marked på Svalbard. Nye forvaltnings- og kunnskapsutfordringer*, NIBR prosjektrapport 1999:11.
- Kasa, Sjur & Henrik Malvik (2000): *Makt, miljøpolitikk, organiserte industriinteresser og partistrategier. En analyse av de politiske barrierene mot en utvidelse av CO2-avgiften i Norge*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr. 3, 2000.
- Kaarhus, Randi (1999): *Conceiving environmental problems: A comparative study of scientific knowledge constructions and policy discourses in Ecuador*, NIBR Pluss-serie 2-99.
- Kleven, Terje (2000): *Tvil og tro i norsk miljøforvaltning. Om miljøeksperters verdensbilde og tankestil*, Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr.3/2000.
- Lie, Ivar & Stig Karlstad (1999): *Forskning i reindriften. Evaluering av forskning, formidling og bruk av forskning*, NIBR prosjektrapport 1999:18.
- Lie, Ivar & Vigdis Nygaard (2000): *Reindriftforvaltning. En evaluering av organisasjon og virksomhet*, NIBR prosjektrapport 2000:16.
- Loberg Holm, Brita (1997): *Forvaltning av kulturminner og landskap. Kragerø, Nome og Hjartdal kommune: Bø, Telemarksforskning (Arbeidsrapport nr. 3/1997)*.
- Nebben, Eivor Bremer (1994): *Mellom stat og kommune. En studie av hvordan barns interesser ivaretas i kommunal planlegging*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-Rapport 11/1994).
- Nielsen, Gustav et.al. (red): *Mer effektive institusjoner og bedre planlegging. Synteserapport nr. 3. Program for lokal transport- og arealpolitikk (LOKTRA)*, Oslo, Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn.
- Saglie, Inger-Lise & Per Arild Aarestad (1999): *Biologisk mangfold i kommunal arealplanlegging. Erfaringer basert på kommunene Alta, Åfjord, Molde, Karmøy, Hole og Spydeberg*, Samarbeidsrapport NIBR/NINA-NIKU 1999.
- Salomonsen, Brynhild (2000): *Rettslig vern mot miljø- og helseskadelige produkter*, UiT, Det juridiske fakultet, Særavhandling nr. 103.
- Skjeggedal, Terje, Tor Arnesen, Guri Markhus, Inger-Lise Saglie & Per Gustav Tingstad (2001): *Regimenes slagmark. Om arealutnyttning og forvaltningsregimer i LNF-områder*, Nord-Trøndelagsforskning, NTF-rapport 2001:3.
- Skogheim, Ragnhild (1999): *Forbruk. Livsstil og miljøkonsekvenser. En kunnskapsoversikt*, NIBR-notat 1999:119.
- Stigen, Inger Marie & Reitan, Marit (2000): *Kampen om miljøet – fra politikk til administrasjon?* Tidsskrift for samfunnsforskning, Nr.3, 2000.
- Stokke, Knut Bjørn (1999): *Arealtilgang og lokal transport – og miljøproblemer. Status over plansituasjon for utvalgte havner i Oslofjorden*, NIBR-notat 1999:114.
- Sæther, Bjørnar (2000): *Miljøarbeid i norsk treforedlingsindustri 1974-1998*, NIBR Pluss-serie 1-2000.

Tennøy, Aud (2000): *Allmenhetens tilgjengelighet i strandsonen*, NIBR-notat 2000:131.

Thorén, Anne-Karine Halvorsen (1999): *Friluftsliv i bystrøk. Evaluering av friluftspakkeprosjektet* til Direktoratet for naturforvaltning NIBR prosjektrapport 1999:7.

Østdahl, Torbjørn (1994): *Nasjonale miljømål anvendt i kommunene*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-rapport nr. 22/1994).

Østdahl, Torbjørn og Dervo, Børre (1996): *Lokal forvaltning av de utnyttbare vilt- og fiskeressursene*, Lillehammer, Østlandsforskning (ØF-Notat nr. 16/1996)

2.6 Sammenlignende studier av norsk og utenlandsk arealplanlegging og plansystemer

Bjarnadottir, Holdfridur (ed) (2001): *A comparative study of Nordic EIA systems: similarities and difference in national implementation*, Nordregio Report R2001:1.

Danielsen, Marie-Agnés (1999): *Arealplanlegging i Norge og Frankrike*, Hovedoppgave i planfag, Norges landbrukshøgskole, Ås.

Foss, Olaf & Jan Mønnesland (red) (2000): *Evaluering av offentlig virksomhet. Metoder og vurdering*, NIBR Pliss-serie 4-2000.

Hanssen, Martin A. (1999): *Miljøvurdering av planer og programmer. EU-kommisjonens forslag til direktiv sett i en norsk kontekst*, NIBR prosjektrapport 1999:2.

Hilding-Rydevik, Tuija (ed)(2001): *EIA, large development projects and decision-making in the Nordic Countries*, Nordregio Report 2001:6.

Holm-Hansen, Jørn, Svetlana Gulobova & Ingvild S.H. Swensen (2001): *EIA in Russia and Norway: report from the working group for the description of the EIA system in Russia and Norway*, Miljøverndepartementet.

Kleven, Terje, Toni Floris, Mikael Granberg, Stig Montin, Olaf Rieper & Signy Irene Vabo (2000): *Renewal of local government in Scandinavia. Effects for local politicians*, Local Government Studies, No.2, 2000.

Mariussen, Åge (ed): *Cluster Policies – cluster development?*, Nordregio R2001:2.

Mønnesland, Jan & Moen, Bjørn (1999): *Nordiske grenseregioner og interreg. Forholdet mellom Nordisk ministerråds grenseregionale samarbeidsområder og EU-initiativene under interreg Iia*, NIBR prosjektrapport 1999:18.

Solgård, Jan (red) (2001): *Fra Hokksund til Barcelona: Eksempler på utvikling av steds kvalitet i noen norske og utenlandske byer* Riksantikvarens rapporter:28.

Tema Nord (1999): *Kulturmiljøet i miljøkonsekvensvurderinger: en eksempelsamling*, København, Nordisk Ministerråd, TemaNord 1999:553.

3 Resymé av utvalgte forskningsrapporter

Amdam, Roar (1997): Plan- og utviklingsarbeid i Ålesund-regionen, Volda, Møreforskning (Notat 5/97)

Notatet fremstiller resultatene fra et prosjekt vedrørende næringsutvikling i Ålesundregionen. Fokus var her skismaet mellom statens og kommunens næringsplanlegging og den økende globale integrasjon av politiske, økonomiske og næringsrelaterte prosesser. Man ønsket å drøfte forholdet dynamiske regioner og strategisk planlegging.

Forfatteren ønsker å måle utviklingen i Ålesund-regionen ift. sentrale utviklingsvariabler i dynamiske regioner:

- *Kontekstvariabelen og prosjektorganisering*: Der bør være en kontinuerlig prosess for mobilisering, organisering, gjennomføring og læring i kommunenes plan- og utviklingsarbeid.
- *Mobiliseringvariabel og den strategiske planleggingen*: Befolkningen bør mobiliseres for deltagelse i planlegging (transaktiv planlegging).
- *Organiseringsvariabel og den taktiske planlegging*: Taktisk planlegging bør brukes til å definere, organisere og avgrense prosjekter.
- *Gjennomføringsvariabel og den operative planlegging*: Kommunene bør bruke operativ planlegging til design, gjennomføring og kvalitetssikring av konkrete prosjekt.
- *Læringsvariabel og evaluering*: Prosess- resultatevaluering bør brukes til å stimulere fremveksten av ny erkjennelse og radikale handlinger.

Forfatteren finner svake sammenhenger mellom disse utviklingsvariablene og planleggingen. En forklaring på dette er en mangel på politiske institusjoner som står ansvarlig for arbeidet.

Forfatteren mener Jürgen Habermas modell for den logiske politiske viljedannelse kan anvendes som modell for planleggingsprosesser. Forfatteren mener at om det ikke blir konsensus ved hjelp av de av Habermas advokerte "pragmatiske, moralske og etisk-politiske diskursene" som kan en "prosedyreregulert forhandling" med fordel utnyttes.

Forfatteren avslutter med å oppstille en rekke prosessuelle krav til en "regional politisk institusjon for plan- og utviklingsarbeid" og en "regional politisk viljesdannende prosess".

- Mht. pkt 1 bl.a. å etablere et "plan- og utviklingselskap" for Ålesund-regionen med hovedstyre, programstyre og prosjektstyre.
- Mht. pkt 2 bl.a. å forslå at fylkesmannen/fylkeskommunen årlig arrangerer "styringsdialoger mellom kommunene", at kommunen kontinuerlig konkretiserer egne handlinger og samhandling i prosjektplaner og handlingskontrakter, og at kommunene hvert år arrangerer åpne møter for drøfting av kommunenes mål og i forhold til folks forventninger.

Amdam, Jørgen & Amdam, Roar (2000): Kommunikativ planlegging. Regional planlegging som reiskap for organisasjons- og samfunnsutvikling, Oslo, Det Norske Samlaget.

Boken bygger på forfatterne omfattende prosjekterfaringer og evalueringsoppdrag. Boken argumenterer for, hvorfor kommunikativ planlegging bør bli et eget redskap i planleggingen, og særlig i strategisk planlegging. Boken skisserer også hvilke krav det må stilles til kommunikativ planlegging, hvilket de selv har spesifisert i form av en grundig beskrivelse av deres "dugnadsmetode" som de selv har arbeidet ut fra.

Selv om boken primært fokuserer på regional planlegging, er den også en innføring i teorier om kommunikativ planlegging fra Jürgen Habermas til John Forester og Patsy Healey satt i relasjon til deres egne erfaringer. Boken gir således et godt grunnlag for å vurdere teoriens holdbarhet i forhold til en norsk virkelighet. Forfatterne understreker selv at de prosesserfaringene boken viser i stor grad er uavhengig av region og forvaltningsnivå. De beskriver selv deres mål på følgende måte:

"Ein søker fruktbare kombinasjonar av den instrumentelle politikken som skaper avhengigheit mellom aktørane på toppen og botnen av hierarkia , og ein kommunikativ politikk med flatare struktur, maktlikevekt og styrking av dei svake aktørane (klientane)."

Boken er inndelt i tre dele: (1) Kapittel 1&2 som tar for seg plan- og bygningsloven i forhold til de kommunale plansystemer. (2) kapittel 3-8 drøfter teoriene om kommunikativ planlegging, og forfatterne egne erfaringer med forskjellige former for kommunikativ planlegging. For dem er kommunikativ planlegging sett som et redskap til lokal utviklingsarbeid, hvor målet er en bedre mobilisering av og innflytelse for lokale aktørene. Som i teorien om kommunikativ planlegging har forfatterne således også en ambisjon om å styrke og forbedre lokaldemokratiets betingelser og innflytelse. (3) Kapittel 9-12 skisserer "dugnadsmetodens" form og innhold. Det skal her bemerkes at dugnadsmetoden ifølge forfatterne skal "tilpasses" de prosessammenheng den skal inngå i.

Forfatterne taler derfor også om utviklingen av "lærende regioner", og i en omfattende erfaringsformidling kan deres idéer illustreres med erfaringene fra evalueringsarbeidet i forbindelse med plan- og utviklingsarbeid. Her mener de det bør legges vekt på bl.a. følgende element:

- Vedr. "årsmeldinger" bør det skje en vurdering av plan- og utviklingsprosessen, produktet og presentasjonen, og virkningen av disse ift. innholdet i den operative, taktiske og strategiske planlegging.
- En fokus på at evalueringsprosessen inneholder både juridiske, moralske, etisk-politisk og pragmatiske diskurser, og man bør se på planlegging som en "mønsteropprethalding".

- En evalueringsprosess bør være et redskap til å fremme ”opne demokratiske evalueringsprosesser” for alle, og ”som gjennom ulike diskursar kan medføre at verdiene, interessene og faktakunnskapen virkelig blir endra i forhold til dei erfaringer ein gjer individuelt og kollektivt, og til endra oppfatningar av verkeligheita, til ny erkjenning av ønskt framtidstilstand og til ny kunnskap om verkemiddelbruk”.

Amdam, Jørgen, Randi Bergem & Geir Tangen (2000): Vurdering av regionale samordningsmidler. Kortversjon, Arbeidsrapport nr.93, Høgskulen i Volda/Møreforskning Volda.

Ifølge forfatterne er de regionale samordningsmidler negativt avgrenset, idet det kun er bestemt hva de ikke kan brukes til. Rapporten tar utgangspunkt i virkemidlet ”Regionale samordningstiltak” innført med statsbudsjettet 1999 (kap.551, post 58). Regionale samordningstiltak skal styrke distriktpolitikken og opprettholde bosettingsmønster og utvikle robuste bo-, service- og arbeidsmarkedsregioner. Dette skal skje dels gjennom en bedre samordning på tvers av sektorgrenser og dels gjennom å forbedre vilkårene for næringsutvikling, bedre offentlig serviceformer og ved å fjerne infrastrukturelle flaskehalsar.

Rapporten anbefaler følgende:

(1) *Å videre utvikle post 58*

Med fylkene i Aust-Agder, Sogn & Fjordane og Nordland som hovedmodell foreslås at de regionale samordningsmidler skal:

- I hovedsak finansiere program og større ”prosjektknipper” med en klar kopling til det fylkeskommunale planleggingsystem.
- Søknader om midler bør koples til det regionale utviklingsprogram (4 års samfunnsRUP).
- Enkeltprosjekter skal innarbeidet i programmet, men vanligvis skal det ikke gis direkte finansiering til disse.
- Saksbehandling knyttet til RUP og annen planlegging skal avklare hvilken ramme for tilskudd fra KRD man kan regne med, men endelige program må godkjennes av KRD før utbetaling.
- Det må av KRD og fylkeskommunene utvikles et lærende system for rapportering underveis i programmet og ved programavslutning.

Man foreslår også *innføring av fylkeskommunale planleggingsprogrammer*: - Aktørene er opptatt av å gjøre systemet mer forutsigbar ved å innføre økonomiske rammer. Såfremt fylkeskommunene hadde et fullt utviklet plansystem som vist ovenfor kunne en totrinns tildelingsprosess være:

- Alle forslag om nye program med mer med finansiering fra regionale samordningsmidler skal fremmes i det fylkeskommunale plansystem.
- Med grunnlag i planer av ovenstående type skal KRD kunne gjøre vedtak vedrørende forprogramarbeidet og sette av en økonomisk ramme til programgjennomføringen.

- Endelig tildeling av midler til gjennomføring av program gis først etter godkjenning av programplan med grunnlag i grundig kvalitetssikring.

(2) *Omlegging av virkemiddelsystemet (51-midlene)*

Det skal fremmes en proaktiv søknadsbehandling, hvor fylkeskommunen er i føresetet. Man bør derfor førte å innføre:

- Fylkesvise 51-rammer til infrastrukturprosjekt med mer, og som kan sees i sammenheng med midlene fra den kommunale næringsfond.
- 58-rammen for programsatsning og utviklingsarbeid. Disse midlene skulle knyttes til strategiske og operative planprosesser for samfunns- og næringsutvikling og for mer enn et år. De fireårige samfunns-RUP med årlig regulering kunne være et utgangspunkt. Det kan være gagnlig med dialoger mellom KRD og fylkesnivå.
- KRD bør ha en egen ”potte” til å finansiere særskilte tiltak og program.

Andreassen, Lasse (1999): Næringslivet regulerer ... Steinkjer kommunes behandling av næringslivet sine reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven, NTF-notat 1999:9, Nord-Trøndelagsforskning.

Steinkjer var fra 1998-2000 med i prosjektet ”Næringsvennlige kommuner” initiert av Nærings- og handelsdepartementet med Kommunal- og regionaldepartementet, Norsk kommuneforbund, Kommunenes Sentralforbund, LO og NHO som medspillere. Prosjektet skulle utvikle, dokumentere og formidle gode eksempler, hvordan kommuner kan forbedre sin forvaltningspraksis og tjenesteproduksjon for å bli mer næringsvennlige.

Resultatet synes å være:

- Tiltakshaverne er godt fornøyd med administrasjonens informasjon, veiledning og håndtering av plansaker. De er mindre fornøyd med hvordan det politiske systemet i kommunen har håndtert sakene.
- De fagkyndige – arkitektene – uttrykte de fikk forventet behandling og tilstrekkelig veiledning og informasjon fra kommunen i tilknytning til reguleringsplan-prosessen.
- Kommunen blir rost for måten den har involvert seg og tar ansvar i reguleringsaker.

Rapporten konkluderer med at de næringsbedrifter som har vært involvert i tre reguleringsaker i Steinkjer 1997-98 i hovedsak er fornøyd med kommunens håndtering av reguleringsplaner og planprosess (der har vært 9-10 plansaker med nærings-tilknytning). Der er imidlertid negative bemerkninger til den politiske håndtering.

De næringsvirksomhet som ikke har fått gjennomført reguleringsplan eller hvor regulering er avvist har heller ikke mange negative uttalelser. Og det er ikke fremkommet endringsforslag via intervjuene. Den gjennomsnittlige saksbehandlingstid er 32 uker, hvilket anses for å være relativt effektiv.

Disse data er til dels i motstrid med en kvantitativ undersøkelse (telefonintervju med næringslivet i de seks forsøkskommuner Bodø, Vefsn, Sund, Tønsberg, Steinkjer og Bø)

som viste at næringslivet var misfornøyde med kommunens håndtering av reguleringssaker etter plan- og bygningsloven. Dette resultat var spesielt entydig for Steinkjer. Årsakene til dette misforhold mellom to undersøkelser diskuteres ikke.

Arnesen, Tor: Kommunen og de andre i forvaltningsapparatet, NIBR, MILKOM-notat 3/94

Notatet er en beskrivelse av Arnesens forskningsprosjekt med samme tittel. I notatet foretas det metodiske og teoretiske overveielser. Prosjektet skal belyse 1) miljøproblematikkens behandling "vertikalt" i forvaltningsapparatet, og 2) omressursene nyttet på saker som er sentrale lokalt og regionalt.

Arnesen konstaterer at det moderne samfunn preges av sterkt strukturerte og institusjonaliserte "funksjoner" som f.eks. økonomi, næringsliv, politikk mv. Disse må i utgangspunktet betraktes som uavhengige av hverandre hva angår kommunikasjon og handling. Tverrsektorielle styringsforsøk tar gjerne form av forsøk på å samordne utviklingen i forskjellige områder. Det finnes prinsipielt to former for samordning: 1) Samordning av politikk og beslutningsprosesser "internt" i politikk og forvaltning. Og 2) samordning gjennom (nasjonal) politikk, f.eks. samordning mellom vitenskap og økonomi (investeringer).

Sentraladministrasjonen (statlige sektorer) agerer innenfor et "interesseartikulerende system" gjennom både forhandling og gjennom maktreasjoner til andre f.eks. kommunesektoren.

Internt i kommunen kan det være en latent interessekonflikt mellom miljøhensyn og utviklingsinteresser. Dette kommer til uttrykk i for eksempel miljøforvaltningen. Arnesen mener at kommunene ofte "eksporterer" disse konfliktene til en instans for "overprøving" som middel til å løse de kommunale interessekonfliktene.

Stat-kommune forholdet som planleggingen bygger på kan ifølge notatet studeres i tre perspektiver:

- Som hierarki.
- Som partnerskap med et balansert maktforhold og gjensidig samarbeid.
- Som et løst koplet system.

Spenningen mellom dette kommer til uttrykk i virkemidler i et styringsperspektiv. Det er fra statlige myndigheters side tale om forholdet mellom kontroll-, meklings-, innsigelses-, hørings- og veiledningsfunksjon.

Som sagt er dette notatet en avklaring av et prosjektperspektiv. Notatets teoretiske avklaring, metode og klargjøring av problemstillinger rommer noen sentrale perspektiver på temaet.

Bergsjø, Toril Finnestrand (1995): KU og kommunal planlegging. Oslo: NIBR (NIBR-rapport 1995:2)

Prosjektet har følgende *målsetting* (formål): Prosjektet skal belyse hvordan behandlingen etter KU-bstemmelsene og behandlingen etter planbestemmelsene i plan- og bygningsloven skjer i praksis, identifisere mulige problemsområder knyttet til en mest mulig samordnet og effektiv behandling og vurdere hvordan en mest mulig rasjonell prosess kan organiseres. Prosjektet skal også drøfte behovet for eventuelle endringer som bør utredes nærmere i et eventuelt senere prosjekt.

Dette er nærmere diskutert, og konkretisert i form av følgende problemstillinger:

- Samordning av prosess: i hvilken grad skjer det en tidsmessig samordning av KU-prosedyrene og planprosedyrene for å unngå trinnvis behandling? Hvordan kan samordningen bedres, og tidsbruken eventuelt reduseres? Hvor lang tid brukes på hele og ulike deler av prosessen¹?
- Samordning av innhold: i hvilken grad blir meldingen/KU brukt som grunnlagsmateriale ved utarbeidelsen av kommunedelplan og reguleringsplan, og hvordan kan den innholdsmessige samordningen bedres?
- Er det elementer i lov, forskrift, retningslinjer og etablert praksis som vanskeliggjør samordning i tid og innhold?
- Hvilke andre forhold har betydning for mulighetene til samordning; for eksempel plankompetanse og kapasitet hos utbygger og kommune?

Utvalg og gjennomføring av studien

Del 1 i Bergsjø sitt prosjekt var en studie av tidsbruk i KU-systemet. Hun tok utgangspunkt i alle tiltakene som fra 1990 til 1. Februar 1994 var meldepliktige i henhold til bestemmelsene for KU etter plan- og bygningsloven, og som kunne avgjøres etter arealplanvedtak etter plan- og bygningsloven. Tilsammen var det 65 tiltak, hvilket omfattet veg- og jernbanetiltak, offentlige bygg, nærings- og industritiltak.

For hvert tiltak skulle det gjennomføres en tidsstudie, men 10 saker ble utelatt fordi de var kommet svært kort i saksbehandlingen. Av de 51 gjenværende sakene hadde det vært krav om konsekvensutredning i 11 saker, mens 40 ble avsluttet med godkjent melding. På kartleggingstidspunktet var det gjennomført få konsekvensutredninger, og hele konsekvensutredningsprosessen var avsluttet i bare 4 saker. Datakildene var KU-databasen ved NIBR, som er basert på Miljøverndepartementets og fagdepartementenes arkiver og NIBRs registreringer som følge av kopi av korrespondanse i KU-saker. Dette gir opplysninger om saksgangen, og datoer for en del punkter i den.

Del 2 i Bergsjø sin studie var en analyse av grad av tids- og innholdsmessig samordning av arbeidet med melding/KU og kommunal arealplanlegging. Dette ble basert på spørreskjema til de 67 kommunene som var berørt av de 65 tiltakene. Kommunene ble bedt om å besvare en rekke nærmere spesifiserte spørsmål om plansituasjonen i kommunen, og to vurderingsspørsmål knyttet til samordning av prosess og innhold. Det kom inn opplysninger om 58 av de 65 tiltakene.

¹ Trinnvis behandling vil si at arealplanprosessen formelt starter opp når KU-prosessen er avsluttet.

Hva fant Bergsjø?

Det har i stor grad vært både en tids- og innholdsmessig samordning i mange saker som avgjøres gjennom arealplanvedtak. I en del saker har det imidlertid vært en trinnvis behandling, dvs at den formelle areaplanprosessen har startet etter at KU-prosessen formelt er avsluttet. I en del sammenhenger har det imidlertid vært ønskelig med en trinnvis behandling.

Mulighetene for samordning innenfor det eksisterende KU-systemet er i stor grad utnyttet. Dersom man skal komme lenger i retning av samordning mellom KU-system og arealplanlegging, så må det foretas endringer i ansvarsfordelingen i KU-systemet. Bergsjø skriver (1995, s. 92-93):

«Innenfor KU-systemet er det nasjonale myndigheter som i dag har avgjørelsesmyndighet, dvs fatter beslutningen om det skal gjennomføres konsekvensutredning og hvor omfattende utredningen skal være. Når det gjelder spørsmålet om tiltaket skal *realiseres*, har det i de senere årene skjedd en vesentlig desentralisering av myndighet til kommunene for de tiltakene som faller inn under KU-bestemmelsene. Gjennomgangen i denne rapporten har vist at over 80 % av de meldepliktige tiltakene etter dagens regler kan avgjøres gjennom arealplanvedtak i kommunene.

Det har altså blitt et stadig større sprik mellom hvem som har «utredningsplikt» og hvem som har «beslutningsmyndighet» for de meldepliktige tiltakene i KU-systemet. Dette er en vesentlig faktor når det gjelder spørsmål om mulighetene for økt samordning mellom KU og plan, og for økt integrering av KU-systemet i arealplanleggingen.

Det har vært en forutsetning fra Miljøverndepartementets side at en del av tiltakene som omfattes av KU-systemet, fortsatt skal behandles sentralt. Mulighetene for en mer differensiert fordeling av ansvar mellom ulike forvaltningsnivåer for de øvrige tiltakene er drøftet i rapporten, og det er vist at slik differensiering finnes i de fleste andre lands systemer for konsekvensutredninger. Behovet for økt differensiering av hvem som skal være ansvarlig myndighet i KU-systemet, er også påpekt av de fleste kommunene, utbyggerne og miljøvernavdelingene som inngikk i den gjennomførte spørreundersøkelsen.

En desentralisering til kommunene for visse typer tiltak kan gjøre det lettere å få samordnet KU-systemet og arealplanleggingen, bl.a. fordi det da blir kommunen som planmyndighet som styrer begge prosessene, høringsinstansene blir de samme i de to prosessene, og utbygger kan forholde seg til en og samme myndighet i KU- og arealplansammenheng.

Ved en desentralisering til kommunen vil sentrale myndigheter miste en del av styringen i KU-prosessen for enkelte tiltak, og det er selvsagt et politisk spørsmål om man ønsker dette eller ikke. Rapporten har imidlertid vist at det kan utvikles alternative statlige styringsmidler hvis det er ønskelig, f.eks. ved utvikling av kriterier og retningslinjer som sakene skal vurderes i forhold til, gjennom foreleggelse for Miljøverndepartementet, og gjennom økt veiledning til kommunene, andre myndigheter og interesseorganisasjoner... (vår utheving).

Et naturlig spørsmål i forlengelsen av dette er hva som vil skje med konsekvensutredningene dersom kommunene i tillegg til arealplanleggingen også i større grad styrer KU-prosessen av en del typer tiltak. Endringen av vegplanleggingen fra å følge vegloven til å følge plan- og bygningsloven er et eksempel på dette, som ble evaluert i Bråtå (1994b). Og det vises til erfaringene derfra.

Det sentrale i studien er hvordan rammevilkårene (altså her uavhengig variabel) i form av lovverk og organisering av KU-prosessen, og «vanlig arealplanlegging», påvirker forholdet mellom KU og arealplanlegging, og hvordan det kan bedre integreres. Det sentrale er hvordan dette påvirker rammevilkårene for plan- og beslutningsprosessene, aktørene og organiseringen av plan- og beslutningsprosessene.

Bråtå, Hans Olav (1997a): Kulturlandskap, kunnskap og planlegging. Oslo: NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997:3)

Prosjektet har som *målsetting* å: Å klarlegge og analysere kommunal arealplanlegging i jordbrukets kulturlandskap samt foreslå hvordan arealplanleggingen kan bidra til å redusere arealbruksproblemer i slike områder.

Det tas utgangspunkt i følgende *problemstillinger*, som er sentrert omkring temaene kunnskap og planprosess:

- a) Hvordan påvirker kunnskapsgrunnlag og interesser/aktører planleggingen i jordbrukets kulturlandskap?
 - hvilken kulturlandskapsforståelse har ulike interesser/aktører?
 - hvilken kunnskap er framkommet og hvordan er denne formidlet?
 - hvordan brukes kunnskap av ulike interesser/aktører i planprosessen?
 - hvilken kjennskap til arealene har ulike interesser/aktører?

- b) I hvilken grad er planprosessen utslagsgivende for arealbruksproblemene og løsningen av dem?
 - hvordan er planprosessen organisert?
 - når og hvordan deltar ulike interesser/aktører i planprosessen?
 - i hvilken grad er jordbrukets kulturlandskap tema i planprosessen?
 - hvordan ivaretas kulturlandskapsinteresser i planprosessen?
 - hvordan ivaretas kulturlandskapsinteresser i vedtatte planer?
 - hvilke konflikter har en mellom ulike interesser/aktører?
 - hvordan påvirker påpeking av kulturlandskapsinteresser konfliktgraden ved planlegging i jordbrukets kulturlandskap?

De sentrale teoretiske utgangspunktene er i hvilken grad kunnskap i form av personlig og bearbeidet kunnskap brukes, og påvirker, planleggingen. Bruk av kunnskap analyseres utfra vinklingene instrumentell bruk, strategisk bruk, symbolsk og opplysende bruk.

Utvalg og gjennomføring av studien

Prosjektet er basert på studier i Furnes i Ringsaker og i jordbrukeområdene nord og vest for Oppdal sentrum. Sentralt i studien er virkninger av en Landskapsanalyse for Furnes, og en Kulturlandskapsanalyse i Oppdal. Materialet inkluderte derfor gjennomgang og analyse av de to «landskapsanalysene», kommuneplan for Oppdal 1991-2002, reguleringsplaner for Hovden og Grøset'n, kommuneplan for Oppdal 1995-2006, og

kommunedelplan for Furnes 1994-1997. Data ble samlet inn via intervjuer med aktuelle respondenter, dokumentstudier og befaringer i områdene. Studien ble gjennomført i 1995.

Hva fant man?

I begge kommunene var det ønsket om å styre utviklingen i jordbrukets kulturlandskap via kommunal arealplanlegging sentralt i planarbeidet. På bakgrunn av de behov kommunene følte i den sammenheng ønsket de landskapsanalyser (bearbeidet kunnskap) for å få en oversikt over plansituasjonen.

Landskapsanalysene skulle altså kobles til den kommunale arealplanleggingen, og via den gi grunnlag for å løse arealbruksproblemer i jordbrukets kulturlandskap. I Oppdal har det også vært et siktemål at analysa skulle øke bevisstheten i befolkningen om kulturlandskapet.

Bevisstheten om kulturlandskapet ble mye større enn forventet i Oppdal. Også i Furnes har landskapsanalysa ført til økt oppmerksomhet, og økt bevissthet om jordbrukets kulturlandskap. Analysene i Furnes og Oppdal er dessuten brukt som argumenter ved behandling av konkrete saker. De har også fått symbolverdi ved at de er framført som eksempler på god planlegging.

Analysene er imidlertid klart forskjellige: Analysa i Furnes er basert på kriterier fastsatt av kommunen. Den tar opp en lang rekke tema, og preges av at spredt boligbygging var viktig. Analysa i Oppdal er en mer tradisjonell landskapsanalyse, og visuelle konsekvenser av utbygging står sentralt. Analysene er faglig gode, og tilpasset at de skulle brukes i den konkrete planleggingen.

Utarbeidelsen av analysene skjedde imidlertid via svært forskjellige prosesser, hvor den i Oppdal var mye bredere og mer informativ enn den i Furnes. I Oppdal var sentrale politikere helt fra starten av arbeidet med analysa klart involvert i stor grad. Analysearbeidet hadde også en bred administrativ forankring. En styringsgruppe med politikere og administratorer var viktig. Utarbeidelsen av analysa i Furnes har ikke skjedd via en så bred og informativ prosess som i Oppdal.

Landskapsanalysene førte til at jordbrukets kulturlandskap ble et viktig tema i planleggingen. Analysene preger innholdet i kommunedelplan for Furnes og kommuneplan for Oppdal 1991-2002. De som ikke er så fornøyde med planene, fordi de førte til en mer restriktiv arealbruk, synes likevel analysene gir mye nyttig basisinformasjon, og et felles referansegrunnlag. Noen peker på det problematiske i at kulturlandskap er et subjektivt begrep, og at faglige analyser kan tilsløre det.

Innholdet i analysene har altså preget planene, på tross av ulike prosesser ved utarbeidelsen av analysene. Det kan knyttes til at de er gode og gir svar på problemene, men også at ekspertkunnskap (bearbeidet kunnskap) i seg selv har gjennomslag i planleggingen. Selv om begge analysene har hatt stor betydning, tyder mye på at analysa i Oppdal har betydd mest. Årsakene er trolig prosessen ved utarbeiding av analysa og at konsulentene som utarbeida analysa formidla budskapet på en overbevisende måte. Videre at sentrale beslutningsfattere ble delaktige og fikk god informasjon fra et tidlig stadium i arbeidet med analysa og til etter den var ferdig. Konsulentens syn på kulturlandskapet og inngrep i det ble i stor grad kommunens syn på kulturlandskapet.

Kulturlandskapsanalysa har også påvirket reguleringsplanene og kommuneplan 1995-2006 i Oppdal. Effekten avtar imidlertid over tid ved at det etter hvert aksepteres inngrep som er i konflikt med analysa og det mer restriktive synet på inngrep i kulturlandskapet som preget kommuneplan 1991-2002. Det kan skyldes at tida går, at andre personer nå har

ledende stillinger i kommunen, og at de legger mer vekt på andre forhold (bl.a økonomi), enn kulturlandskapet slik det presenteres i analysa. Politikeres og administratorers egne vurderinger av kulturlandskapet har fått økt gjennomslagskraft, selv om det går på tvers av kulturlandskapsanalysa.

Aktuelle spørsmål i forlengelse av denne studien er i hvilken grad personlig kunnskap og landskapsanalysene påvirker planlegging og beslutningstagning over tid. Det hadde også vært ønskelig å gå mer inn på om politikere, og ikke minst almenheten mer generelt, kjente til landskapsanalysene og om analysene hadde påvirket deres vurderinger av landskapet omkring dem.

Det er grunn til å anse virkemidler som den mest sentrale uavhengige variabelen, fordi det sentrale utgangspunktet er hvordan landskapsanalyser - et virkemiddel virker inn på planleggingen. De avhengige variablene som påvirkes er særlig aktørene, organiseringen og planinnholdet. Vi går ikke inn på effekter på arealbruk, utover de vurderinger av virkninger på landskapet som aktørene gjør i planleggingen.

Bråtå, Hans Olav (1997b): Evaluering av fylkesdelplan for Rondane. Oslo: NIBR (NIBR-prosjektrapport 1997: 18)

Prosjektet hadde som *målsetting* å: Analysere fylkesdelplan for Rondane og hvilken betydning den har hatt for planlegging og virksomhet på kommunalt, regionalt og nasjonalt nivå, innbefattet oppfølging i Miljøverndepartementet og sentraladministrasjonen.

Det var formulert følgende *problemstillinger*:

- a) Hvilke vurderinger ligger bak valget av fylkesdelplan som samordningsform?
- b) Hvordan forholdt statlige, fylkeskommunale og kommunale instanser samt andre berørte parter seg til fylkesdelplanarbeidet; før, under og etter at det var avsluttet?
- c) Hvordan var planprosessen organisert?
- d) Hvordan ble fylkesdelplanen mht avveiningene mellom bruk og vern av villreinens leveområder?
- e) Hvordan ivaretas departementets mål om at villreinen i området skal sikres framtidig overlevelse i livskraftig bestand?
- f) Er det noen sammenheng mellom organiseringen av fylkesdelplanprosessen og innholdet i fylkesdelplanen?
- g) Hvilken betydning hadde ulike aktører for innholdet i fylkesdelplanen?
- h) Har fylkesdelplanen påvirket kommunenes arealplaner og andre planer slik at de tar hensyn til villreinens leveområder?
- i) I hvilken grad gis det dispensasjoner, og tas det da hensyn til villreinens leveområder?
- j) Har fylkesdelplanen påvirket planleggingen til andre instanser slik at de tar økt hensyn til villreinens leveområder?
- k) Har fylkesdelplanen ført til at det ved forslag/planer om enkeltinngrep/-tiltak utenom det vanlige planarbeidet tas økt hensyn til villreinens leveområder?
- l) Har fylkesdelplanen påvirket bruken av merknader og innsigelser?

- m) Har fylkesdelplanen ført til større forståelse (ansvarfølelse) for villreinens arealbehov?
- n) Hvilke erfaringer har en med samordning på tvers av kommune- og fylkesgrenser?
- o) Har fylkesdelplanen påvirket kommunenes revisjon av eksisterende planer?
- p) Har fylkesdelplanen påvirket bruken av særlover, tilskuddsordninger m.m.?
- q) Har fylkesdelplanen påvirket drift av eksisterende virksomhet?
- r) Hvordan er retningslinjene om ferdselsrestriksjoner omkring Rv 27 fulgt opp?
- s) Hvordan har fylkesdelplanen fungert mht samordning av lokal, regional og nasjonal politikk, særlig i forhold til Norges internasjonale forpliktelser om bevaring av genetisk mangfold?
- t) Er fylkesdelplaninstrumentet et egnet virkemiddel til å sikre villreinens leveområder?
- u) Kan fylkesdelplanarbeidet forbedres, eventuelt på hvilke punkter?

Utvalg og gjennomføring av studien

Undersøkelsen er en enkeltcaseundersøkelse, dvs den skal si noe om fylkesdelplanen og effekten av den. Datamaterialet er intervjuer med aktuelle respondenter og skriftlig materiale. Via dette følges fylkesdelplanen og dens virkninger; fra initiativfasen, via prosessen med utarbeidelse av planen, via en beskrivelse av selve planen, og ut i implementeringen av planen i kommunal, regional og statlig planlegging og beslutningstaking.

Hva fant man?

Bakgrunnen for fylkesdelplanen er en mangeårig konflikt mellom hensynet til villreinens arealbruk og menneskelig utnyttning av regionen, særlig til rekreasjon. Dette førte til et lokalt initiativ om plansamarbeid i regionen og en henvendelse til Miljøverndepartementet om å starte et fylkesdelplanarbeid. Miljøverndepartementet initierte i 1991 så et felles fylkesdelplanarbeid for Rondaneregionen i Oppland og Hedmark. Fylkesdelplanen ble vedtatt av fylkene i november 1991, og ble godkjent av Miljøverndepartementet i oktober 1992.

Vi har inntrykk av at sekretariatet for planarbeidet og komiteen som styrte fylkesdelplanprosessen oppfylte departementets intensjoner for planprosessen. De arbeidet aktivt for å få til medvirkning fra kommunene og regionale instanser utover de som var representert i plankomiteen. Fylkesdelplanen fikk tilslutning i 12 kommuner, ble behandlet av politiske utvalg og godkjent i fylkestingene. Det er usikkerhet i datamaterialet, men mye tyder på at interessen og den reelle oppslutningen om fylkesdelplanen varierte mye mellom kommunene.

Fylkesdelplanens tekstdel er i hovedsak ryddig, med oversiktlige kart. Konsekvensene av vinterbrøyting av Rv 27 burde vært mer balansert framstilt. Et stort kart over regionen, med retningslinjer for planarbeidet, er godt og nyttig, og er det de fleste forholder seg til. Fylkesdelplanens primære virkeområde er framstilt som "planområdet" på fylkesdelplankartet, og omfatter i det store og hele villreinens leveområder, hvilket var et krav i bestemmelsene for planarbeidet.

Selve fylkesdelplanen ivaretar i hovedsak departementets hovedmålsetting om å sikre grunnlaget for villreinens overlevelse i livskraftig bestand. Brøyting av Rv 27 kan imidlertid på sikt gi negative virkninger for reinen. Fylkesdelplanen er likevel et stort skritt framover i forvaltningen av Rondane og villreinen, fordi den behandler regionen som en helhet og legger felles føringer for ivaretagelse av villreinens leveområder.

Materialet tyder på at kommunene i starten brukte fylkesdelplanen lite, men det finnes unntak. Manglende bruk kan skyldes for liten kunnskap om planen og hvordan den kunne brukes, og manglende motivasjon til å bruke den. Når fylkesdelplanen likevel synes å ha hatt noe effekt, skyldes det at fylkeskommuner og fylkesmannsembeter har brukt den til merknader og innsigelser. Det kan synes som man i kommunene nå, etter påpekninger fra fylkesnivået eller andre som har grepet fatt i den, forholder seg noe mer aktivt til fylkesdelplanen, men bildet er langt fra entydig.

Fylkesdelplanen brukes mye som argument mot utbygging/forstyrrelser, og har påvirket planlegging og beslutningstagning i regionen. Men i aktuelle saker har man også brukt andre argumenter for å ivareta villreinens arealer og naturen forøvrig. De vanligste er generelle hensyn til villreinen, at inngrep er i konflikt med kommuneplanenes arealdeler (som kan påvirkes av fylkesdelplanen), og konflikter med arbeidet med verneplanarbeidet etter naturvernloven.

Fylkesdelplanen har ført til større oppmerksomhet omkring villreinen, men vi har ikke noe entydig svar på om ansvarsfølelsen i bl.a. kommunene er økt. Fylkesdelplanen har satt villreinen og Rondane høyere på dagsorden, slik at en klarere må forholde seg til temaet i den løpende planlegging- og beslutningstagning.

Fylkesdelplanen og andre argument har bidratt til å skjerpe inn, og ihvertfall utsette, inngrep i planområdet. Det er imidlertid foretatt, eller godkjent, noen mindre inngrep innenfor fylkesdelplanens plangrense. Inngrepene er små, men er eksempler på en "bit-for-bit-politikk", og den typen politikk har bidratt til dagens situasjon i Rondane. Stopp- og parkeringsforbudet på Rv 27 har hatt effekt, og har ført til mindre ferdsel i områdene omkring veien.

I randsona utenfor plangrensa er det godkjent en rekke nye hytter, både i store eksisterende områder og ved vesentlig utvidelse av mindre områder. Det er også eksempler på at hytteområder er tatt ut av planer, redusert i omfang eller trukket bort fra villreinområdet. Presset på Rondane har imidlertid fortsatt. Ifølge departementets godkjenningsbrev av fylkesdelplanen burde hytteplaner som var godkjent, men ikke gjennomført; vurderes på nytt i forhold til fylkesdelplanen ved neste revisjon av kommuneplanene. Det har skjedd i noen få planer.

Fylkesdelplanen som dokument viser samordning av arealbruken på tvers av kommune- og fylkesgrenser, men kommunene har ikke brukt den til gjensidig samordning. Samordningen skjer ved at fylkesnivået bruker planen i aktuelle saker.

Studien er i stor grad en deskriptiv og vurderende undersøkelse. Materialet er således ikke satt inn i en mer teoretisk sammenheng. Det er også behov for en mer langsiktig oppfølging av fylkesdelplanen. Videre hadde det vært ønskelig å gått nærmere inn på hva som skjedde i kommunene i forbindelse med utarbeidelsen av fylkesdelplanen, og hvordan fylkesdelplanen har vært brukt internt i fylkeskommunene. Oppfølging, og bruk av planen på departementalt og direktorats nivå hadde også vært ønskelig.

Utgangspunktet for evalueringen (den uavhengige variabel) er fylkesdelplanen som virkemiddel, men de ytre rammevilkår, aktørenes påvirkning og organiseringen av planprosessen er også uavhengige variabler. De avhengige variablene blir aktørene i plan- og beslutningsprosessen, organiseringen av den, og planinnholdet. Men evalueringen berører også arealbruk og økologiske konsekvenser av planen.

Bråtå, Hans Olav og Røe, Per Gunnar (1994): Friarealer i byer og tettsteder: En studie av kriterier og normer i arealplanleggingen. Oslo: NIBR (NIBR-rapport 1994: 18)

Målsettingen i prosjektet er å kartlegge og analysere bruk av kriterier og arealnormer for friluftsliv i forbindelse med arealplanlegging i og nær tettsteder i Norge.

Prosjektet har følgende *problemstillinger*:

- Hvilke kriterier og arealnormer har vi her i landet?
- Hva kjenner respondentene til av dette materialet?
- Hvordan er kriteriene og normene mht praktisk anvendbarhet og evne til å gi relevante svar?
- Hvordan brukes kriterier og arealnormer i planleggingen?
- Fører kriterier og arealnormer for friluftareal til at viktige områder for friluftsliv ivaretas?
- Hvilke anbefalinger kan vi gi på bakgrunn av denne studien?

Utvalg og gjennomføring av studien

Del en av datamaterialet var en systematisk telefonenquete til ansatte ved miljøvernavdelingene i landets fylkesmannsembeter. De ble valgt fordi man antok de hadde et god kjennskap til de enkelte kommuner, og fordi de hadde en sentral veiledningsfunksjon i friluftslivsspørsmål. Enqueten omfattet intervju med 18 personer. Det ble spurt om kjennskap til en del kriterier og normer for friluftareal, og bruken av dem i praktisk planlegging².

Datamaterialets del to ble konsentrert om et casestudium i Skien kommune, hvor studien ble konsentrert om bruk av kriterier og normer for friareal i det kommunale prosjektet «Fortetting i praksis». Det prosjektet inkluderer en overordnet plan og ønsker om reguleringsplaner for en rekke delområder. Blant reguleringsplanene valgte Bråtå og Røe ut «Frognerlia», fordi den var den største planen, berørte flere typer friområder og var kommet langt i planarbeidet.

Hva fant man?

Telefonenqueten viste at man i miljøvernavdelingene stort sett kjente til de aktuelle hovedtypene av kriterier, og arealnormer tilknyttet disse: Størrelse på friområde, tilgjengelighet til friområde, aktiviteter/aktivitetsmuligheter i friområder, kvalitet på opplevelse i friluftsområde, støy i friluftsområde, dekningsgrad (antall m² friluftsområde pr. innbygger) men at kriterier (og arealnormer) knyttet til økologiske arealprinsipper (Nyhuus 1991) var lite kjent.

I Skien lå en lang rekke arealnormer til grunn for arbeidet med fortettingen. Materialet derfra tyder på at arealnormer gjør det lettere å ta hensyn til friluftinteressene i arealplanleggingen, både på overordnet nivå og i reguleringsplaner. Også telefonenqueten gir et visst grunnlag for å si at kriterier og normer for friareal slår positivt ut for friluftinteressene ved arealplanlegging. Men i miljøvernavdelingene er det også skepsis

² Spørsmålene til respondentene tok utgangspunkt i det man fra litteraturen (Bråtå 1990, og en foreløpig utgave av Bråtå og Røe 1996) kjente til av kriterier og normer for friareal, men det ble også åpnet for at respondentene kjente til, evt. brukte, andre kriterier og normer for friarealer.

til arealnrmener, og flere synes det er viktigere med skjønnsmessige vurderinger og lokalkunnskap. Ved vurdering av planer brukes likevel kriterier på en implisitt måte, f.eks. ved at det legges vekt på friluftsområdets størrelse.

I Skien er kommunens arealnrmener et verktøy i den overordna planleggingen ved at de brukes til å få oversikt over hvor det kan være mulig med fortettingsprosjekt. Kommunen vil etterhvert også bruke normene som grunnlag for egne plane på det mer detaljete nivå, og de satser på at normene tas i bruk av utbyggere. På reguleringsnivå er normene stort sett brukt som et argument i diskusjoner med utbyggere, men de har også vært brukt strategisk i den politiske diskusjonen.

Det var politisk diskusjon i forbindelse med utformingen av kommunens normer, og man valgte tilslutt normer som gjorde at man «måtte strekke seg litt». Det var også kjent at de kunne nås i alle deler av byen, hvilket vra viktig for å unngå at de ble «papirtigre».

Selv om undersøkelsen hviler på et enkelt datagrunnlag, så peker resultatene på at kriterier og arealnrmener for friluftsliv bør brukes mer eksplisitt i planleggingen, f.eks. ved at kommunene setter mål for friluftspolitikken. Men målstyring av friluftspolitik har samme problemer som annen målstyring, bl.a. at flere forhold er vanskelig å fange opp i form av konkretiserbare mål.

Som nevnt hviler studien på et enkelt data grunnlag. Flere hovedcase, flere delcase innen hver kommune, et større utvalg av intervjuobjekter m.m. ville gi ett bedre materiale. På fylkesnivå burde man også ha intervjuet f.eks. representanter for fylkeskommunen. Det er også en fare for at undersøkelsen av bruk av hovedkriterier og normer farges av de kriterier og normer det ble spurt etter, men det var også åpne spørsmål hvor det var mulig å komme med ny/andre kriterier og normer.

Hovedankepunktet er likevel at man tar en rekke kriterier og normer for gitt, og ikke har undersøkt i hvor stor grad kriteriene og normene reflekterer de områdene og opplevelser folk søker i forbindelse med friluftsliv: Dette er defor viktig i andre studier, nemlig at man begynner med folks ønsker og opplevelser i forbindels emed friluftsliv, og så avleder kriterie og normer etter det. Ved implementering av slike bør det imidlertid tas høyde for at forventningene kan endres.

Uansett, så er altså kriterier og normer for friateal nyttige i planleggingen, selv om det kan diskuteres hvilek kriterier som skal brukes, og innhodlet i normene. En pågående undersøkelse av Pløger, Halvorsen-Thoren ++ vil forhåpentligvis fylle noe av det tomrommet som er påpekt, frodi de ser på det kunnskapsmessige grunnlaget for arealnrmene.+ Bråtå Odense, fulgte dem der.

I forhold til vår matrise vil det være naturlig å sette *virkemidler* (kriterier og arealnrmener som verktøy) som den sentrale uavhengige variabel. Det er bruk og effekt av disse man er særlig interessert i, men aktørene i planprosessene, og deres betydning for normene er også viet noe oppmerksomhet.

På den «avhengige» aksen, så er det det effekter på planer studien konsentrerer seg om, men man tar også med aktørene i plan- og beslutningsprossene.

Bukve, Oddbjørn (1997): Handlingsrom og grenser i kommunal miljøvernforvaltning, Sogndal, Vestlandsforskning (VF-notat 8/97)

Notatet er to artikler som rommer forfatterens diskusjoner av miljøvernpolitikk i ensidige industrikommuner og utviklingen av verktøy for miljørevisjon. Problemstillingene er: Hvilke rom for utviklende handling finns det i den kommunale miljøvernforvaltning? Og hvilke er grensene for det lokale handlingsrommet?

Et av de vanskelige problemer i miljøvernarbeidet er forholdet mellom miljøvern og sysselsetting. Denne konflikt vil være særlig synlig i ensidige industrikommuner. Forfatteren bruker her data fra intervju i fem kommuner med ensidig industriutvikling (Årda, Sunndal, Bremanger, Odde og Vennesla).

Med forventning om en konflikt mellom miljøvern og sysselsetting, skulle prosjektet se på virkningen av MIK-programmet og etableringen av kommunal miljøvernforvaltning. Blir miljøvernet integrert i overordnet kommunal planlegging og fremtidsstenkning?

Resultatet var klare trekk av "ikkje-avgjerds-prosessar". Kun i Vennesla har miljøvernprosjektet hatt karakter av problemløsning rettet mot tunge forurensningsproblemer. Grunnen til dett er et *verdifelleskap* mellom lokale miljøvernorganisasjoner, kommunale prioriteringer og miljøvernlederen.

MIK-programmet har hatt mest positiv virkning i de kommuner hvor den ble koplet til andre og forutgående prosesser. Konklusjonen er således at MIK primært har hatt virkning når den var del av en kumulativ prosess, og ikke som isolert reform.

Man konkluderer også at miljøvernlederens rollevalg er viktig for den miljøpolitiske dagsorden i kommunene. Dette henger sammen med at miljøvernarbeidet har vært styrt av vage problemdefinisjoner. Men miljøvernlederen kan på den andre siden komme i konflikt med rådende verdier og normer i forvaltning og lokalsamfunn.

Den store oppgaven for det videre arbeid er å finne ut av, hvordan man kan utvikle en problemoppfatning og problemforståelse i lokalsamfunn og kommuner.

Dimmen, Sveinung & Magerøy, Niels M. (1996): Kommunane sine erfaringar med fylkesnivået si handsaming av plansaker. Intervju i fire utvalde kommunar i Sogn og Fjordane, Volda, Møreforskningen (Notat 8/96)

Formålet med å se på fylkes holdninger til og erfaringer med plansaker er å forbedre fylkets håndtering av plansaker. Erfaringer tyder på at fylkesnivået opptrer ukoordinert overfor kommunene, og fylkeskommunene har signalisert at det finnes "vanskelige gråsoner" mellom statlige styremakter og fylkeskommunens arbeids- og ansvarsområde. Målet var å få kommunenes syn på disse problemstillinger.

Tematisk har man konsentrert seg om arealplanlegging, forvaltningen etter loven og med særlig oppmerksomhet på samordning i forhold til naturvernloven og annen arealrettet

lovverk. Metoden er intervju med ansvarlige i planforvaltningen (Rådmann, teknisk sjef mv).

Flere av kommunene har høstet god erfaring med deltagelse i større tverrfaglige prosjekter knyttet til f.eks. miljøvern, lokalsamfunn og næringsutvikling. Man ønsker i høyere grad å overføre erfaringer fra prosessrettet planlegging til arealplanlegging, og utnytte et økende lokalt engasjement til å få større vekt på deltagelse og medvirkning knyttet til kommunal planlegging. Man peker på et manglende samsvar mellom gamle planer (som dog har en viktig støttefunksjon) og utarbeiding av nye detaljplaner. Og man peker på at det går for lang tid mellom planvedtak og gjennomføring.

Rapporten anviser noen forventinger til det fremtidige samarbeid med fylkesnivået. Det må bli bedre juridisk kompetanse på fylkesnivå, bedre samordning mellom ulike avdelinger på fylkesnivå, man er positiv til oppretting av et planforum på tvers av fylkesnivå, og man bør se på hvordan fylkesnivået kan og bør erstatte private konsulenter.

Den tilråding som prosjektet avslutter med har følgende hovedpunkter:

- Fylkeskommunen og fylkesmannens oppgaver må gjøres tydeligere. Fylkeskommunen veiledning og rådgiving, fylkesmannen godkjenning og kontroll.
- Fylkesmannen bør ha hele ansvaret for kontroll av kommunenes plansaker.
- Derfor bør fylkesmannsnivået bedre kompetansen på planleggings spørsmål.
- Kulturavd. og miljøvern avdelinger bør samles under fylkesmannen.
- Fylkeskommunen bør utvikle sin rådgiverfunksjon.
- Økonomiske overføringer fra stat og fylke bør avgrenses til spesielle satsningsområder. Prinsippet om "litt til alle" bør man gå bort fra.

Dimmen, Sveinung (1996): Plan og miljø - meninger om fylkesnivået si samhandling av kommunale plansaker, Volda, Møreforskning (Notat 16/96)

Dette notatet presenterer rammer og mål for Dimmen & Magerøy (1996). Her beskrives siktemålet som å kartlegge i hvilken grad kommunene opplever "overlapping, dobbelrapportering, tvetydige eller motstridende signaler mellom fylkeskommune og statlige organ på fylkesnivå". Denne analyse rettes især mot kommunal planlegging, forvaltning og saksbehandling.

Notatet inneholder en beskrivelse av forholdet mellom samordnet areal- og miljøpolitikk, kommunal arealforvaltning og fylkesplanen. Deretter følger en redegjørelse av roller og funksjonsdeling mellom disse nivåene. Her konstateres det at rollefordelingen i praksis er vanskelig. Fylkeskommunens har et stort kontrollansvar gjennom innsigelsesretten, og fylkesmannens (miljøvern avd) et sterkt engasjement i kommunalt planarbeid. med andre ord, i praksis er rollen mellom veiledning i forkant og kontroll i etterkant uklare.

Et annet problem er den "fragmenterte forvaltningspraksis", mer enn det er sektoriseringen av den fylkeskommunale forvaltningen. Det mangler tette relasjoner og gode samarbeidskanaler mellom sektorene.

Utgangspunktet må være at arealplanlegging er kompleks og involverer samfunnsmessig økonomisk, sosial og kulturell planlegging. Det stiller krav om tverrfaglig kompetanse. Et viktig mål må dessuten være å knytte politikken lokalt og regionalt opp mot nasjonale retningslinjer. I dag fremstår den regionale oppfølgingen av kommuneplanene som fragmentert og preget av særinteresser. Man ser behov for en videreoppfølging med hensyn til:

- En komparativ undersøkelse med utgangspunkt i dette plansamhandlingsprosjekt i Sogn og Fjordene.
- Et utvidet opplegg for Sogn og Fjordene.
- En kartlegging av kommunenes behov, krav og forventninger, især med hensyn til de problemer med kommunikasjon og samhandling.
- Å undersøke behovet for en opprydning og klargjøring av dagens forvaltningspraksis innenfor "drift og tjenesteyting innen helse- og sosialområdet" og "utviklingstiltak og næringsliv".

ECON (2001): Økonomiske virkemidler for fortetting i byer og tettsteder, R 17/2001.

Rapporten tar utgangspunkt i at staten har som mål å fremme bedre arealutnyttelse gjennom fortetting med høy kvalitet i arealutnyttelsen, og man mener bedre arealutnyttelse kan bidra til mer miljøvennlig by- og tettstedsutvikling, tilfredsstillende boligtilbud og økt trivsel i byer og tettsteder. Og for kommunene kan fortetting bidra til å dekke behov for bolig- og næringsareal, og redusere miljølempen.

Problemer kan være at mer intensiv arealbruk kan gå på bekostning av kvalitet i tettstedsutformingen. Rapporten skal utrede de økonomiske, juridiske og organisatoriske forutsetninger og virkemidler for bedre arealutnyttelse og fortetting med høy kvalitet. Rapporten har fokusert på:

- (1) *Behov for statlig virkemiddelbruk:* Det er viktig at atferden til alle involverte i arealforvaltningen sikres (dvs. koordineres), og en viktig utfordring i virkemiddelbruken er å sikre at aktørene tar tilstrekkelig hensyn til veriden av arealbruken for samfunnet som helhet.

Fortetting har lønnsomhet i varierende grad (noen gange for kommune, andre gange for staten), og problemet er snarere en mangelfull evne til å verdsette, koordinere og gjennomføre fortettingsprosjekter med høy kvalitet.

- 1) Utfordringer for det kommunale og statlige arbeid med fortettingsarbeid er: (a) Å verdsette virkninger av alternativ arealbruk: - hvilke skal og blir prioritert (f.eks. økonomi og/eller miljø)? (b) Å håndtere fordelingsproblemer f.eks. å foreta nødvendige omfordelinger av inntekter og kostnader. (c) Organisere den offentlige siden av arealforvaltningen.
- 2) Behov for statlig virkemiddelbruk for å påvirke kommunene, dvs. få virkemidler overfor kommuner og andre aktører.
- 3) Staten må sikre virkemiddeltilfanget for kommunene, dvs. gi kommunene tilstrekkelige virkemidler gjennom statlige rammebetingelser, tiltak og regelverk.

- (2) *Statens virkemiddelbruk bør videreutvikles*: Prosjektet identifiserer fire områder:
- 1) *Prioriteringsvridende* tiltak overfor kommunene f.eks. ved regulering av kommunal planlegging, områdestøtte til fortettingsprosjekter eller bruk av statlig investeringer.
 - 2) Virkemidler som støtter kommunens bruk av eiendomstransaksjoner f.eks. ved støtte til finansiering av kommunale erverv av grunn og eiendom eller bedre muligheter for å gjennomtvinge endringer i eierrettigheter (jordskifte).
 - 3) Styrking av kommunens muligheter for finansiering f.eks. ved utvidet og styrket grunnlag for refusjon og frikjøp.
 - 4) Justering av reglene for eiendomsskatt og kommunale avgifter, dvs. finne incentiveeffekter som sikre mer rasjonelle arealbruk.
- (3) *Styrking av kommunale virkemiddelbruk*: Hvilket ifølge rapporten først og fremst innebærer en mer samordnet bruk av planverktøy og forhandlingsløsninger.
- 1) Samordnet bruk av planverktøy krever langsiktig planlegging med en klar langsiktig strategi, forutsigbare økonomiske rammer og klar forhandlingsmyndighet.
 - 2) Styrket bruk av forhandlingsløsninger, dvs. primært ramme- samarbeids- og utbyggingsavtaler med utbygger. Frivillige avtaler vil gjøre planen mer realistisk og fordelingen av byrder mer hensiktsmessig og rettferdig. Forhandlinger krever økt kompetanse og bedre organisering i den kommunale arealforvaltningen.
 - 3) Tilpasning til en annen arealpolitisk virkemiddelbruk, skatter og avgifter: Eiendomsskatter og tilknytningsavgifter er virkemidler som kommunene selv i noen grad kan utvikle og tilpasse oppfyllelsen av målene i arealplanleggingen. Men det finnes ikke en bevisst politikk på dette felt bl.a. ved at det finnes en skjev fordeling av avgifter i forhold til kostnader ved kommunale vann- og kloakkavgiften.

ECON (2000): Nasjonal transportplan som beslutningsverktøy og plandokument, R88/ 2000.

Nasjonal transportplan (St.meld. nr.46, 1999-2000) blir i rapporten evaluert som styringsverktøy og plandokument.

Planen betraktes som god fordi den gir grunnlag for å vurdere prioriteringer i samferdselssektoren fremover, og den gir god informasjon om viktige samferdselspolitiske problemstillinger. Likevel fremkommer følgende kritikk:

- Det synes å være en uklar målstruktur, dvs. det gis ikke klare signaler om hva som er viktigst og hvilke virkemidler man vil ta i bruk for å nå målene.
- Virkemidler er ikke alltid like godt begrunnet. Det gjelder især sammenhengen mellom transportinfrastruktur og næringsutvikling, hvor det tas for gitt at en sådan sammenheng finnes.
- Finansieringsformen er uklar. Det gjelder bl.a. med hensyn til bruken av brukerbetaling og prioritering av vedlikehold og drift fremfor nye investeringer. Da samfunnsøkonomisk nettonytte fremheves kunne man forvente en prioritering.

- Det sies ikke noe om IKT-revolusjonens mulige påvirkning av transportomfang og transportstruktur.

Falleth, Eva Irene og Johnsen, Vibeke (1996): Samordning eller retorikk: evaluering av fylkesplanene 1996-99. Oslo: NIBR (NIBR-notat 1996: 20)

Fylkesplanene 1996-99 ble evaluert med utgangspunkt i følgende hovedproblemstillinger:

- Hvordan er nasjonale mål fulgt opp i fylkesplanene?
- Hvordan er fylkesplanarbeidet organisert?
- Hvilken nytteverdi har fylkesplanarbeidet for regional samordning i fylket og intern samordning i fylkeskommunen?

Utvalg og gjennomføring av studien

Studien er basert på følgende datakilder:

- En innholdsanalyse av alle fylkesplaner/høringsutkast 1995-99 som forelå på undersøkelsestidspunktet
- En case-undersøkelse for å kartlegge planprosessene i fylkeskommunene i Østfold, Akershus, Vest-Agder og Troms
- En spørreundersøkelse til fylkesordførere, fylkesrådmann og fylkesplansjefer i alle fylkeskommuner

Hva fant man?

En hovedkonklusjon var at fylkesplanene i stor grad hadde fulgt opp nasjonale mål slik de var presisert i rundskriv T-1/94 (framhever at kystsonen, vassdrag og store sammenhengende naturområder i større grad bør være en del av fylkesplanleggingen). Fylkesplanene var i mindre grad preget av regionale føringer og regionale ulikheter. I den grad fylkesplanene har en regional profilering er den i hovedsak knyttet til en polarisering mellom spredtbygde områder dominert av primærnæringer og sentrale vekstområder med en tjenesteytende næringsstruktur. For den første typen områder problematiseres bruk og vern av naturressursene, mens i den andre typen fylkesplaner problematiseres tettstedsutvikling i større grad.

Falleth og Johnsen konkluderer med at fylkesplanene ikke fungerer etter intensjonene i plan- og bygningsloven (§19-1), hvor det heter at fylkesplanen skal samordne statens, fylkeskommunenes og hovedtrekk i kommunenes virksomhet. Fylkesplanen fungerer i liten grad som et internt fylkeskommunalt styringsmiddel for fylkeskommunale sektorer. Videre synes det som fylkesplanen i liten grad fungerer som et samordnende styringsmiddel i fylket. Statlige etater på regionalt nivå overlater i stor grad til fylkeskommunen å iverksette fylkesplanen. Fylkesplanens oppfølging i kommunene synes også høyst usikker.

En mulig forklaring på fylkesplanens uklare styringsfunksjon er at ulike sektorer har varierende behov og muligheter for å styre sin virksomhet. Særlovgivning og statlige bindinger gjennom blant annet økonomiske overføringer og rundskriv begrenser en rekke sektors frihet til å endre dagens prioriteringer og praksis. Det gjelder både store

tjenesteytende sektorer i fylkeskommunen og statlig regionalforvaltning. Dessuten er det få og til dels uklare virkemidler knyttet til fylkesplanen. Iverksetting av fylkesplanen forutsetter at etatene frivillig legger planene til grunn for sin virksomhet. Fylkesplanen har i liten grad sanksjonsmuligheter dersom dette ikke gjøres.

Ett naturlig spørsmål i forlengelsen av studien hadde vært å få kartlagt fylkesplanene sett fra kommunene, både mht deltakelse, vurdering av planen og ikke minst mht mulige virkninger for kommunal planlegging og praksis.

Uavhengige variabler er virkemidler (fylkesplanen), men også rammebetingelser. Avhengige variabler er aktører, plan- og beslutningsprosesser, virkemidler og planer.

Gustavsen, Torstein (1996): Politisk forutberegnelighet - selvmotsigelse eller mulighet? Et forprosjekt med fokus på politisk medproduksjon i plan- og byggesaksbehandling, Steinkjer, Nord-Trøndelagsforskning (NTF-rapport 1996:3)

Formålet med dette pilotprosjektet er å kartlegge muligheter for og begrensninger for å få til økt forutberegnelighet i plan- og byggesaksbehandling, med spesiell vekt på den politiske medproduksjon.

Forutberegnelighet i prosjektet er henviser til bl.a. "gode saksbehandlingsregler" som sikrer likebehandling, "serviceinnstilling" i form av vilje til å finne løsninger, gi råd og veiledning, og "god og riktig informasjon" som sikrer at brukeren kan planlegge sin handlinger.

Prosjektet er gjennomført i kommunene Grong, Steinkjer, Verdal og Stjørdal, Nord-Trøndelag. Man har anvendt intervju med både politikere, administrative ledere i teknisk etat og næringsliv med hensyn til deres holdninger til plan- og byggesaksbehandling, og deres vurdering av forutberegnelighet ved politisk saksbehandling.

Forutberegnelighet forventes å gi mer stabile rammebetingelser for brukere/næringsliv. Her har det betydning at der er klare signaler om tidspunkt for vedtak og innhold i vedtak fra planmyndighetenes side. Økt forutberegnelighet forventes også å gi en mer effektiv forvaltning bl.a. fordi det må skje en klarere rollefordeling mellom politikere og administrasjon, skapes en mer likeartet praksis mellom kommuner, og en økt standardisering og delegering av planarbeidet.

Resultatet var at de fleste kommunepolitikere mente det var et forbedringspotensiale i forhold til å skape forutberegnelighet i egen kommune. Respondenten pekte på at det ved økt forutberegnelighet kunne oppstå et detaljregulert og regelstyrt system som ikke er fornuftsstyrt.

Det blir også pekt på at lovverket setter begrensninger for og regulerer mulighetene for politisk skjønnsutøvelse, og dermed politisk forutberegnelighet i behandling av saker. På den andre siden ønsker politikere ikke begrensning i sin mulighet til skjønn.

Rapporten peker på en del nye forskningsbehov bl.a.:

- Å vurdere forutberegnelighet ift. en teknisk rasjonell planlegging kontra en inkrementalistisk.

- En kartlegging av brukererfaringer med forutberegnelighet.
- Kartlegging av politikeres kunnskapsnivå, forståelse av hvilke roller de skal utøve og opplæringsbehov i forvaltning av PB-loven.
- Komparative studier i et internasjonalt perspektiv.

Göncz, Geir J. (1994): Byøkologi og kommuneplanlegging. Lillehammer: Østlandsforskning (ØF-Notat nr. 17/94).

Kort referat (fra oppslagssida): Hvordan kan byøkologien tilpasses kommuneplanleggingen? Etter en gjennomgang av økologibegrepet og noen av de økologiske problemene som manifesterer seg i byer, fokuseres det på kommuneplanleggingens utfordringer og muligheter. Notatet avsluttes med noen aktuelle temaer for videre forskning.

I siste kapitlet, om forskningstema, diskuterer forfatteren kort spørsmålet om økologisk kommuneplanlegging. Han er særlig opptatt av slik planlegging i forhold til byer, og tar bl.a. opp problematikken omkring fortetting av byer. Dessuten berører han kort forholdet mellom det prosessuelle ved kommunal planlegging, det normative i miljøpolitikken og hvordan det kan kobles sammen. Økokommuneprogrammet nevnes spesielt. Han etterlyser studier som samler og strukturerer kunnskapen omkring hele plansystemet for å kunne gi det en utvikling i en økologisk retning. Momenter i en slik syntese bør ifølge ham være:

- målsetting, målstyring gjennom kommuneplanen,
- innholdet i felles planforutsetninger,
- innhold/basis, retningslinjer og bestemmelser i kommuneplanens arealdel,
- bruken av kommunedelplaner,
- bruken av konsekvensutredninger,
- utredninger og databruk, involvering og medvirkning,
- Miljø- og ressursprogrammernes funksjon og rolle i forhold til kommuneplanprosessen.

Han legger også vekt på at beslutninger må tas på grunnlag av kunnskap, og at det er viktig å få kunnskap om tilstand og endringer i systemet.

Kommentar: han tar opp interessante tema, men det er uklart hvordan en kobling av økologisk tilnærming og «vanlig kommunal planlegging» skal skje. Strekpunktene er siden berørt i mye annen forskning, men kanskje ikke med en økologisk nok innfallsvinkel. En interessant kommentar til momentet om tilstand og endring er at hans påpekninger sammenhenger med IUCN).

Skjeggedal, Terje (1993): Kommuneplanlegging som verktøy for naturressursforvaltning. Lillehammer: Østlandsforskning (ØF-notat 3/93).

Heiberg, Eli (1997): Kommuneplanlegging med et økologisk utgangspunkt. Eksempler hentet fra kommuneplanlegging i ti norske kommuner. Dokumentasjonsrapport. Sogndal: Vestlandsforskning (Notat 4/97)

Ifølge forfatteren er siktemålet med rapporten å beskrive erfaringer som er gjort med økologisk basert kommuneplanlegging i kommuner som er med i økokommune-programmet. Det inkluderer analyser av kommuneplaner og planprosesser i økokommunene.

Utvalg og gjennomføring av studien

Heiberg sin rapport er dokumentasjonsrapporten fra prosjektet «Økologisk basert kommuneplanlegging», som er en del av økokommuneprogrammet. Undersøkelsen omfattet samtlige 9 økokommuner, hvorav sju deltar i prosjektet «Økologisk basert kommuneplanlegging». De 9 kommunene er Lardal, Sogndal, Suldal, Tingvoll, Ølen, Åmot, Forsand, Tolga, Nesseby og Nore og Uvdal. Med unntak av Sogndal og Åmot er dette kommuner med framflyttingstendens.

Materialet er i første rekke plandokumenter fra kommunene, særlig kommuneplanens langsiktige del. Den har foreligget i alle kommunene, unntatt Nesseby. Andre sentrale dokumenter i undersøkelsen kommuneplanens arealdel og eventuell plan for miljøvernarbeidet. I noen tilfeller er også andre kommunedelplaner eller temaplaner benyttet, og brev og saksutredninger er gjennomgått. Heiberg har også hatt samtaler med ansatte i kommunen. Det er ikke foretatt systematisk intervju. Hun har imidlertid kunnet trekke inn materiale fra en intervjuundersøkelse i forbindelse med evalueringen av hele økokommuneprogrammet, og en intervjuundersøkelse i forbindelse med MIK-reformen.

Utgangspunktet for Heibergs analyse er Verdenskommisjonen (for miljø og utvikling) og Agenda 21. Heiberg skriver så at bærekraftig utvikling på inneholde følgende likeverdige dimensjoner:

1. Opprettholder av den økologiske bæreevnen lokalt
2. Bidrar til å opprettholde den økologiske bæreevnen globalt
3. Baseres på et langsiktig perspektiv
4. Bidrar til å øke global rettferdighet
5. Bidrar til å øke rettferdighet mellom generasjoner

Disse danner det hun kaller sitt normative utgangspunkt, som skal brukes for å klarlegge om miljøpolitikken i rimelig grad samsvarer med anbefalingene om en bærekraftig utvikling fra Verdenskommisjonens rapport og Agenda 21.

Hva fant man?

Plandokumentene viser at kommunene oppfatter hensynet til biologisk mangfold som helt sentralt i forståelsen av begrepet bærekraftig bruk av naturressurser. Mål om bevaring av biologisk mangfold finnes i plandokumenter fra samtlige kommuner, og temaet er viet stor plass i en rekke planer. Bevaring av biologisk mangfold blir i stor grad vurdert som et ansvar for å ta vare på kommunens del av den globale eller nasjonale naturarven. Dette er ifølge Heiberg i motsetning til funn fra MIK-evalueringen som viste at kommunene prioriterte lokale miljøproblem framfor langsiktige problem av global karakter.

Bildet er ifølge Heiberg ikke så entydig for andre miljøproblem av global karakter, særlig mht omtalen av utfordringer knyttet til energibruk og utslipp fra transport. Bare de to kommunene som hadde tilflytting og utbyggingspress, Sogndal og Åmot, tok opp slike problemstillinger. Ifølge Heiberg er dimensjonen rettferdig fordeling omtalt i forbindelse med defineringen av bærekraftig utvikling i omkring halvdelen av kommunene. Dette gjelder oftest rettferdig fordeling mellom generasjoner.

Det er gjennomgående lagt stor vekt på å skape lokalt engasjement i arbeidet for en mer bærekraftig utvikling i økokommunene. Halvparten av kommunene har gjennomført en eller flere planprosesser der det er lagt til rette for medvirkning i planprosessen ut over plan- og bygningslovens minimumskrav. Samtlige kommuner i undersøkelsen uttrykker ambisjoner om å gjøre miljøvern til et sektorovergripende innsatsområde. Det er formulert overordnede og sektorovergripende miljømål i den langsiktige delene av kommuneplanen i alle kommuner. De fleste kommunen har valgt å integrere miljøvern i kommuneplanen frem for i egne miljøplandokument.

Heiberg konkluderer med at flertallet av økokommunene har en oppfatning av begrepet bærekraftig utvikling som i det minste er delvis i samsvar med hennes forståelse av begrepet.

Ett sentralt spørsmål i forlengelsen av denne studien er om de nevnte planene implementeres, og hvordan resultatet av implementeringen blir i forhold til de overordna målsettingene for de enkelte kommuneplaner m.m. Erfaringsmessig kan det være store avvik, og/eller klare tolkningsmuligheter for hva som er bærekraftig bruk i forbindelse med slik implementering.

Det kan selvsagt også diskuteres om hennes normative utgangspunkt, «operasjonalisering» av Verdenskommisjonens mål og Agenda 21, er relevant som grunnlag for vurderingen av planene. De kan være interessante i forhold til hennes operasjonalisering som sådan, men det hadde kanskje vært mer interessant å følge kommunenes utvikling av mål, og implementering av dem, i forhold til det lokale utgangspunkt og problemoppfatninger. Dette til tross for at det delvis er samsvar mellom Heibergs «operasjonalisering» og det innhold kommunene legger i begrepet bærekraftig utvikling m.m.

Fokus for Heibergs studie er planer og prosesser. De uavhengige variablene er rammevilkår (i form av overordna, internasjonale dokument) og planprosesser: Hvordan virker de inn på kommunenes planer. Men rammevilkårene er også en uavhengig variabel for utformingen av planprosessene.

Husby, Stig Roar m.fl. (1997): Seks år med konsekvensutredninger: erfaringer med praktisering av plan og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger 1990-1996. Oslo: NIBR (NIBR prosjektrapport 1997: 20)

Målsettingen med prosjektet er å få fram hvilke erfaringer som kan oppsummeres etter seks år med konsekvensutredninger.

Prosjektet tar opp følgende *problemstillinger*:

- a) Hvor mange tiltak, og hva slags tiltak, har vært behandlet etter KU-bestemmelsene i seks-års perioden?
- b) Hvordan har meldingene om konsekvensutredninger fungert?
- c) Hvordan har tidsbruk og kostander vært i ulike faser av KU-arbeidet?
- d) Har KU-systemet generelt skapt økt medvirkning blant interesserte og berørte parter?
- e) Hvordan har utredningsprogrammet fungert som styringsredskap i KU-prosessen?
- f) Har kvaliteten på KU-dokumentene vært tilfredsstillende?
- g) Hvordan har KU-prosessen fungert i forhold til saksbehandling etter annet lovverk?
- h) Hvordan sluttbehandles KU-rapportene?

Utvalg og gjennomføring av studien

Oversikten over antall tiltak, typer tiltak, og tidsforbruk i forbindelse med KU-prosessen er basert på opplysninger KU-databasen ved NIBR. Forfatterens vurdering av meldingens funksjon er basert på hvilken funksjon meldingen er gitt i regelverket, og forfatterens tolkning av det som foreligger av skriftlig materiale.

Vurderingene av utredningsprogrammets rolle ser ut til å være basert på forfatterens kjennskap til det formell lovverket, og den kjennskap man har til temaet via gjennomgang av aktuelle saker.

Vurderingene av KU-dokumentets kvalitet og faglige standard, altså hvor godt meldingen og KU-rapporten svarer på krav og spørsmål som er stilt i forskrifter og utredningsprogram, er basert på forfatterens egne vurderinger av disse spørsmålene. Altså dokumentstudier. I løpet av seks års perioden har 27 tiltakshavere gjennomført konsekvensutredning for sitt tiltak, og fått KU-rapporten godkjent. Forfatterens kvalitetsvurdering er gjort på grunnlag av en lite tidkrevende metode som er utviklet ved EIA-senteret ved Universitetet i Manchester (Lee & Colley 1992). Forfatterne presenterer også Joranger og Røe (1993) sin metode. Den er mer arbeidskrevende, men gir mer presis og detaljert informasjon om «gode og dårlige sider» ved KU-rapporter.

Vurderingene av forholdet mellom KU og den ordinære plan- eller søknadsbehandling av saker er basert på en vurdering av hva lovverket sier om samordning, og rapporter fra Lerstang, Leknes og Stuvøy (1993), og Bergsjø (1995). Studiene av sluttbehandling av konsekvensutredninger er basert på de sentrale forutsetningene i form av lov, forskrift og veiledningsmateriell. Dessuten på deres egen undersøkelse av 27 saker med godkjent konsekvensutredning.

Hva fant man?

Antall, og typer tiltak: I perioden 1990-06 ble til sammen 217 meldinger sendt på høring, og det er ingen spesiell tendens mht om det meldes flere eller færre tiltak. Blant de registrerte tiltakene dominerer masseuttak, veg og jernbane, private og offentlige bygg. Det er ikke meldt om tiltak innen nydyrking, skogreisning eller store akvakulturanlegg. Alle landets fylker, og knapt en tredje del av landets kommuner, har hatt erfaring med tiltak etter KU-bestemmelsene. 112 meldinger er godkjent og 70 har ført til krav om konsekvensutredning.

Tidsbruk: Gjennomsnittlig tok det 43 uker å behandle saker som ble avsluttet med godkjent melding. For tiltak hvor det skal utarbeides konsekvensutredning er den gjennomsnittlige behandlingstiden 103 uker. Industri- og næringsbygg hadde kortest behandlingstid, og veganlegg den lengste.

Meldingens funksjon og rolle: I de første årene etter at KU-bestemmelsene trådte i kraft er det flere eksempler på at meldingen ble utarbeidet relativt sent i planprosessen, og at en rekke beslutninger da allerede var tatt. Det har vært usikkerhet hos aktørene i KU-prosessen om krav til innhold i meldingen, og det primære mål med meldingsprosessen. Meldingene er etterhvert blitt klarere definert som et oppstartdokument i forhold til konsekvensutredningsfasen og senere plan- og søknadsprosesser. Ifølge forfatterne gir KU-bestemmelsene et utvidet og positivt bidrag til innsamling og spredning av informasjon, og øker ulike aktørers mulighet til påvirkning.

Hva som er viktige momenter i et *utredningsprogram* skal i første rekke vurderes utfra de beslutninger som skal tas på grunnlag av KU-rapporten, altså hva som er beslutningsrelevant. I den sammenheng er det viktig at ulike aktører kan ha ulike interesser og verdivurderinger. God tiltaksavgrensning og et 0-alternativ er avgjørende for et godt utredningsprogram. Praksis har imidlertid variert, ved at bl.a. vegsektoren og NSB har konsekvensutredet enkeltparseller, og ikke sett tiltaket i en større sammenheng. For punkttiltak, som massetak og bygg, har det vært problemer knyttet til etterbruk og avleda konsekvenser. Hvor detaljerte utredningsprogrammene skal være har også vært et problem. Ifølge forfatterne har utredningsprogrammene i varierende grad gitt klare operasjonelle rammer for KU-rapportens innhold.

Vurderingene av *KU-dokumentenes kvalitet* viser at norske konsekvensutredninger gjennomgående er tilfredsstillende utført. Både tiltaksbeskrivelse, virkningsvurdering og presentasjon/formidling er gjennomgående godt dokumentert i norske KU-rapporter. Svakest er behandling av alternativ og avbøtende tiltak. Sumvirkninger, synergetiske og kumulative, er vanskelige å behandle på en tilfredsstillende måte. Oppfølgende studier er også mangelfullt behandlet i mange KU-rapporter. Praksis når det gjelder formaliserte systemer for sammenstilling og avveining av virkningsområder og alternativer har variert.

Forholdet mellom KU og plan- og søknadsbehandling: Det virker som samordningen mellom KU-bestemmelsene og saksbehandling etter særlover ikke har skapt store problemer, hverken mht prosess eller innhold. Forklaringen er trolig at samme myndighet har hånd om begge prosesser. Det har imidlertid vært uklarhet i forhold til kulturminneloven, og forholdet til kommunehelsetjenesteloven er uavklart. Forfatterne skriver at spørsmålet om samordning mellom KU-bestemmelser og planbestemmelsene i PBL ble viet lite oppmerksomhet i Ot.prp. nr. 75 (1988-89) (behandlet bestemmelser om KU), men at forholdet mellom KU- og kommunal arealplanlegging kom på dagsorden etter at KU-bestemmelsene trådte ikraft. Fram til 1994 var det prosessuell og tidsmessig samordning som ble viet oppmerksomhet. Bergsjø (1995) sine resultater omtales i rapporten, men ikke under oppsummeringen.

Sluttbehandling av konsekvensutredningen: Det ble krevd tilleggsutredninger i to av de 27 undersøkte sakene. Høringsinstanser har imidlertid framsatt krav om slike også i andre saker, uten at det ble tatt til følge av fagdepartementet. Når utredningsplikten er oppfylt skal fagdepartementet oversende utbygger et godkjenningsbrev med en kort beskrivelse av planene for tiltaket, oppsummering av virkninger, anbefalinger eller krav til avbøtende tiltak, eventuelle krav til nærmere undersøkelser, overvåkning og etterundersøkelser. En undersøkelse av godkjenningsbrevene viser at det ofte er mangelfullt redegjort for konklusjonene i konsekvensutredningen. Få godkjenningsbrev gir et klart bilde av fagdepartementets oppsummering og vurdering av virkninger ut fra behandlingen av KU-rapporten. De fleste godkjenningsbrev har krav om videre undersøkelser, og vel 25 % omtaler ikke avbøtende tiltak. Utformingen av godkjenningsbrevene varierer også mye.

Rapporten avslutter med en drøfting av hvordan det norske KU-systemet, via EØS-avtalen, kan bli påvirket av EU-direktiver.

Rapporten gir en god oversikt over status, og utvikling av det norske KU-systemet. Forfatterne har gjort en del egne studier av KU-systemet, særlig basert på fortolkning av det slik det presenteres i lover, forskrifter og veiledningsmateriell. De har også gjennomført dokument og registerstudier, men utover det som framkommer via de studiene foreligger det lite om hvordan ulike aktører vurderer sakene. Det hadde det vært behov for. Rapporten burde også ha vært mer analytisk, og gått dypere inn på hvorfor KU-systemet har utviklet seg som det gjør.

Den sentrale uavhengige variabel er virkemidlet, men også ytre rammevilkår. De avhengige variablene er virkemidlet og planinnhold, men også organisering og aktører i plan- og beslutningsprosesser.

Løvik, Petter (1996): Planlegging for etablering. Kommunen si rolle i arbeidet med nyetableringer, Volda, Møreforskning (Notat 11/96)

Rapporten er et resultat av at Høgskolen i Volda fikk i oppdrag av lage grunnlagsmateriale til temaet "planlegging for etablering". Målet er: 1) Å få frem at nyetableringer og småbedrifter er viktige for nærings- og sysselsetting, 2) Drøfte hva kommunen gjennom næringsplansarbeidet kan gjøre i forhold til nyetableringer, og 3) å få frem tiltaksarbeid.

Gjennom statistisk materiale vises hvordan det siden 1970 har vært en vekst i småbedrifters sysselsetting. Det vises også gjennom statistisk materiale at 7-8% av bedriftene forsvinner per år, men erstattes av nye, og at opp mot halvdel av bedriftene er borte etter fem år.

Mange faktorer spiller en rolle for næringsetableringer. Forfatteren peker på samfunnsmessige faktorer som eksistensen av "industrielle distrikter" og den eksisterende næringsstruktur i området. Det er også viktig å bygge opp kunnskap om næringsetableringer og næringslivsforhold.

Men også i kommunene er det viktige faktorer som har betydning for næringsetableringen. Det er:

- *Politisk og administrativ vilje*: Uten lokalpolitisk og administrativ forståelse for viktigheten av et næringsutviklingsarbeid er det vanskelig å få til en målrettet innsats.
- *Kunnskap*: For å påvirke utviklingen må det finnes kunnskap om situasjonen og utfordringene. Men ofte er det her stor avstand mellom politikere og næringsfolk. Den kommunale næringskonsulenten tar ofte heller ikke nok ansvar, det ligger ofte hos saksbehandlere på teknisk etat.
- *Ressurser*: Det trengs både penger og personer. De fleste kommuner mener de driver et tiltaksarbeid, men ifølge forfatteren, skjer det primært for egen kraft selvom kommunene får statlige midler gjennom næringsfold og finansiert tiltaksarbeid.
- *Organisering*: Kommunens arbeid med den "vesle" næringspolitikken er en frivillig og selvvalgt oppgave. Kommunene står fritt i hvor meget og på hva måte de vil engasjere seg.

Forfatteren peker på at det er viktig at kommunen kjenner til de ulike aktører som har en rolle i næringsetableringspolitikken (Staten, fylket, arbeidsmarkedspolitikken mv). Det er også viktig at kommunene finner en effektiv arbeidsdeling for næringsrettet arbeid. Det er stor forskjell på hvordan kommunene prioriterer dette. 73% av kommunene har lagt tiltaksarbeidet til kommuneadministrasjonen, 36% til egen tiltaksmedarbeider og 23 til egen næringsetat. Kun 30% av kommunene har et eget utvalg som alene tar seg av nærings saker.

Forfatteren slutter med å konstatere at planlegging for nyetableringer og arbeidsplasser i sjeldent grad er mulig for kommunene. De må konsentrere seg om det de kan gjøre som er "strategisk planlegging". Næringsplanen er et viktig verktøy. Det er viktig å få næringslivet med i arbeidet, og å på inndratt for de ulike etatene i kommunene mer aktiv. Næringslivet opplever på sin side i møtet med kommunen "lite kommersiell røynsle, mangelfullt nettverk og lite kunnskap" i den offentlige forvaltning.

Nebben, Eivor Bremer (1994): Mellom stat og kommune. En studie av hvordan barns interesser ivaretas i kommunal planlegging. Lillehammer: Østlandsforskning (ØF-Rapport 11/94)

Målet med prosjektet var å bedre kunnskapen om hvordan interessene til barn og unge ivaretas i den kommunale planprosess.

Prosjektet har følgende problemstillinger:

- Hvordan utformes en kommunal oppvekstpolitikk?
- I hvilke retning utvikler tjenestene overfor barn og unge seg?

Utvalg og gjennomføring av studien

Dette ble forsøkt klarlagt via en casestudie i Lillehammer kommune. Data ble samlet inn via kvalitative studier innen fem ulike virksomhetsområder: fysisk planlegging, barnehager, skolefritidsordninger, kultur- og fritidstilbud, og barenvern. Aktiviteten innen disse områdene er studert for årene 1986/87/88 til 1992/93, med noe variasjon mht varighet temaene imellom. Datakildene er dokumenter og intervju (med etatsledere og sentrale saksbehandlere/ virksomhetsledere innenfor de ulike områdene) og et spørreskjema til rektorene ved skolene med spørsmål om skolefritidsordning. Politikere ble ikke intervjuet, fordi de hadde hovedfokus på hva som faktisk ble gjort. Politikken fikk de et bilde av ved å studere politisk vedtatte planer. Ifølge forfatteren hadde vært ønskelig å intervju politikere, men det ble ikke mulig av ressursmessige årsaker.

Vi konsentrerer oss her om temaet barn og fysisk planlegging. Ifølge Nebben ble det utover i -80 åra større oppmerksomhet omkring barns interesser i planleggingen. I endringene i plan- og bygningsloven i 1989 ble dette mer konkretisert i form av bestemmelser om rikspolitiske retningslinjer for å sikre barn og unges interesser i planleggingen, og via en bestemmelse om en barnetalsperson som skal tale barns sak i den fysiske planleggingen. Effekter av dette på planleggingen i tre omstridte plansaker hvor trafikale og økonomiske interesser stod mot mars interesser: Nybuforbindelsen, Mesnadalssarmen og Holsjordet er alle utbyggings saker hvor utbyggingsbehovet medførte ulemper for etablerte bomiljø, skole, leke og friarealer.

Hva fant man?

Nebbens konklusjoner kan oppsummeres slik (Nebben 1994, s. 116):

Kommunens aktivitet i forbindelse med fysisk planlegging vil vi betegne som passiv i målformulering og aktiv i virkemiddelbruk. Vår gjennomgang tyder på at det har skjedd mye fra Nybuforbindelsen som ble planlagt i 1989 til utbyggingen av Holsjordet ble planlagt i 1992, men at det er staten som har vært pådriver i denne utviklingen. Rikspolitiske retningslinjer for å styrke barns interesser i planleggingen og bestemmelsen i Plan- og bygningsloven om at kommunene må utpeke en barentalsperson til Bygningsrådet ser ut til å ha medvirket til at konsekvenser for barn og unge blir vurdert og at det skjer en avveining mellom hensynet til barn og andre hensyn. Kommunale myndigheter har gjort lite for å være i forkant ved å konkretisere de rikspolitiske retningslinjene og dermed utforme en kommunal politikk hvor barns interesser skal sikres i den fysiske planleggingen. Når vi likevel beregner kommunen som aktiv i virkemiddelbruken skyldes det at de enkelte saksbehandlere har forsøkt å ta hensyn til de rikspolitiske retningslinjene og tatt i bruk nye virkemidler for å styrke barn og unges interesser i planprosessen. Etterhvert har også de kommunale myndighetene blitt mer aktive mht å styre utviklingen på dette området. Bl.a. ble det i 1992 utgitt en håndbok for planfunksjonen med klare mål og retningslinjer for hvordan plansaker bør organiseres i kommunen.

Nebben tar opp en interessant del av plan- og bygningsloven. Det hadde imidlertid vært interessant med en enda mer detaljert gjennomgang av de aktuelle sakene, og hvordan Barentalspersonen og de rikspolitiske retningslinjene påvirket sakene.

I forhold til den utvidede matrisen så er det her plan- og bygningsloven som er utgangspunktet, altså det er virkemidlet den uavhengige variabelen. De avhengige variablene synes å ha et tyngdepunkt omkring planer og arealbruk.

Nielsen, Gustav et.al. (red): *Mer effektive institusjoner og bedre planlegging. Synteserapport nr. 3. Program for lokal transport- og arealpolitikk (LOKTRA)*, Oslo, Norges forskningsråd. Området for kultur og samfunn.

Rapporten gir en oversikt over foreliggende kunnskap om institusjonelle og organisatoriske forholds betydning for den lokale transport- og arealpolitikk, og på den bakgrunn pekes det på områder som det må gjøres endringer og hvor det trengs ny forskning. Rapporten ser på virkemiddelsiden, strukturfaktorer, prosesser, ressurs spørsmålet og overvåkning- og læringskomponenter.

Rapporten finner at det har vært stor stabilitet og bred politikks enighet om, hva man ønsker å oppnå. Det har især vært enighet om å dempe veksten i transportmengde bl.a. ved å konsentrere bebyggelsen, bygge knutepunkter og sørge for at det er et avstemt forhold mellom veikapasitet, parkeringsplasser og kollektiv transporttilbud. Likevel er målet om en bærekraftig utvikling langt unna. Det skyldes ifølge rapporten bl.a. at de virkemidler som kunne være benyttet ikke blir effektivt utnyttet og ikke brukes koordinert. Det er ofte en uklar ansvarsfordeling og en lite adekvat finansierings- og insentivstruktur. Det er for eksempel ikke noe samspill mellom utbygging av alternative transporttilbud og bilrestriksjoner eller mellom fortetting og bilrestriksjoner/

alternativutbygging. Man satsar heller ikke nok på at kollektivtrafikk skal bli et reelt alternativ til bilbruk.

Rapporten nevner også for svak faglig oppfølging og svak faglig kompetanse (mangel på viten) som årsaker i tillegg til for lite penger. Rapporten mener en hovedårsak her er at det ikke er etablert noe samlet system for resultatmåling.

Hva kan gjøres? Noen eksempler som gis er:

Med hensyn til *organisasjonsformer på regionalt nivå* foreslås bl.a. overordnede arealplaner bør styre mer av byutviklingsmønsteret, forholdet mellom nasjonal infrastrukturplanlegging og fylkesplanlegging bør avklares, forholdet mellom nasjonale interesser og ulike miljø og vernehensyn bør avklares, og kollektivtransportens aktører bør delta aktivt som premisleverandører for kommunale arealplaner.

Med hensyn til *bedre organisering på nasjonalt nivå* bør ansvaret for alle transportmidler samles i Samferdselsdepartementet, det må etableres en nasjonal fagetat med ansvar for å utforme og gjennomføre en helhetlig, nasjonal politikk for kollektiv transport, det bør etableres et plandirektorat og en statlig fond som kan støtte lokale og regionale tiltak etter søknad og konkurranse.

Med hensyn til *bedre faglig arbeid* vurderes det at det må finnes et bredere fagfelt i transport- og arealplanleggingen, den faglige kompetanse på kollektiv transport må styrkes, man må forsterke kvalitetskontroll, utredning og høring, det må avsettes tilstrekkelig tid til plan- og utredningsprosesser, utvikles plan- og analysemetoder, miljørevisjon og mer og bedre forskning. Oppfølging på prosjekter må bli bedre.

Med hensyn til *mer effektiv og målrettet virkemiddelbruk* foreslås bl.a. en sterkere restriksjon på byspredning, tilnærmet stans i utlokalisering av sentralt beliggende virksomheter, fortetting, mindre hovedveisbygging, veipricing, mer kollektiv transport, sterkere restriksjoner på bilbruk og bedre samordning mellom arealbrukspolitikk og transportpolitikk.

Med hensyn til *overvåknings- og læringsproblemer* foreslås systematiske tilstands- og effektmålinger (feedback prosesser), før og etterstudie av tiltak og styringsmidler, og denne etterprøving av politikken vil etablere et bedre informasjonsgrunnlag for samfunnsdebatten.

Det pekes på at det er et behov for forskning vedrørende etterprøving av tiltak, mht. virkemidler, en bedre innsikt i politikernes opplevelse og forståelse av politikk og virkemiddelbruk, utviklingen av nye modeller i transportplanleggingen vedr. befolkningens og næringslivets tilpasningsmuligheter, et nytt nasjonalt program for bærekraftig byutvikling og transport og utviklingen av et nasjonalt undervisnings- og forskningsmiljø for bærekraftig transport og byutvikling.

Nyborg, Joar & Veie, Jon Olav (1993): Hva mener næringslivet om norsk plan- og byggesaksbehandling?, Stjeinkjer, Nord-Trøndelagsforskningen (NTF-rapport 1993:13)

Prosjektet, på oppdrag fra NHO og Norges forskningsråd, vil kartlegge bedriftenes syn på byggesaksbehandling. Problemstillingene er: a) Hvordan karakteriserer bygge- og anleggsbransjen den offentlige plan- og byggesaksbehandling? Og b) Hvilke utfordringer og muligheter ser bransjen med henblikk på en ytterligere effektivisering av plan- og byggesaksprosessen?

Rapporten baseres på data fra 328 bedrifter i bygg- og anleggsbransjen, hovedsakelig småbedrifter med under 6 ansatte (50%). Bedriftenes kontakt med kommunen skjer i hovedsak via telefon omkring konkrete saker.

Resultatet er en overveiende et overveiende positivt samarbeide mellom bedriftene og offentlig forvaltning. Man har inntrykk av kommunene har god faglig kompetanse og dyktighet. De fleste bedrifter finner planprosessen overskuelig og forståelse, og er fornøyd med kommunens forståelse av deres behov. Bedriftene mener også at de har gode muligheter for tidlige avklaringer gjennom forhåndskonferanser, men denne muligheten benyttes sjeldent. Bedriftene er også enig i at det må stilles større krav til søknader f.eks. gjennom "autorisasjon" eller gjennom å kreve en "ansvarlig søker". Mangelfulle søknader bør returneres.

Bedriftene er imidlertid mindre tilfredse med *saksbehandlingstiden*, spesielt i plansaker. En god del bedrifter er heller ikke fornøyd med informasjonen fra teknisk etat, f.eks. i forhold til hvordan søknader skal være og hvor søknaden står i behandlingsprosessen. Bedriftene mener det er nødvendig med "garantert saksbehandlingstid".

Undersøkelsen nevner at bedriftenes eget selvbilde ikke helt motsvarer andre undersøkelser. For eksempel mener kommuner at 40% av bedriftene har fullstendige søknader, hvilket de bedriftene i denne undersøkelsen ikke mener.

Bedriftene ble oppfordret til å komme med forslag til forbedringer, og disse er sammenfattet i 5 punkter: 1) Krav til kompetanse hos søker/innsender f.eks. autorisasjon, 2) Forhåndskonferanser/tidlig avklaring og denne kontakten må forbedres fra "begge sider", 3) Bedre informasjon om krav til søknadsmateriale, 4) Kompetanseheving i næringslivet især med praktisering av lover og regler, og 5) Kvalitetssikring hos byggemeldere bl.a. for å redusere mangler og feil i innsendt materiale til behandling.

Opedahl, Ståle og Halvorsen Thorén, Anne-Karine (1996): Fylksdelplaner for Glomma: evaluering av fylkesdelplanene for Glomma i Hedmark, Akershus og Østfold. Oslo: NIBR (NIBR-notat 1996: 119)

Den overordna *problemstillingen (målsettingen)* er å: undersøke om statlige mål kommer til uttrykk i fylkesdelplanene og i lokal planlegging, og hva som er gjennomført av tiltak for å realisere målene.

For å belyse fylkesdelplanene som styringsinstrument fokuserte de på *organiseringen* av planlegging, *innholdet* i planene, *formidling og oppfølging* av planene på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, og på *betingelser* som har påvirket oppfølging og *effekter* av planleggingen. Sentrale spørsmål (problemstillinger) i evalueringen var bl.a.:

- Hvordan har de tre fylkene gjennomført fylkesdelplanleggingen? Hva slags organisering har man valgt, og på hvilken måte er prosessene blitt forankret hos ansvarlige myndigheter og i målgruppene for planene?
- Hva karakteriserer innholdet i planene? Hvordan kommer statlige mål til uttrykk i fylkesdelplanene og i kommunenes planlegging?
- Hvordan er fylkesdelplanene blitt formidlet og fulgt opp i de berørte myndigheter? Kan forskjeller i organiseringen av planprosessen i fylkene, eller forskjeller i planenes innhold forklare forskjeller i oppfølgingen av de ulike mål og satsingsområder? På hvilken måte har fylkeskommunens pådriverrolle og statlige virkemidler påvirket oppfølgingen av planene?
- Hva slags effekter har fylkesdelplanleggingen hatt på kommunal planlegging, på statlige sektormyndigheters virksomhet og på situasjonen for Glomma-vassdraget? Hva er forholdet mellom statlige mål og lokale effekter?

Utvalg og gjennomføring av studien

Forfatterne innhentet data via spørreskjema, intervju og studier av plandokumenter:

- Det ble gjennomført en spørreskjemaundersøkelse til miljøvernlederne i kommunene i Glommas nedbørfelt. Av 38 kommuner i de tre fylkene besvarte 31 henvendelsen.
- Det ble gjennomført intervjuer med representanter for Fylkesmannens miljøvernavdeling og Fylkeskommunen i de tre fylkene. De intervjuet også miljøvernsjefen i Røros, tidligere koordinator for handlingsplan Glomma, prosjektleder for handlingsplan Glomma, representanter for de statlige sektormyndighetene, NVE region Østlandet, Vegvesenet, Landbruket, DN og Miljøverndepartementet.
- Dokumentstudier. Forfatterne gikk gjennom fylkesdelplanene i Akershus, Hedmark og Østfold, et mindre antall kommunale vassdragsplaner, og dokumenter i tilknytning til Handlingsplan Glomma.

Hva fant man?

Opedal og Halvorsen Thorèn (1996) evaluerte fylkesdelplanene for Glomma i Akershus, Hedmark og Østfold. Ifølge dem hadde fylkesdelplanene på mange områder fungert etter intensjonene. Det var stort samsvar mellom statlige mål og lokale effekter, og fylkesdelplanleggingen virket koordinerende på et flertall av deltakerne i den retning staten ønsket. Unntakene var Statens Vegvesen og landbruksmyndigheter på regionalt og lokalt nivå, som stort sett fulgte egne mål og planer.

Staten styrte i liten grad planleggingen regionalt og lokalt ved krav til organisering og innhold i planene. Organiseringen av fylkesdelplanarbeidet var forskjellig. Hedmark valgte en medvirkningsmodell som sikret god samordning mellom kommune, fylkesnivå og stat. Modellen virket integrerende på fylkesnivået gjennom forpliktende deltakelse fra statlige sektormyndigheter. I alle fylkene var det størst deltakelse fra statlige og fylkeskommunale instanser, kommunene deltok bare via prosjektgrupper. Om lag 1/3 av kommunene i Glommas nedbørfelt hadde utarbeidet kommunedelplaner eller utredninger spesielt for vassdraget. Mange kommuner hadde integrert mål og retningslinjer fra

fylkesdelplanene i sin øvrige planlegging. Integrering av statlige og regionale mål, og høg måloppnåelse, gjaldt særlig kulturvern, friluftsliv og vassdragshensyn i arealplanleggingen. Statlige og regionale mål for vassdraget var ikke en "tvangstrøye" for kommunenes målsettinger, men fungerte som en støtte. Målene var oftest tilpasset lokale ønsker.

Oppfølgingen kommunalt var i stor grad en administrativ og kommuneintern prosess. I et flertall av kommunene var det svak mobilisering av politikerne. Tilskuddsordninger var mest sentralt for gjennomføringen av planene. Det ble reist få innsigelser med referanse til fylkesdelplanene, og de fleste var knyttet til veisaker i Hedmark. Det kan ha sammenheng med at retningslinjene til den planen var et godt innsigelsesredskap, eller at veispørsmål var mest konfliktfylt i Hedmark.

Lokal oppfølging av fylkesdelplanene hadde positive effekter på holdningene til Glommavassdraget, og det interkommunale samarbeidet. Selv om målene fra fylkesdelplanene og Handlingsplan for Glomma i stor grad var integrert i lokal planlegging, betydde ikke det nødvendigvis at fylkesdelplanene var samordnende for arealbruk langs vassdraget. Mye tyder på at fylkesdelplanen virket samordnende for "myke" og "konfliktfrie" sektorer som friluftsliv og kulturvern. Landbruk, veisektor og forurensningsmyndigheter var lite involvert i prosessen, og var tildelt lite oppfølgingsansvar. Fylkesdelplanene hadde ikke virket fullt samordnende mht arealbruk på tvers av sektor-, kommune- og fylkesgrenser. Opedal og Halvorsen Thorèn peker på forhold som forklarte at de tilsiktede resultater ble nådd på en rekke områder:

- Valg av en indirekte styringsstrategi fra statens side.
- Regional og lokal motivasjon.
- Konkret og handlingsrettet innhold i planene.
- Økonomiske virkemidler, hvilke framheves som særlig viktige.
- Forpliktende samarbeid fra statlige sektormyndigheter.

Konkrete retningslinjer var også viktige for at fylkesdelplanen virket samordnende mht arealbruksspørsmål.

Aktuelle spørsmål i forlemgelsen av studien er en videre oppfølging av fylkesdelplanene i den lokale, regionale og statlige planlegging, herunder analyser av prosessene i forbindelse med hele implementeringen.

Utgangspunktet, den uavhengige variabelen, er fylkesdelplaner som virkemiddel og prosess og aktører i forbindelse med planleggingen. Avhengige variabler er innholdet i fylkesdelplanen, og virkninger på andre planer.

Reitan, Jorunn (1993): Vassdragsplanlegging. En evaluering av tilskuddsordningen fra Direktoratet for naturforvaltning. Oslo: NIBR (NIBR-notat 1993: 116).

Hovedmålet med evalueringen er å kvantifisere resultatene av Direktoratet for Naturforvaltning sine tilskudd til vassdragsplanleggingen.

Dette er videreført i to hovedproblemstillinger:

- På hvilken måte har tilskuddene fra DN blitt anvendt?
- Hvilke resultater har de gitt?

På bakgrunn av dette formulerte Reitan følgende evalueringskriterier (som kan ses på som delproblemstillinger):

- Hvilken planstatus vil vassdragsplanene få (eller har fått)?
- Har det vært bred deltakelse i planarbeidet?
- Omfatter planen (eller utkast til planen) både mål for vassdraget, beskrivelse av vassdraget og et handlingsprogram med spesifisering av ansvar for de ulike tiltakene?
- Har handlingsprogrammet blitt fulgt opp?
- Hvilke virkninger har vassdragsplanen (vil den ha)?

Utvalg og gjennomføring av studien

Jorunn Reitan evaluerte i 1993 23 prosjekt hvor det var gitt tilskudd til vassdragsplanlegging.

Hva fant Reitan?

Reitan fant at der tilskuddene gikk til vassdragsplanlegging som lå i startgropa så var det en bredere innfallsvinkel enn for prosjekt hvor man allerede hadde jobbet med vassdragsplaner. Planene var bredere både tematisk og geografisk. Geografisk ved at planene omfattet hele vassdrag med sideelver og innsjøer, og landområder nær elvene. I enkelte prosjekt var et 100 meters belte brukt som hovedgrense for det arealet som var inkludert i planene, men i alle prosjektene varierte beltet i størrelse mht natur- og landskapsmessige forhold. Noen prosjekt valgte å avgrense problemområdet til den delen av vassdraget der det var mest aktivitet, og der det var mest konflikter, f.eks. bare ei elv eller bare øvre eller nedre del av vassdraget.

Reitan fant at i de aller fleste prosjekt hvor vassdraget berørte mer enn en kommune, så var det etablert samarbeid mellom de berørte kommuner. 10 av 23 prosjekter i hennes utvalg var i utgangspunktet samarbeidsprosjekt mellom to eller flere kommuner. I de fleste av disse prosjektene var det kommunene selv som tok initiativ til samarbeidet. Det var en tendens til at vassdragsplanleggingen var mer tidkrevende der flere kommuner samarbeidet enn hvor det hele foregikk i en kommune. De vassdragsprosjektene som var kommet kortest var som oftest de som var samarbeidsprosjekter mellom flere kommuner.

Reitan fant det vanskelig å måle vassdragsplanenes effekter for vassdragene, særlig fordi de fleste prosjektene ennå ikke var avsluttet. Hun fikk likevel noen synspunkt fra informantene: I et prosjekt som omfattet to kommuner ble det pekt på at det samarbeidet som var kommet i stand mellom kommunene var unikt. Det var to svært ulike kommuner mht bruken av vassdraget, og kommunene hadde også forskjellige erfaringer med formalisert samarbeid. Etterhvert samarbeidet de imidlertid bra, og lederen for prosjektet mente at samarbeidet ville få positive følger. Lignende erfaringer kom fram i andre prosjekt, ved at det gjennom interkommunale vassdragsplaner ble knyttet kontakter på tvers av kommunegrensene. I et samarbeidsprosjekt der 7 kommuner var involvert ble det spesielt pekt på nytten av å knytte kontakter på etatsnivå og mellom interessegrupper.

Aktuelle spørsmål i forbindelse med dette er i hvor stor grad det utarbeides vassdragsplaner når det ikke gis spesielle tilskudd, og i hvilken grad vassdragsplanene er bindende ved å bli knyttet til plan- og bygningsloven i form av kommuneplaner, -delplaner eller reguleringsplaner. Oppfølgingen av disse i forhold til aktuelle

arealdisponeringsspørsmål er også en aktuell problemstilling. I den forbindelse er spørsmål som knytter sammen hele «kjeden» fra initiering av plan, prosess, planinnhold og implementering interessante.

Det er grunn til å anse endringer i ytre rammevilkår (planene kommer som følge av spesielle tilskudd) som den viktigste uavhengige variabel. Avhengige variabler er aktørene i planprosessen, organisering og planinnholdet. Konsekvenser for arealbruk er ikke evaluert, fordi det er var for tidlig i planarbeidet.

Saglie, Inger-Lise og Tombre, Egil (1994): Fylkesdelplaner som omhandler arealbruk: en evaluering av 11 plandokumenter. Oslo: NIBR (NIBR-rapport 1994:7)

Målsettingen med prosjektet var å beskrive hvordan de fylkesdelplanene som til da var utarbeidet fungerte som planleggingsinstrument.

Forfatterne formulerer noen spørsmål, som det er naturlig å regne som prosjektets *problemstillinger*:

- Hva er det som karakteriserer denne første «generasjon» med planer?
- Hvordan er plandokumentene utformet?
- Hvordan er disse fylkesdelplanene som planinstrument?
- Hvilke muligheter for styring ligger i de fylkesdelplanene som hittil er utformet?

Utvalg og gjennomføring av studien

Saglie og Tombre (1994) evaluerte alle 11 fylkesdelplanene som var kommet til Miljøverndepartementet fram til august 1993, og som omhandlet arealspørsmål. 8 planer behandlet arealutnyttelse. 3 tok opp utbyggingsmønster og transport. Studien bygde utelukkende på fylkesdelplanenes tekst og kart. Forfatterne kjente ikke bakgrunnen for planene, planprosessen eller konsekvenser av planene. Undersøkelsen er derfor ifølge deres egen vurdering nokså begrenset.

Saglie og Tombre gikk noe mer konkret inn på følgende fylkesdelplaner: Fylkesdelplan for Preikestolområdet, Fylkesdelplan for Rondane, Vannbruksplaner for Glomma, Kystsonenplan for Østfold, Fylkesdelplan for naturvern i Rogaland og Fylkesdelplan for friluftsliv i Rogaland.

Hva fant man?

Saglie og Tombre skriver at de kartlagte planene er klart forskjellige etter hvilket trinn i planprosessen de har kommet, hvilket forvaltningsnivå de retter seg mot, og i hvilken grad det satses på overtalelse eller påbud med varsel om innsigelse overfor kommunal planlegging. Saglie og Tombre skriver videre at det stilles nokså store forventninger til at fylkesdelplanene må bli tilstrekkelig konkrete slik at de kan fungere som styringsinstrumenter: Ifølge dem innfrir de første fylkesdelplanene som omhandler arealbruk disse forventningene.

Ifølge Saglie og Tombre har fylkesdelplanene slik de framstår muligheter til å være de styringsredskapene på regionalt nivå som mange har følt behov for. Planene avspeiler en

nokså høy grad av styringsambisjoner for de aktuelle områdene. Likeledes har noen planer retningslinjer for videre arealplanlegging hvor fylkes-kommunen har klare ambisjoner om at disse skal være gjeldende. Det sies eksplisitt at det blir aktuelt å fremme innsigelse dersom retningslinjene ikke blir fulgt. Men ikke alle planene velger "pisken" som virkemiddel. Noen satser på informasjon og holdningsendring overfor kommunene for å få gjennomslag for tiltak.

Endelig plangjennomføring er alltid usikker. Fylkesdelplanen vil i tillegg ha den ekstra usikkerheten at planene ikke er rettsgyldige, men bare retningsgivende for kommunal planlegging. Gjennomslaget av planen vil derfor i stor utstrekning basere seg på aksept fra kommunene, men fylkeskommunen kan gi innsigelser. Ved sin satsing på dette bestemmer fylkeskommunen selv gjennomslagskraften for fylkesdelplaner. Denne muligheten gir i utgangspunktet både dem og statlige sektororganer en sterk forhandlingsposisjon overfor kommunene.

Det gjenstår ifølge Saglie og Tombre å se om fylkesdelplaner blir det styringsinstrumentet som løser de regionale oppgavene som kommunal planlegging ikke løser. Det dreier seg om forholdsvis nye planer, slik at det foreløpig kan være vanskelig å se i hvilken grad de har hatt gjennomslag. Det er bare de endelige resultatene som teller, ikke et godt utformet plandokument, selv om det er et viktig skritt på veien.

De mest åpenbare oppfølgingsspørsmål er knyttet til om, og hvordan fylkesdelplanene brukes i den videre planlegging. Særlig om de påvirker kommunal, fylkeskommunal og statlig virksomhet i retning av fylkesdelplanenes intensjoner. I den forbindelse er det nødvendig med analyser som ser på sammenhengen mellom planprosessen ved utarbeidningen av fylkesdelplanen, selve fylkesdelplanen, implementering av planen og virkninger av den. Det krever en mer analytisk tilnærming enn den deskriptive som Saglie og Tombre valgte.

I forhold til en kombinert matrise, så er det de ytre rammevilkårene som er uavhengig variabel, fordi det er PBLs muligheter for å lage fylkesdelplaner som gir utgangspunktet. På den avhengige skalaen så er planinnholdet og fylkesdelplan som virkemiddel i fokus, men med en kobling opp mot aktørene ved at det legges vekt på fylkeskommunens mulighet for å påvirke/styre kommunene via fylkesdelplanen. Det er en svakhet at man ikke også ser på fylkesdelplaner som et mulig styringsinstrument for fylkesmannen.

Skivenes, Marit Irene (2001): Forvaltningspolitikk og borgermedvirkning i politisk viljesdannelse, LOS-senteret, Bergen, Notat 0111.

Notatet ser på demokratiutviklingen i den moderne stat. Utgangspunktet er bl.a. lav tillit til offentlige institusjoner og politikerforakt, og at det tales om et demokratisk underskudd. utfordringene for de politiske myndigheter er bl.a. borgernes identitet og selvforståelse, og en økende nødvendighet å kunne rettferdiggjøre tiltak og programmer. Spørsmålet er derfor, hvordan myndighetene håndterer disse legitimasjonsproblemer?

Notatet vil i første omgang se på, hvordan de politiske myndigheter vil modernisere den offentlige sektor for å møte disse problemer, og for det andre diskutere, hvordan borgernes interesser, verdier og moralsyn bedre kan komme til uttrykk i komplekse politiske beslutningssituasjoner.

Skivenes finner det merkelig at Ap-regeringen ikke vier borgerrollen oppmerksomhet i forvaltningspolitikken, og som sådan ikke prioriterer oppgavene. Det er også et problem at det forvaltningspolitiske svar på demokratisere utfordringer handler om, hvordan politikken kan bli effektiv, heller enn legitim. Borgermedvirkning har imidlertid en sentral posisjon i forvaltningspolitikken, hvor forvaltningene oppfordres til å inkludere berørte parter forut for beslutning. Analysen viser imidlertid det ikke er utformet prosedyrer for å følge opp dette punktet f.eks. ved krav om at borgerne skal medvirke i de den politisk-administrative beslutningsprosess.

På bakgrunn av egen analyse og internasjonale erfaringer stiller Skivenes noen spørsmål og utfordringer til forvaltningspolitikken:

- Hvordan vil man takle de kryssende diskurs- og verdirammer mellom privat og offentlig anliggender?
- Hvilken betydning har den lavere partitilknytning, nye medier og en ny kritisk presse for forholdet mellom politikk og administrasjon? Går vi mot en økt bruk av offentligheten i de politiske prosesser?
- Hvilke krav må det stilles til åpne kommunikasjonsprosesser i demokratiske rettsstater?
- Hvilken rolle er medienes i offentligheten? Er den opplysende, saklig, kritisk og informativ?

Skjeggedal, T. & Huseth, R. (1993): Plan og prosjekt. Erfaringer fra forsøk innen plan- og byggesaksbehandling, Steinkjer, Nord-Trøndelags Forskning (NTF-rapport 1993:16)

Prosjektet tar utgangspunkt i at fasene i den kommunale plan- og byggesaksbehandlingen og fasene i en byggesaksprosess ofte er dårlig koordinert. Ressursinnsatsen blir forkjørt, og det oppstår ofte konflikter internt og i forhold til interessenter.

Prosjektet har sett på hvordan Alta, Bodø, Haugesund og Steinkjer har søkt å løse problemene.

Hovedkonklusjonen er at det ikke er PBL som setter begrensninger for en effektiv plan- og byggesaksbehandling. I det fleste kommuner er potensialet for forbedring langt større ved å se på organisering av teknisk etat, og ved å se på forholdet mellom planutarbeidelse og byggesaksbehandling.

Man fant følgende resultater av byenes arbeid:

- Alta kommune har forsøkt å få delegert myndighet fra statlige sektormyndigheter, slik at behandling av plansaker kan foregå bare på kommunenivå. Kommunen er kommet et stykke på vei ift. landsbruksmyndighetene, men andre sektorer har ikke vært like velvillige.
- Alta, Bodø og Haugesund har formulert regler for saksbehandling av prosjekter.
- Haugesund kommune har utarbeidet "formingsveileder" for utbyggerne og saksbehandlere.

- Bodø kommune har forsøkt å knytte reguleringsplaner krav til informasjon og medvirkning direkte til visse typer byggesaker.

Prosjektets resultater gjør at man bør se på mulighetene for å endre praksis innenfor PBL, idet loven ikke er en hindring. Likevel mener man at §20-4 og §23 med fordel kan presiseres til å si at reguleringsplansforhold kan tas inn i arealdelen, og at det gis mulighet for å gi saksbehandlingsregler for byggesaksbehandling. Blant annet foreslår man også å se på muligheten for økt delegering av myndighet fra statsetater til kommunen.

Froskerne mener det er viktig med konkrete forsøk f.eks. omkring prinsippet "èn plan, ett prosjekt". Det vil si forsøk med at "alle planbestemmelser som gjelder kommunenivå samles i en plantype", hvilket vil utvikle kommuneplanen som styringsredskap. Eller at "byggesaker gis en typebestemt saksbehandling", dvs. utvikle prosjektbehandlingen som gjennomføringsredskap.

Tennøy, Aud & Saglie, Inger-Lise (1999): Stedsanalyser i planlegging, NIBR Prosjektrapport 2000:19.

Stedsanalysen er nå blitt en veletablert redskap i planleggingen, og rapporten gjennomfører på oppdrag fra Riksantikvaren en kvalitative analyse av utførte stedsanalyser for å:

- Gi en beskrivelse av stedsanalyser i praksis.
- En beskrivelse av prosessen bak utarbeidelsen av stedsanalyser.
- Undersøke i hvor høy grad de danner grunnlag for kommunal planlegging.
- Og undersøke gode og dårlige erfaringer med bruk av stedsanalyser.

Dybdestudier – dokumentstudier og intervjuer - ble foretatt med utgangspunkt i stedsanalysene fra Drøbak, Hamar, Sykkylven, Skien og Stavanger.

Karakteristiske trekk ved prosessen: - Det er planoppgaven som er bestemmende for valg av tema i stedsanalysen, men god kjennskap til stedsanalysens metode er mer avgjørende for metodevalg enn selv oppgaven. Det er den "realistiske byanalyse" som er mest anvendt. Anvendelsen av analysen er mest sikker når det er administrasjonen som analyserer og planlegger, men konsulentrapporter blir også tatt i bruk i utstrakt grad.

Det ser ut til å være viktig for analysens politiske legitimitet at den ikke er for abstrakt og fjern ift. den konkrete planoppgave. En analyse som "treffer" øker entusiasmen og stolthet over og interesse for stedet hos alle.

Stedsanalysen har klart bidratt til at arkitektoniske og kulturhistoriske verdier er kommet mer på dagsordenen.

Det viser seg at når fylkeskommunen og departementene er initiativtaker til stedsanalysen skal de løse konflikter som er oppstått mellom kommunen og overordnet nivå. I dette omforenet analysearbeid har man kommet frem til en felles forståelse hos kommune og overordnet nivå om, hvordan konflikten best kan løses.

Bruk av konsulenter har virket bra, og hatt den fordel av det var nyttig å få "friske" øyne på stedet. På den andre siden har de kommuner som selv har utført analysen hatt gode

erfaringer med at arbeidet ble forankret i det daglige, administrative arbeid. Man har også gode erfaringer med at forskjellige temagrupper aktivt kommer med bidrag til datainnsamling og deres funksjon som diskusjonspartnere i analysearbeidet.

Stedsanalyser i praksis: - Stedsanalysen tilpasses lokale behov. I noen tilfelle er den anvendt instrumentelt for å få belyst konkrete forhold og i andre tilfelle som middel til å utarbeide et kunnskapsgrunnlag som kan fungere som et vurderingsgrunnlag for prosjektene også i fremtiden. Metodene som beskrevet i Miljøverndepartementets veileder blir av samme grunn tilpasset lokale behov.

De temaene som oftest kommer opp er natur og landskap, bebyggelsens organisering, bygninger og andre enkeltelementer, men de siste forhold synes dårligere dekket.

Erfaringene er således:

- Stedsanalysens innhold og funksjon i planprosessen bør diskuteres og presiseres av kommunen.
- Verdigrunnlag må tydeliggjøres og dateres.
- Metodenes bruksområder og egnethet for ulike planoppgaver bør også klargjøres.
- Analysens innhold må sikres lokal legitimitet.
- Stedsanalyser er et nyttig middel i konfliktløsninger.
- Det som nedfelles i plandokumentene lever videre.
- Stedsanalyser kan også brukes til vurdering av prosjekter etter ferdig plan.

Thorén, Anne-Karine Halvorsen, Jon Guttu & John Pløger (2000): Arealnormer. Virkemiddel for livskvalitet i fysisk planlegging, NIBR Prosjektrapport 2000:3.

Formålet med prosjektet er å få mer empirisk kunnskap om arealnormer: (1) hvilke normer brukes, (2) bakgrunnen for dagens normer, (3) hvilken formell status har normene, (4) hvordan brukes de id plan- og byggesaksbehandling, og (5) hvilken har de for det som bygges. De empiriske studie var boligområdene Nesodden, Jenssens Have og Hekkveien i Oslo.

Rapporten viser at normkrav fremkom i forbindelse med prosedyrekrav (for eksempel krav om innsendt planmateriale), tomteutnyttelse, solinnfal, arealbruk, lekearealer, retningslinjer for landskap og naturelementer, krav til estetikk/stedstilpasning/terrengtilpasning, trafikk, veg & parkering og krav som berører helse/fare/støy.

Når man vurderte effekten av normene er det de tekniske normene som har størst gjennomslag, men også normer og begrensninger for tetthet og utearealer har hatt virkning. Man kan ikke imidlertid ikke vurdere normens effekt alene på bakgrunn av dens tekniske definisjon. Effekten og bruken av normer avhenger i høy grad av de plankonsepter det ligger til grunn for aktiviteten. Plankonseptet virker noen ganger som et system av normer der gitte kriterier ligger til grunn for å få optimal effekt.

Der hvor normer ikke får gjennomslag var ved terrengtilpasning, byggeskikk og bevaring, da konteksten her er avgjørende for vurderingen.

Prosjektet skulle også se på arealnormer som virkemiddel for livskvalitet. Et første problem er her at begrepet livskvalitet for beboerne ikke først er knyttet til fysiske omgivelserforhold, men helse, trivsel økonomisk og fysisk trygghet, personlig utvikling etc. Livskvalitet knyttet til det fysiske miljøet kommer som en slags "second thought". Her var eksemplene (1) høy tetthet/støy/innkikk, (2) mangel på gode utearealer og gode lokale møtesteder, (3) uestetiske områder og (4) rasering av terreng og natur.

Ivaretar normene da det beboerne er opptatt av? Undersøkelsen viser at de ting beboerne savner kan imøtekommes innenfor dagens normer. Undersøkelsen viser også at de mest brukte normene omhandler temaer og kvaliteter som beboerne faktisk legger vekt på i sitt nærmiljø. Resultatet fra undersøkelsen er dog at (1) dagens normer ikke er tilstrekkelige, (2) at i noen tilfelle kan de virke mot sin hensikt og (3) at noen temaer og normer går på tvers av det beboerne verdsetter mest. Det er også andre forhold som påvirker kvaliteten så som dårlig planfaglig håndverk og markedskrefter.

Konklusjoner fra rapporten er:

- Der er behov for kvalitetskrav sikret gjennom normer.
- Normer vil ikke kunne erstatte "helhetlig" planlegging.
- Kommunal planlegging har en sentral rolle som formidler og kontrollør av kvalitetskrav.
- Normkrav må presenteres i starten av prosessene, og det bør stilles større krav til konsekvensavdekkende detaljplanlegging.

Vike, Halvard (1995): Evaluering av fylkesplanen for Telemark 1994-97. En vurdering av plan og prosess, Bø, Telemarks Forskning (Rapport nr.102)

Vedrørende plandokumentet skulle det evalueres om plandokumentet tilsvarte plan- og bygningslovens intensjoner, nasjonale og lokale mål. Med hensyn til planprosessen skulle evalueringen se på om denne var organisert formålstjenlig, om samarbeidet fungerte, og fylkesplanen ble samordnet med strategisk næringsplan.

Evalueringen er basert på 39 intervju, og tross sprikende vurderinger er det inntrykket at planprosessen var relativt vellykket.

Den kritikk som kommer frem er relatert til "svakhet ved prosjektledelsen i planprosessens siste fase", og noen mener at plandokumentet er for upresist på flere områder (f.eks. oppvekst og forebygging). De fleste er positive til planprosessen som en demokratisk arbeidsform, men er samtidig kritiske til kommunens engasjement i planprosessen.

Prosjektet finner at det er fylkespolitikerne som har den største entusiasmen for planprosessen, men har samtidig en mindre positiv holdning til fylkesplanen. Vike finner at vurderingen varierer med 1) grad av involvering i prosessen, 2) generell holdning til planlegging, og 3) synet på fylkeskommunens rolle. Generelt er de mest engasjerte også de mest positive.

Rapporten peker på en rekke forbedringsmuligheter:

- Forbedre deltakernes forutsetninger for å bidra i planprosessen, hvilket har vært hemmet av uklare forventninger til ens rolle i planprosessen.
- Grunnleggende uenighet om hva fylkesplanlegging bør være hindrer samarbeid, og en forbedringsmulighet er å avklare premissene med kommunen så unødig konkurranse oppstår.
- Planprosessens siste fase må styres bedre.
- Sekretærfunksjonen må forbedres og styrkes for å få mer tid til arbeidet.
- Å skape forståelse for at tverrpolitiske mål må være generelle, og fastslå at de ikke kan tjene som "handlingsredskap" i bokstavelig forstand.
- Få avklart forholdet mellom mål og midler

Hovedkonklusjonen er således at man har både et "kommunikasjonsproblem" og et "valg problem". Kommunikasjonsproblemet dreier seg om at få klargjort at fylkesplanprosessen er en arena for regionalpolitiske diskusjoner. Valg og prioriteringer er vanskelige pga planenes overordnede karakter, og det forhold at planen ikke er knyttet opp til fylkeskommunens egne virksomhetsområder. Forslaget er å formulere mer realistiske mål ved å ta utgangspunkt i valgdilemmaer og prioriteringer mellom politiske verdier. Fylkesplanens funksjon er å være stedet for politiske diskusjoner.

Østdahl, Torbjørn og Vabo, Signy Irene (1993): ER DET NOEN SAK! Om kommunal behandling av inngrep i og langs vassdrag. Lillehammer: Østlandsforskning (ØF-rapport 16/93)

Ifølge rapportens sammendrag er målsettingen med prosjektet å:

- diskutere hva som er gode rutiner for kommunal behandling av saker om inngrep i og langs vassdrag, og hvilke utfordringer eksisterende rammebetingelser representerer i forhold til å oppnå god ivaretagelse av miljøhensyn knyttet til vassdragene.

Ifølge rapportens innledningskapittel (s. 1) er målsettingen med prosjektet å:

- belyse kommunenes rolle i saksbehandlingen (av ulike typer inngrep i og langs vassdrag),
- få fram variasjonen i saksbehandlingsrutinene kommunene mellom,
- se om saksbehandlingsrutinene er egnet for å ivareta miljøhensyn i vassdragene, og
- skissere gode saksbehandlingsrutiner for ulike typer inngrepssaker.

Det er en viss overlapping mellom de to beskrivelsene av målsetting (skissering av gode saksbehandlingsrutiner), men det er også et visst sprik imellom dem.

Utvalg og gjennomføring av studien

Følgend einngrepstyper ble valgt ut sammen med oppdragsiveren (Direktoratet for naturforvaltning): Grustak, forebygging/kanalisering, kryssing/utfylling, veibygging, bygging i 100 meter sonen, friluftstiltak, fisketiltak og bekkelukking/ jordvanning.

Data ble samlet inn via gruppeintervju i 20 kommuner som ble valgt på grunnlag av skjønsmessige kriterier, hvor det ble vektlagt at alle typer inngrep måtte bli representert og at kommunene hadde behandlet et visst antall av en eller flere av de aktuelle sakstypene i løpet av perioden 1990-92. De ønsket også at kommunene hadde en viss rutine i håndteringen av sakene, og de ønsket variasjon i naturgitte forhold og brukspress. Et annet utvalgs-kriterium var at saksbehandlingspraksisen kommunene kunne tjene som gode eksempler på saksbehandling av inngrep³.

Det ble sendt spørreskjema til intervjukommunene, og et utvalg på 200 av landets kommuner, hvor teknisk sjef (eventuelt i samarbeid med miljøvernrådgiver) ble bedt om å besvare skjemaet. Landbrukskontorene i de 20 intervjukommunene ble også tilsendt et spørreskjema. 15 av intervjukommunene, og 17 av landbruks-kontorene besvarte spørreskjemaet. 105 eller 53 % av det totale kommuneutvalget besvarte undersøkelsen. Vabo og Østdahl gikk også igjennom kommuneplanens arealdel i de 11 av intervjukommuner som «hadde dette dokumentet tilgjengelig».

Hva fant man?

Ifølge forfatterne har følgende tre forhold betydning for kommunenes saksbehandling av inngrepsaker:

**Kommunenes vilje og mulighet til å etablere og benytte styringsmulighetene:* Ifølge forfatterne er kommunenes mulighet til å styre inngrep i vassdrag i stor grad knyttet til bruk av plan- og bygningsloven og frivillig samarbeid med aktuelle aktører. Det krever et skikkelig hjemmelsgrunnlag, noe som kan skje via planer hjemlet i plan- og bygningsloven og dens utfyllende bestemmelser. Men vassdragsinngrep kan også inngå i planer som ikke er hjemlet i PBL. For at planen skal bidra til bedre miljøvaretagelse må de ifølge forfatterne på en eller annen måte gjøres bindende for kommunens politikk. Kommunens dispensasjonspraksis. Eller graden av unntak fra det planlagte, synes å være den viktigste trusselen i forhold til planlegging som styringsverktøy for vassdragsforvaltningen. God ivaretagelse av miljøhensyn ved vassdragsinngrep er også avhengig av et frivillig samarbeid med grunneiere og statlige etater.

**Kommunenes kjennskap til inngrepene:* Kommunene får stort sett kjennskap til inngrep i vassdragene, men de involveres ofte ikke ved små inngrep, og/eller der offentlige instanser bevilger og står for utførelsen av det. Årsaken kan være at lover og retningslinjer er uklare, men også at kommunene ofte ikke tar sakene alvorlig nok.

**Kommunenes valg av rutine:* Ifølge forfatterne vil kommunene ved henvendelse om en sak i et vassdrag mer eller mindre bevisst velge å håndtere saken på en bestemt måte - en rutine. Ivaretagelse av miljøinteressene kan ifølge dem sikres ved at saksbehandlingsrutinene tilpasses den enkelte inngrepssak, og de lister opp skes momenter i den sammenheng.

Forfatterne skiller så ut tre saksbehandlingsrutiner i forhold til inngrepssaker:

- enkel saksgang, hvilket passer best ved små saker
- omfattende saksgang, som er nødvendig i forbindelse med meldinger, søknader om større inngrep
- behandling som plan, som omfatter store inngrep, og hvor det passer at kommunen utarbeider egne planer med hjemmel i PBL (f.eks. reguleringsplan eller

³ Ifølge forfatterne erfarte de iløpet av studien at det var vanskelig å trekke fram gode eksempler på alle typer saker.

kommunedelplan)

Fortatterne skisserer hvilken saksgang som passer best for ulike typer inngrep. De avslutter rapporten ved å ta opp utfordringer i forhold til rammebetingelsene for kommunal saksbehandling av inngrepssaker, og viser til at det i kommunene er en generell forvirring mht hvordan de kan, eller skal involveres, i inngrepssaker. Dette skyldes et uklart lovverk, og at kommunene har for dårlig kjennskap til lovverket. Løsningen er å forbedre lovgivningen, og utnytte det lovverket bedre.

Vår summariske gjennomgang etterlater en del spørsmål. For det første er formuleringene av målsetting uklar, og det er også noen metodiske uklarheter. Vi synes også at svarprosenten er lav. Utvalgene av kommuner åpner for mye skjønn, men det er kanskje ikke til å unngå i en type undersøkelse som dette hvor man er interessert i å få kunnskap om en del konkrete typer inngrep. I konklusjonskapitlet (som vi har konsentrert oss om) er det et noe uklart hva som er grunnlaget for de normative anbefalingene: er det basert på data fra undersøkelsen, på forfatterne egen mening, eller begge deler? Konklusjonene virker også noe selvsagte.

Et interessant trekk ved rapporten er at den tar utgangspunkt i hvordan man styrer en del typer inngrep i en ressurs (vann og vassdrag). Det medfører at man ikke har plan- og bygningsloven som sådan som hovedfokus (selv om det kommer klart fram at den er viktig), men forvaltningen av ressursen. Dette fokuset går også igjen i andre rapporter fra ØF (Østdahl 1994, Østdahl og Dervo 1996, som ser på hvordan en ressurs forvaltes og styres), og det er at annet fokus enn at man tar utgangspunkt i plan- og bygningsloven og bruken av den. Vi har ikke tatt med så mange andre av de aktuelle rapportene fra ØF, fordi enten er de ikke evalueringer av praktisk bruk av plan- og bygningsloven, eller så begrenser de seg til å komme med visse anbefalinger om bruk av loven eller organiseringen omkring den. Gøncz (1994) er et interessant eksempel på det siste.

I forhold til den utvidede matrisen så er rammevilkår og plan- og beslutningsprosesser uavhengige variabler, og planer/arealbruk avhengige variabler.